

ESOŠĀS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS

Saturs

1.Dažādu valstu pieredze individuālā budžeta ieviešanā.....	5
1.1. Lielbritānija	5
1.2. Zviedrija	12
1.3. Kanāda	18
1.4. Nīderlande	22
1.5. Dānija	33
1.6. Somija.....	35
1.7. Igaunija	36
1.8. Lietuva.....	38
2.Individuālā budžeta ieviešanas salīdzinošā analīze	40
3.Latvijā DI projekta ietvaros veiktās bērnu ar funkcionāliem traucējumiem izvērtēšanas analīze	43
3.1. Izvērtēšanas mērķis, izmantotie instrumenti un kārtība	44
3.2. Bērnu ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta plānos iekļauto pakalpojumu apkopojums un analīze	46
3.3. Speciālistu, kas veica izvērtēšanu, viedokļi un ieteikumi	48
PIELIKUMI.....	51
1.1.pielikums DI projekta ietvaros veikto bērnu ar FT izvērtējuma rezultātā apkopoto pakalpojumu saraksts.....	51
1.2.pielikums DI projekta ietvaros veikto bērnu ar FT izvērtējuma rezultātā apkopoto pakalpojumu sadalījums pa jomām	62

ESOŠĀS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS

Partnerības līgums ES fondu 2014.-2020.gada plānošanas periodam paredz, ka ES fondu atbalsts pārejai no institucionālās uz sabiedrībā balstītu aprūpi tiek plānots, ievērojot Eiropas Kopējās vadlīnijas un Rokasgrāmatu par ES fondu izmantošanu, lai īstenotu pāreju no institucionālās uz sabiedrībā balstītu aprūpi¹. Eiropas Reģionālā attīstības fonda ieguldījumi plānoti tikai sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu infrastruktūras izveidei, atsakoties no investīcijām ilgstošas aprūpes institūcijās, kur deinstitutionalizācijas procesa mērķgrupas ir pilngadīgas personas ar garīga rakstura traucējumiem, ārpusģimenes aprūpē esošie bērni un jaunieši, bērni ar funkcionāliem traucējumiem, kā arī potenciālie aizbildņi, adoptētāji un audžuģimenes. Eiropas Kopējās vadlīnijas pārejai no institucionālās uz sabiedrībā balstītu aprūpi nosaka, ka katrai valstij, īstenojot deinstitutionalizācijas procesu, ir jāpieņem savs lēmums par sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu finansēšanu, nodrošināt kvalitatīvus pakalpojumus, kas atbilstu dažādu deinstitutionalizācijas procesā aptvertu grupu vajadzībām, būtu izmaksu ziņā efektīvi un ilgtspējīgi². Jaunu un vairāku sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu finansēšanas modeļu/mehānismu, tai skaitā individuālā budžeta pieejas pakalpojumu nodrošināšana bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, izstrāde un ieviešana ir būtiska sekmīgai deinstitutionalizācijas procesa īstenošanai, tā pilnveido finansiālo motivāciju sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu attīstībai pašvaldībās.

Latvijā jau vairāk nekā desmit gadus pastāv augsts nabadzības un sociālās atstumtības risks, salīdzinot ar attīstītajām ES dalībvalstīm. Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka 2013. gadā nabadzības vai sociālās atstumtības riskam tika pakļauti 32,7 procenti Latvijas iedzīvotāju. Pēdējo gadu demogrāfiskie, sociālie un ekonomiskie izaicinājumi, tai skaitā, iedzīvotāju (arī bērnu) skaita samazināšanās, sabiedrības novecošanās, ekonomiskā un finanšu krīze, sociālās atstumtības un nabadzības palielināšanās, ir likuši pārvērtēt sociālās jomas politiku prioritātes, atbalsta piešķiršanas nosacījumus un atbalsta mērķus.³

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3.pantā ir noteikts vispārējs diskriminācijas aizliegums bērna veselības stāvokļa dēļ, proti, bērna tiesības un brīvības valsts nodrošina visiem bērniem bez jebkādas diskriminācijas - neatkarīgi no bērna, viņa vecāku, aizbildņu, ģimenes locekļu rases, tautības, dzimuma, valodas, partejiskās piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, dzīvesvietas valstī, mantiskā un veselības stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem. Savukārt, 10.pantā noteikts, ka bērnam ar fiziskiem un garīgiem traucējumiem ir tiesības arī uz visu, kas nepieciešams viņa speciālo vajadzību apmierināšanai. Papildus, Bērnu tiesību un aizsardzības likuma 54.pants nosaka tiesības bērnam ar īpašām vajadzībām (bērns, kuram sakarā ar slimības, traumas vai iedzimta defekta izraisītiem orgānu sistēmas funkciju traucējumiem ir nepieciešama papildu

¹ 9.2.2.2.pasākuma "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide" Sākotnējais novērtējums. Iegūts no: https://komitejas.esfondi.lv/Shared%20Documents/LM_SN_9222_03112015.docx (sk.10.03.2018).

² Rokasgrāmata par Eiropas Savienības fondu izmantošanu pārejai no institucionālās aprūpes uz vietējās kopienas nodrošinātu aprūpi..Iegūts no: https://www.google.lv/search?rlz=1C1GGRV_enLV749LV749&ei=ZmxIW_q0EImrsgH_gqjwDA&q=Rokasgr%C4%81mata+par+Eiropas+Savien%C4%ABbas+fondu+izmanto%C5%A1anu+p%C4%81rejai+no+institucion%C4%81%C4%81s+apr%C5%ABpes+uz+viet%C4%93j%C4%81s+kopienas+nodro%C5%A1in%C4%81tu+apr%C5%ABpi++++P%C4%80RSKAT%C4%AATS+IZDEVUMS%2C+2014.+GADA+J%C5%AANIJS&oq=Rokasgr%C4%81mata+par+Eiropas+Savien%C4%ABbas+fondu+izmanto%C5%A1anu+p%C4%81rejai+no+institucion%C4%81%C4%81s+apr%C5%ABpes+uz+viet%C4%93j%C4%81s+kopienas+nodro%C5%A1in%C4%81tu+apr%C5%ABpi++++P%C4%80RSKAT%C4%AATS+IZDEVUMS%2C+2014.+GADA+J%C5%AANIJS&gs_l=psy-ab.3...56237.64662.0.67088.128.34.0.0.0.306.2474.18j6j0j1.25.0....0...1c.1.64.psy-ab..126.0.0....0. Q2wVvSDKkk (sk.10.03.2018).

³ LM mājaslapa. Iegūts no: <http://www.lm.gov.lv/news/id/6403>(skat.11.03.2018).

medicīniskā, pedagoģiskā un sociālā palīdzība neatkarīgi no tā, vai likumā paredzētajā kārtībā ir noteikta invaliditāte) dzīvot pilnvērtīgu dzīvi. Bērnam ar īpašām vajadzībām ir tādas pašas tiesības uz aktīvu dzīvi, tiesības attīstīties un iegūt vispārējo un profesionālo izglītību atbilstoši savām fiziskajām un garīgajām spējām un vēlmēm, kā arī tiesības piedalīties sabiedriskajā dzīvē kā jebkuram citam bērnam.⁴

Labklājības ministrija norāda, ka atbilstoši VDEĀVK sniegtajai informācijai, 2018. gada martā bērna invalīda statuss bija 8290 bērniem ar funkcionāliem traucējumiem (no tiem ar psihiskie un uzvedības – 2 361, dzirdes – 479, redzes – 403, kustību – 440 un pārējie – 4 607), tostarp 2017. gadā pirmreizēja invaliditāte bija piešķirta 866 bērniem (2017. gadā bērna invalīda statuss bija 9246 bērniem). Bērnu skaits ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, par kuriem piešķirts bērna invalīda kopšanas pabalsts 2018. gada martā bija 2 041 bērns, bet vidēji mēnesī 2017. gadā tie bija 2103 bērni⁵.

Šie dati liecina par to, ka, lai nodrošinātu dzīves kvalitāti ikvienai ģimenei, kurā aug bērni ar funkcionāliem traucējumiem, valstī ir nepieciešams izveidot uz pierādījumiem balstītu profesionālu atbalsta sistēmu. Tie būs sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi, kas dotu iespēju ikvienam pieeju nepieciešamajiem pakalpojumiem, tas tad arī būtu nozīmīgs atbalsta instruments personas resursu stiprināšanai.

Šobrīd iepazīstoties ar dažādiem pētījumiem nākas secināt, ka lielākais slogs kvalitatīvu sabiedrībā balstītu pakalpojumu piedāvājuma nodrošināšanai bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, joprojām saglabājas lielajās pašvaldībās.

Gan izglītības, gan citu pakalpojumu pieejamībai ir ļoti būtisks sadarbības trūkums starp pašvaldībām, piemēram, transports, piekļuve (ceļi, infrastruktūra), it īpaši gadījumos, ja izglītības iestāde vai sociālo pakalpojumu sniedzējs nav tuvu dzīvesvietai. Savukārt veselības jomā ļoti būtiska problēma ir atbalsta trūkums vecākiem, kuriem ir bērns ar invaliditāti (iemesls, kādēļ vecāki nereti atsakās no saviem bērniem, kuriem noteikta invaliditāte). Tāpat, attīstot dažādus pakalpojumus, piemēram, bērna pieskatīšanas pakalpojumus, netiek pievērsta pietiekama uzmanība tam, vai pakalpojums ir pieejams (infrastruktūra, fiziskā vide, personāla kvalifikācija u.c.) arī bērniem ar funkcionāliem traucējumiem un bērniem, kuriem ir nepieciešama paliatīvā aprūpe. Vienlaikus psihologa pakalpojums bērniem, kuriem invaliditāte noteikta pirmreizēji, kā arī viņu ģimenes locekļiem ir neefektīvs un maz pieprasīts. Sadarbības uzlabošana starpinstitucionālā (ar pašvaldību sociālajiem dienestiem, pakalpojumu sniedzējiem, NVO) un starpprofesionālā līmenī uzlabos sabiedrībā balstītu pakalpojumu kvalitāti, jo tiks nodrošināta visaptveroša pieeja mērķa grupas sociālās problēmas risināšanā.⁶

Pasaulē daudzās valstīs ir prakse un pieredze, kas balstīta uz personalizētu pieeju sabiedrībā balstītu pakalpojumu piešķiršanā un saņemšanā bērniem ar funkcionāliem traucējumiem un viņu ģimenēm. Lielākoties valstu tas ir individuālais budžets, tāpēc piedāvājam nelielu diskursu dažās no valstīm, kurās darbojas šī pieeja.

Virzība uz pašnoteikšanos un personas centrēto aprūpes un atbalsta nodrošināšanu sociālo pakalpojumu nozarē ir viena no būtiskākajām nesen notikušajām politikas un prakses izmaiņām Eiropā⁷. Saimons Daffijs (Simon Duffy) uzsāka darbu, lai veidotu šo inovatīvo sociālo pakalpojumu organizēšanas procesu jau 1999. gadā Lielbritānijā. Viņš uzsāka darbu ar Ziemeļu

⁴Bērnu tiesību aizsardzības likums. Iegūts no:<http://likumi.lv/doc.php?id=49096> (sk.11.03.2018).

⁵ Dati iegūti no LM informācijas sistēmas Labis (30.03.2018).

⁶ 9.2.2.2.pasākuma "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide" Sākotnējais novērtējums. Iegūts no:https://komitejas.esfondi.lv/Shared%20Documents/LM_SN_9222_03112015.docx (sk.10.03.2018).

⁷The Changing Disability Policy System. Iegūts no: <https://books.google.lv/books?isbn=1317227506> (sk.22.03.2018).

Lanarkšīres padomi (North Lanarkshire Council) un 2003. gadā viņš vadīja individuālo budžetu un pašpietiekamu atbalstu Anglijā kā uzņēmuma "In Control" vadītājs. Saimona Daffi darbi izraisīja ievērojamas sociālās politikas izmaiņas Anglijā un Skotijā, un 2008. gadā viņam tika piešķirts valsts apbalvojums – prinča Alberta medaļa un 2011. gadā - balva par izcilu ieguldījumu sociālajā politikā⁸. Pašlaik lielākajā daļā Eiropas valstu, valdību, pakalpojumu sniedzēju un lietotāju ir atbalstījuši šīs izmaiņas, lai nodrošinātu aprūpi, un atbalsts kļūtu vairāk pielāgots indivīdiem un viņu īpašajām vajadzībām un vēlmēm. Dažas valstis uzsāka šo procesu no tiešā pakalpojuma modeļa, kurā valsts iestādes izlemj, kā var piešķirt valsts finansējumu sociālās aprūpes pakalpojumiem, balstoties uz personīgo budžetu, kur resursi ir privātpersonu rokās. Citas valstis ir ieviesušas individuālu finansējuma sistēmu, balstoties uz personas vajadzību izvērtējumu, bet joprojām pārbauda jaunās sistēmas lietderību un izmaksu efektivitāti. Neskatoties uz dažādiem personīgā budžeta modeļiem, katra modeļa galvenā ideja ir - identificējot personas individuālās vajadzības, izvērtēt piešķiramā finansējuma apjomu un dot iespēju pašai personai piedalīties lēmuma pieņemšanā par nepieciešamajiem pakalpojumiem, pretstatā iepriekš dominējošajam modelim, kur personai tiek piedāvāti pakalpojumi, kādi tai brīdī sabiedrībā ir pieejami. Jāpiebilst, ka personīgais budžets izvirza ierobežojumus piešķirtās naudas izlietojumam un nodrošina kontroli izvirzīto mērķu sasniegšanai, izvēloties pakalpojumus. Individuālā budžeta modelis katrā valstī tiek veidots, ņemot vērā konkrētās valsts sociāli-ekonomisko, fiskālo un kultūras kontekstu. Tādejādi, katra valsts izstrādā savu individuālā budžeta modeli, neskatoties uz vienotu kopīgo pieeju. Dažādu valstu valdības vērtē personīgos budžetus kā līdzekli, lai pilnvarotu individuālo pakalpojumu lietotājus līdzdarboties, vienlaikus nodrošinot resursu piešķiršanas un izmantošanas taisnīgumu, caurspīdīgumu un veicinot ierobežoto sabiedrības līdzekļu resursu izmantošanas efektivitāti⁹. Vadošās valstis, kuras ir spērušas būtiskus soļus Individuālo budžetu (IB) attīstīšanas un sistēmas attīstīšanas virzienā ir: Lielbritānija, Nīderlande, Kanāda un Zviedrija. Sociālās aprūpes individuālā budžeta ieviešanas pieeja personām ar invaliditāti ir strauji attīstījusies kopš 2006. gada, un šis pārmaiņu process joprojām turpinās. Ir norādes, ka valstiskās politikas domāšana attīstās "pašpārvaldes" jēdziena virzienā, ar kuru cilvēkiem ir iespējas izvēlēties un kontrolēt atbalsta procesus, un viņiem ir jābūt lemttiesīgiem attiecībā uz lielāko daļu, ja ne visiem aprūpes un atbalsta aspektiem, tostarp finanšu vadību.

Pētījumi pierāda, ka bērniem ar funkcionāliem traucējumiem agrīna iekļaušanās/atbalsts ir visefektīvākais, un individuālā budžeta modelis to vislabāk spēj nodrošināt.¹⁰

Izstrādātie sabiedrībā balstītu pakalpojumu finansēšanas mehānismi bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, viņu ģimenēm, kā arī potenciāliem aizbildņiem, adoptētājiem un audžuģimenēm pēc pilotprojekta beigām būs bāzes materiāls jaunās pieejas iedzīvināšanai sociālo pakalpojumu jomā un jaunu reglamentējošo normatīvo aktu izveidei.

⁸Centre for welfare reform mājaslapa. Iegūts no: <http://www.centreforwelfarereform.org/about-us/centre-team/simon-duffy.html> (sk.23.03.2018).

⁹ Padraic Fleming, Mairead Furlong, Sinead McGilloway, Fiona Keogh, Marian Herson. 2016. Personal budgeting interventions to improve health and social care outcomes for people with a disability. Iegūts no: <https://campbellcollaboration.org/library/personal-budgeting-outcomes-people-with-disability.html> (sk.23.03.2018).

¹⁰ New Castle City Council mājaslapā. Iegūts no: <http://www.newcastle.gov.uk/education-and-learning/benefits-and-educational-grants/personal-travel-budget-ptb-for-children-with-additional-needs>, <http://www.kids.org.uk/personal-budgets>, <http://m.northyorks.gov.uk/CHttpHandler.ashx?id=32580&p=0>, (sk.23.03.2018).

1. Dažādu valstu pieredze individuālā budžeta ieviešanā

1.1. Lielbritānija

Individuālā budžeta ieviešana un iemesli

- Individuālais budžets pilngadīgām personām sākotnēji tika īstenots kā tiešie maksājumi kopš 1996.gada, kad pašvaldības personām ar invaliditāti, kuras atbilda specifiskiem nosacījumiem un kuras to vēlējās, piešķīra naudu pakalpojumu saņemšanai nevis pašus pakalpojumus. Tiešo maksājumu likums (1996) tika izstrādāts personu ar invaliditāti ilgstošas lobēšanas rezultātā, kas norādīja, ka tiešie skaidrās naudas maksājumi ļautu tām sasniegt lielākas ietekmes iespējas un kontroli pār savu dzīvi nekā pašu pakalpojumu saņemšana bez izvēles iespējas.
- Tiešie maksājumi pilngadīgām personām ar invaliditāti bija veiksmīgi un populāri, tomēr tiešo maksājumu saņēmēju loks bija samērā šaurs un ierobežojošs. Tāpēc no 2000.gada tika uzsākta daudz sarežģītākas sistēmas ieviešana, vienlaikus dodot iespēju individuālo budžetu saņemt daudz lielākam atbalstāmo personu skaitam.
- 2014.gadā stājās spēkā Bērnu un ģimeņu likums, kas paredzēja individuālo budžetu piešķirt ģimenēm, kurās ir bērni vai/un jaunieši ar augsta līmeņa vajadzībām (angl. higher level of needs). Joprojām saglabājas brīvprātības princips – ja ģimenes nevēlas izmantot individuālo budžetu, tās var turpināt saņemt pakalpojumus arī tradicionālajā veidā.
- Salīdzinot jaunieviesto individuālo budžetu ar sākotnējiem tiešiem maksājumiem, vērojamas divas galvenās atšķirības:
 - Atbildīgās institūcijas piešķir personai individuālo budžetu tikai tad, kad ir panākta vienošanās ar klientu par skaidriem un kvalitatīviem sagaidāmajiem rezultātiem. Līdz ar to individuālais budžets nemaksā par pakalpojumu, bet par nepieciešamajām rīcībām, lai sasniegtu rezultātu. Tas var ietvert gan tradicionālo pakalpojumu apmaksu, gan arī, piemēram, taksometra pakalpojumus vai dalības maksu; un šie pasākumi tad var tikt papildināti ar dažādiem bezmaksas atbalsta pasākumiem, ko nodrošina ģimene vai kopiena.
 - Individuālā budžeta “dzinējspēks” ir uz cilvēku orientētais plānošanas process. Bērniem un ģimenēm par tādu kalpo Izglītības, veselības un aprūpes plāns, kas ietver visus bērna un jaunieša dzīves aspektus, ne tikai izglītību, veselību un aprūpi. Plānošanas process ir elastīgs, skaidrs un ģimene to pilnībā pati var virzīt, izvēlēties, noteikt. Šāda plāna izstrāde notiek, ja klienta vajadzību izvērtēšanas rezultātā tiek konstatēta plāna izstrādes nepieciešamība.
- Individuālais budžets vēsturiski galvenokārt bija saistīts ar sociālo aprūpi, kas izrietēja no tiešo maksājumu pieredzes. Pirmie individuālā budžeta izmēģinājumi ģimenēm ar bērniem bija projektā ar nosaukumu “Dinamīts” (angl. Dynamite), kas tika īstenots no 2005. – 2007.gadam, piešķirot 200 sterliņu mārciņas individuālā budžeta ietvaros dažādiem ģimenes projektiem. Rezultātā vairāki vietējo pašvaldību bērnu aprūpes departamenti pārņēma šo ideju un uzsāka individuālā budžeta koncepta izstrādi, izmēģinājumu un novērtēšanu.
- 2011.gadā Valdība iekļāva individuālā budžeta izvēles iespēju Atbalsta un centienu zaļajā dokumentā (angl. Support and Aspiration green paper), kas sekmēja individuālā budžeta

koncepta iekļaušanas arī Bērnu un ģimeņu likumā 2014.gadā. Individuālais budžets tagad jau varēja tikt izmantots arī veselības aprūpes ietvaros. Kopš 2014.gada individuālo budžetu varēja sākt izmantot jau ne tikai sociālajai un veselības aprūpei, bet arī izglītībai, ja ģimenē bija bērns ar speciālas izglītības vajadzībām vai invaliditāti. Šādā gadījumā ģimenei tika izstrādāts Izglītības, veselības un aprūpes plāns.

- Izglītības, veselības un aprūpes jomu apvienošana individuālā budžeta ietvaros bija ievērojams izaicinājums atbildīgajām iestādēm, jo līdzekļi tiek piešķirti ļoti atšķirīgiem mērķiem un tiek apgūti caur ļoti atšķirīgiem ceļiem. Tāpēc līdz pat šodienai, visu šo atbalsta veidu integrācija individuālā budžeta īstenošanā ir attīstības procesā.¹¹

Individuālā budžeta mērķis, definīcija un uzdevumi

- Individuālais budžets ir naudas līdzekļi, kas pieejami individuālai personai vai ģimenei, kam nepieciešams atbalsts. Līdzekļus piešķir pašvaldības sociālās aprūpes vai izglītības departaments vai Nacionālais veselības dienests (angl. national Health Service), lai sniegtu atbalstu un palīdzību personas iepriekš izvērtēto un attiecināmo vajadzību apmierināšanai, un lai sasniegtu iepriekš izvirzītos sagaidāmos rezultātus.¹²
- Individuālā budžeta mērķis ir sniegt cilvēkam elastīgas izvēles un kontroles iespējas pašam pār savu vai sava bērna aprūpi un atbalstu. Persona pati atbild par to, kāds atbalsts tai tiek nodrošināts, un, kas to nodrošina. Tādējādi tiek panākts, ka atbalsts, ko persona saņem, vislielākajā mērā atbilst personas vajadzībām un visefektīvāk tiek sasniegti Izglītības, veselības un aprūpes plānā noteiktie mērķi.¹³
- Individuālo budžetu var vadīt pati persona tiešo maksājumu veidā, vai arī tās vietā individuālo budžetu var vadīt pašvaldība vai kāda trešā puse (piemēram, ģimenes loceklis, izglītības iestāde, kāds speciāls pakalpojuma sniedzējs, brokeris).¹⁴ Individuālā budžeta saņēmējs var izvēlēties arī jaukto budžeta vadības modeli/paketi – iepriekš minēto vadības veidu kombināciju, piemēram, personas pašas vadītais budžets tiešo maksājumu veidā vienam atbalsta veidam un pašvaldības vadīts budžets citam atbalsta veidam.¹⁵
- Individuālā budžeta veidi ir:

¹¹ Together for Short Lives, In Control. Personal budgets: An introduction. Pieejams: https://www.togetherforshortlives.org.uk/wp-content/uploads/2018/03/ProRes_PersonalBudgetsIntroduction.pdf (15.05.2018.)

¹² Together for Short Lives, In Control. Personal budgets: An introduction. Pieejams: https://www.togetherforshortlives.org.uk/wp-content/uploads/2018/03/ProRes_PersonalBudgetsIntroduction.pdf (15.05.2018.)

¹³ Action for Children. A guide to personal budgets for disabled children. Online: 2018. Pieejams: <https://www.actionforchildren.org.uk/media/6040/a-guide-to-personal-budgets-for-disabled-children-final.pdf> (15.08.2018.)

¹⁴ House of Commons Committee of Public Accounts. Personal budgets in social care. Year: 2016. Pieejams: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmpubacc/74/74.pdf> (Skatīts: 15.08.2018.)

¹⁵ National Health Service. Taking charge of your own personal budget. Online: 2018. Pieejams: <https://www.nhs.uk/conditions/social-care-and-support/personalisation/#personal-budgets> (Skatīts: 16.08.2018.)

- *Individuālais speciālās izglītības budžets* – tiek piešķirts bērniem un jauniešiem, kam ir speciālas izglītības vajadzības¹⁶, lai palīdzētu iegūt izglītību. Tas ir kā papildus finansējums vispārējās izglītības ieguvei, kas tiek apmaksāta visiem bērniem un jauniešiem.
- *Individuālais sociālās aprūpes budžets* - tiek piešķirts bērniem un jauniešiem, kam ir nepieciešamas papildus atbalsts mājās vai kopienā. Budžets tiek piešķirts veicot individuālo sākotnējo izvērtējumu un pamatā tas ir tiešo maksājumu veidā.
- *Individuālais veselības budžets* - tiek piešķirts bērniem un jauniešiem, kam ir nepieciešamība pēc pastāvīgas veselības aprūpes. Tās ir personas ar kompleksām, ilgtermiņa un dzīvi ierobežojošām saslimšanām.¹⁷

Mērķa grupas, kuras var saņemt individuālo budžetu

- Persona no 0 – 25 gadu vecumam, ja tā atzīta par tiesīgu saņemt individuālo budžetu pēc izglītības, veselības un aprūpes vajadzību novērtējuma un pēc izglītības, veselības un aprūpes plāna izvērtēšanas.¹⁸

Individuālā budžeta piešķiršanas kārtība (saņemšanas nosacījumi)

- Individuālā budžeta piešķiršana notiek šādi:
 - Katra vietējā pašvaldība nosaka savus kritērijus individuālo budžetu atbilstībai. Anglijā vietējām pašvaldībām jākonsultējas ar bērniem un ģimenēm kritēriju noteikšanas procesā.¹⁹
 - Personas vecumā no 16 – 25 gadiem, var pašas lūgt pašvaldībai veikt savu novērtējumu, ja tās vēlas saņemt individuālo budžetu. Izvērtējuma lūgumu var izteikt arī jebkura cita persona, ja tā uzskata par nepieciešamu, tai skaitā, veselības aprūpes speciālists, izglītības iestādes darbinieks, vecāki vai tuvinieki.²⁰
 - Pašvaldības sociālais darbinieks veic sākotnējo novērtējumu, lai identificētu personas atbalsta vajadzības, rezultātus, kurus persona vēlas sasniegt sev vai bērnam un veidus kā to var nodrošināt. Ja pašvaldība nevar piešķirt individuālo budžetu, tā izvērtēs, cik lielu sociālo pabalstu personas gadījumā tā var piešķirt. Novērtēšanas pirmā fāze sevī

¹⁶ Speciālās izglītības vajadzības - atbilstoši Speciālās izglītības vajadzību un invaliditātes prakses kodeksam, tās ir bērnam vecumā no 0 – 25 gadiem, kam ir mācīšanās grūtības vai invaliditāte un kam nepieciešama individuāla speciālās izglītības uzraudzība. Bērnam vai jauniešim obligātajā skolas vecumā ir mācīšanās grūtības vai invaliditāte, ja viņam ir būtiski lielākas grūtības mācīties, nekā lielākajai daļai pārējo tajā pašā vecumā vai arī viņam ir invaliditāte, kas viņam rada šķēršļus izmantot izglītības iestādes telpas pilnībā vai daļēji.

¹⁷ Dorsetforyou. Personal budgets for children and young people with special educational needs and disabilities. Online:2018. Pieejams: <https://www.dorsetforyou.gov.uk/childrens/sen-disability/personal-budgets> (Skatīts: 16.05.2018.)

¹⁸ Dorsetforyou. Personal budgets for children and young people with special educational needs and disabilities. Online:2018. Pieejams: <https://www.dorsetforyou.gov.uk/childrens/sen-disability/personal-budgets> (Skatīts: 16.05.2018.)

¹⁹ Action for Children. A guide to personal budgets for disabled children. Online: 2018. Pieejams: <https://www.actionforchildren.org.uk/media/6040/a-guide-to-personal-budgets-for-disabled-children-final.pdf> (15.08.2018.)

²⁰ Online portal “Gov.uk”. Children with special educational needs and disabilities (SEND). Online:2018. <https://www.gov.uk/children-with-special-educational-needs/extra-SEN-help> (pieejams: 17.05.2018.)

ietver visu trīs jomu – izglītības, veselības un aprūpes – vajadzību izvērtējumu, ar uzsvaru uz palīdzību ģimenei atrast resursus pašai savā vidē, pirms pakalpojumu no ārpusē piesaistes. Novērtēšanas otrajā fāzē tiek vērtēta personas finanšu situācija (jeb personas līdzekļu pārbaude, kuras ietvaros tiek izvērtēti personas ienākumi, ietaupījumi un citi personas rīcībā esošie pamatlīdzekļi).^{21;22;23;24}

- Balstoties uz iepriekš veikto izvērtējumu, pašvaldība izstrādā Izglītības, veselības un aprūpes plāna projektu un nosūta budžeta saņēmējam saskaņošanai un komentāru sniegšanai. Pašvaldībai 20 nedēļu laikā no personas novērtēšanas pabeigšanas ir jāiedod personai plāna gala variants.²⁵
- Pēc plāna sastādīšanas, atbilstoši plānā noteikto rezultātu sasniegšanai, personai jāizvēlas veidu, kā tās vēlas saņemt un vadīt savu individuālo budžetu:
 - tiešie maksājumi;
 - trešās puses vadība;
 - pašvaldības vadība;
 - vairāku vai visu iepriekšējo pieeju apvienojums.²⁶
- Pašvaldība uzrauga individuālā budžeta izlietošanu.
- Katrā pašvaldībā šie individuālā budžeta piešķiršanas un uzraudzības procesi var atšķirties.²⁷
- Pašvaldība veic individuālā budžeta apmēra aprēķināšanu, balstoties uz šādiem kritērijiem:
 - Personas sākotnējā novērtējuma rezultāti.
 - Finanšu situācijas novērtējuma rezultāti.
 - Nepieciešamās izmaksas identificēto vajadzību apmierināšanai.
- Individuālā budžeta apmērs nākotnē var tikt mainīts, ja mainās personas vajadzības.²⁸

Individuālā budžeta izlietošanas kārtība, t.sk. individuālā budžeta ietvaros apmaksājamo sociālo pakalpojumu saraksts

²¹ Action for Children. A guide to personal budgets for disabled children. Online: 2018. Pieejams: <https://www.actionforchildren.org.uk/media/6040/a-guide-to-personal-budgets-for-disabled-children-final.pdf> (15.08.2018.)

²² Online portal "Gov.uk". Children with special educational needs and disabilities (SEND). Online: 2018. <https://www.gov.uk/children-with-special-educational-needs/extra-SEN-help> (pieejams: 17.05.2018.)

²³ East Riding of Yorkshire Council. Personal budgets. Online: 2018. <http://www2.eastriding.gov.uk/living/care-and-support-for-adults/social-care-services/personal-budgets/> (skatīts: 16.05.2018.)

²⁴ Age UK. Personalised care budgets. Online: 2018. Pieejams: <https://www.ageuk.org.uk/information-advice/care/social-care-and-support-where-to-start/personal-budgets-and-direct-payments/> (Skatīts: 15.05.2018.)

²⁵ Online portal "Gov.uk". Children with special educational needs and disabilities (SEND). Online: 2018. <https://www.gov.uk/children-with-special-educational-needs/extra-SEN-help> (pieejams: 17.05.2018.)

²⁶ Together for Short Lives, In Control. Personal budgets: An introduction. Pieejams: https://www.togetherforshortlives.org.uk/wp-content/uploads/2018/03/ProRes_PersonalBudgetsIntroduction.pdf (15.05.2018.)

²⁷ Action for Children. A guide to personal budgets for disabled children. Online: 2018. Pieejams: <https://www.actionforchildren.org.uk/media/6040/a-guide-to-personal-budgets-for-disabled-children-final.pdf> (15.08.2018.)

²⁸ Age UK. Personalised care budgets. Online: 2018. Pieejams: <https://www.ageuk.org.uk/information-advice/care/social-care-and-support-where-to-start/personal-budgets-and-direct-payments/> (Skatīts: 15.05.2018.)

- Ģimenei tiek dota iespēja izvēlēties veidu, kā tās vēlas saņemt un vadīt savu individuālo budžetu:
 - *Tiešie maksājumi*, kad līdzekļi tiek ieskaitīti deleģētai personai, budžeta saņēmējam tieši vai tā ģimenes loceklim.
 - Tiešie maksājumi nozīmē skaidras naudas ieskaitīšanu individuālā budžeta saņēmēja (virs 18 gadiem) vai tā vecāka bankas kontā, kuru tā izveido speciāli tiešo maksājumu saņemšanai (kontam jābūt nodalītam no personas pārējiem kontiem, kuros tiek veikti ikdienas darījumi).
 - Budžeta saņēmējam regulāri jāatskaitās pašvaldībai par budžeta līdzekļu apguvi. Atkarībā no individuālā budžeta apmēra un tā, vai tas ir vienreizējs vai regulārs maksājums (piemēram, ikmēneša maksājums izdevumu segšanai), budžeta saņēmējam ir jānodrošina izdevumus apliecinošo dokumentu uzglabāšana, jāveic izdevumu uzskaitē, nodokļu maksājumi, jāiesaistās nacionālās apdrošināšanas shēmā un, iespējams, jāizstrādā darba uzskaites lapas un jāmaksā atalgojums, ja tiek algoti pakalpojumu sniedzēji.
 - Vietējā pašvaldība vai vietējā klīniskās nodrošināšanas (veselības aprūpes pakalpojumu plānošanas, dokumentēšanas, koordinēšanas, testēšanas, apmācīšanas, uzraudzības) grupa (angl. local clinical commissioning group) palīdzēs budžeta saņēmējam vietējo pakalpojumu organizēšanā. Katrai vietējai iestādei ir pienākums nodrošināt, ka informācija, palīdzība un atbalsts ir pieejams, bieži ar neatkarīgās dzīves centru vai citu klientorientētu organizāciju palīdzību. Šādi neatkarīgās dzīves centri un citas klientorientētas organizācijas ir nenovērtējams resurss ne tikai cilvēkiem, kam nepieciešama palīdzība tiešo maksājumu vadībai, bet ikvienam, kam interesē piedāvātās vietējās iespējas un kā no tām iegūt nepieciešamo un visu iespējamo atbalstu.
 - Tāpat individuālā budžeta piešķirējstāde nodrošina personas individuālā budžeta izlietojuma uzraudzību, un pārliecinās, vai individuālā budžeta ietvaros nodrošinātie pakalpojumi un pasākumi atbilst klienta vajadzībām un plānā noteiktajiem mērķiem.
 - *Pašvaldības vadība*, kad personas vai ģimenes vietā individuālo budžetu vada un visus organizatoriskos jautājumus nodrošina vietējā pašvaldība vai vietējā klīniskās nodrošināšanas (veselības aprūpes pakalpojumu plānošanas, dokumentēšanas, koordinēšanas, testēšanas, apmācīšanas, uzraudzības) grupa (angl. local clinical commissioning group). Šo pieeju nereti sauc par tieši vadīto individuālo budžetu vai virtuālo individuālo budžetu, un šai pieejai liels ieguvums ir tās vienkāršība un tā no ģimenes vai personas prasa minimālu iesaisti. Tomēr ir cilvēki, kas sūdzas, ka šāda pieeja nozīmē mazākas izvēles un kontroles iespējas.
 - *Trešās puses vadība*, kad individuālo budžetu vada kāda cita persona, deleģēta persona vai organizācija. Personu/organizāciju, kas pārņem no budžeta saņēmēja budžeta vadības funkciju, sauc par brokeri, bet, kad pakalpojuma sniedzējs pārņem budžeta vadības funkciju, to sauc par individuālā pakalpojuma fondu. Dažkārt var būt noslēgta

atsevišķa vienošanās ar kādu profesionālo organizāciju, ko sauc par trešās puses vienošanos. Privātās organizācijas var prasīt atlīdzību par individuālā budžeta vadības pakalpojumu. Atlīdzības šādos gadījumos var segt no individuālā budžeta. Budžeta saņēmēji ir atzinuši, ka šie dažādie risinājumi dod iespēju viņiem saglabāt kontroli pār budžeta izlietošanu, neuztraucoties par to, ka par visu jāuzņemas atbildība.

- *Vairāku vai visu iepriekšējo pieeju apvienojums* - tas nozīmē, piemēram, ka daži pakalpojumi tiek finansēti tieši no virtuālā individuālā budžeta un daži tiek finansēti no personas individuālā budžeta tiešajiem maksājumiem vai no brokera. Jebkurā gadījumā mērķis ir sasniegt rezultātus, kas noteikti personas vai ģimenes plānā.^{29; 30}
- No individuālā budžeta var apmaksāt Izglītības, veselības un aprūpes plānā iekļautos pasākumus, lai nodrošinātu tajā iekļauto sagaidāmo rezultātu sasniegšanu. Tie var būt gan īstermiņa, gan ilgtermiņa pasākumi. Katras pašvaldības noteiktie atbalstāmie pasākumi no individuālā budžeta var atšķirties un tie var būt mainīgi laika gaitā.
- Visbiežāk individuālā budžeta ietvaros tiek nodrošināti šādi pakalpojumi:
 - *Sociālās aprūpes pakalpojumi*: atelpas brīža pakalpojums (speciālists nāk mājās un pārņem attiecīgā ģimenes locekļa aprūpes pienākumus, aprūpējamā persona var doties uz institūciju un palikt tur uz stundām, pa dienu vai vairākām dienām, pa nakti, uz nedēļu vai ilgāk), speciālais aprīkojums (iegāde vai noma), individuālā aprūpe, transporta pakalpojumi, sociālās un brīvā laika pavadīšanas aktivitātes, atbalsta pasākumi ģimenei.
 - *Izglītības pakalpojumi*: dažādu speciālistu pakalpojumi, veselības aprūpes pakalpojumi (pašvaldības un Veselības dienesta līguma ietvaros), apmācības, transporta pakalpojumi no mājām līdz skolai.
 - *Veselības aprūpes pakalpojumi*: speciālais aprīkojums (piemēram, speciālie ratiņkrēsli, ūdensizturīgie dzirdes aparāti, dzīvojamās mājas vides pielāgošana u.c.), individuālā veselības aprūpe/kopšana, atelpas brīža pakalpojums, kurā nodrošina veselības aprūpi.
 - *Citi pasākumi*: sociālās iekļaušanas pasākumi, nodrošinot kopienas pakalpojumu pieejamību, fiziskās un garīgās veselības uzlabošanas pasākumi, piemēram, fitnesa vai kultūras pasākumi, arī asistenta pakalpojums, kura ietvaros tiek palīdzēts personai aiziet līdz kafejnīcai, lai satiktos ar draugiem, lai nokļūtu līdz dievnamam, uz veikaliem vai citām personas izvēlētām vietām u.c.
- No individuālā budžeta var pirkt gan privātpersonu, privāto iestāžu, brīvprātīgo organizāciju, gan valsts un pašvaldību iestāžu nodrošinātos pakalpojumus.
- No individuālā budžeta nav attiecināmi ikdienas izdevumi, kā, piemēram, pārtika un komunālie pakalpojumi. Pašvaldība arī liks atmaksāt izdevumus, kas tiks segti no individuālā budžeta par pakalpojumiem/pasākumiem/darbībām, kas nav paredzētas Izglītības, veselības un aprūpes plānā.

²⁹ Together for Short Lives, In Control. Personal budgets: An introduction. Pieejams: https://www.togetherforshortlives.org.uk/wp-content/uploads/2018/03/ProRes_PersonalBudgetsIntroduction.pdf (15.05.2018.)

³⁰ Age UK. Personalised care budgets. Online: 2018. Pieejams: <https://www.ageuk.org.uk/information-advice/care/social-care-and-support-where-to-start/personal-budgets-and-direct-payments/> (Skatīts: 15.05.2018.)

- Ir pašvaldības, kuras pieprasa individuālā budžeta saņēmējam nodrošināt līdzmaksājumu.
- Jāmin, ka, piemēram, Jorkšīras Īstraidingas pašvaldībā kopš 2017. gada individuālā budžeta tiešie maksājumi tiks piesaistīti tiešo maksājumu kontiem, kas ir priekšapmaksas kartes konti. Tas nozīmē, ka visi individuālā budžeta tiešo maksājumu saņēmēji turpmāk individuālo budžetu lietos, izmantojot šādas debetkartes (vienlīdzīgas parastajām bankas maksājumu kartēm), kuras persona var saņemt uzreiz pēc budžeta piešķiršanas un varēs ar tām norēķināties par attiecināmajiem individuālā budžeta pakalpojumiem vai precēm. Konta darījumi ir apskatāmi internetbankā vai, izmantojot bankas telefona pakalpojums jebkurā brīdī. Internetbankā iespējams arī veikt pārskaitījumus un norēķināties par precēm vai pakalpojumiem un saņemt ziņojumus un brīdinājumus, kas palīdz budžeta vadības procesā. Tāpat šīs kartes turētājiem ir iespēja no kartes caur bankomātiem nepieciešamības gadījumā (tas iepriekš jāparedz līgumā ar pašvaldību) izņemt arī skaidru naudu. Ja nepieciešams, persona var pārskaitīt no sava privātā konta līdzekļus arī uz individuālā budžeta kontu (ja, piemēram, attiecināmā prece vai pakalpojums ir dārgāks, nekā iespējams nosegt ar individuālo budžetu).^{31;32;33;34;35;36}

Secinājumi par individuālā budžeta efektivitāti un ietekmi uz sociālo pakalpojumu jomas attīstību un cilvēka dzīves kvalitāti

- Jāmin, ka visas personas vajadzības, t.sk., izglītībā, veselības un sociālajā aprūpē u.c., ar individuālo budžetu diemžēl nosegt nav iespējams. Personai tāpat vienlaikus būs jāizmanto pakalpojumi arī vispārējā kārtībā un par saviem līdzekļiem.
- Individuālā budžeta izraisītā kustība no šī brīža brīvprātīgo sniegtajiem bezmaksas pakalpojumiem, kas izriet no klientu vajadzībām, uz pakalpojumiem, kas tiek pirkti (tirgus ekonomika), būs liels izaicinājums nevalstiskajam sektoram.³⁷
- Pētījumu par individuālā budžeta efektivitāti rezultāti liecina, ka individuālā budžeta ieviešana ir efektīva tajos gadījumos, kad pašvaldības ir izskaidrojušas personām, cik lielā apmērā tieši tiem būs pieejami naudas līdzekļi, kam drīkst un kam nedrīkst tērēt individuālo budžetu, ja personai tiek dota brīva izvēle nepieciešamības gadījumā mainīt budžeta

³¹ Action for Children. A guide to personal budgets for disabled children. Online: 2018. Pieejams: <https://www.actionforchildren.org.uk/media/6040/a-guide-to-personal-budgets-for-disabled-children-final.pdf> (15.08.2018.)

³² KIDS. Personal budgets. Online: 2018. Pieejams: <https://www.kids.org.uk/yp-personal-budgets> (Skatīts: 16.05.2018.)

³³ East Riding of Yorkshire Council. Personal Budgets Policy for Children and Young People with Education, Health and Care Plans. Year:2016. Pieejams: <http://www.eastridinglocaloffer.org.uk/EasySiteWeb/GatewayLink.aspx?alId=609497> (skatīts: 16.05.2018.)

³⁴ East Riding of Yorkshire Council. Personal budgets. Online: 2018. <http://www2.eastriding.gov.uk/living/care-and-support-for-adults/social-care-services/personal-budgets/> (skatīts: 16.05.2018.)

³⁵ Age UK. Personalised care budgets. Online: 2018. Pieejams: <https://www.ageuk.org.uk/information-advice/care/social-care-and-support-where-to-start/personal-budgets-and-direct-payments/> (Skatīts: 15.05.2018.)

³⁶ East Riding of Yorkshire Council. Personal Budgets Policy for Children and Young People with Education, Health and Care Plans. Year:2016. Pieejams: <http://www.eastridinglocaloffer.org.uk/EasySiteWeb/GatewayLink.aspx?alId=609497> (skatīts: 16.05.2018.)

³⁷ Together for Short Lives, In Control. Personal budgets: An introduction. Pieejams: https://www.togetherforshortlives.org.uk/wp-content/uploads/2018/03/ProRes_PersonalBudgetsIntroduction.pdf (15.05.2018.)

izlietošanas veidus, kā arī, ja nepieciešamo pakalpojumu izvēli neierobežo pašvaldības stingrie noteikumi vai pakalpojumu tirgus nepieejamība, un, ja personas saņem atbalstu individuālā budžeta vadībā tādā laikā un veidā, kas tiem vislabāk ir piemērots.

- Novērots, ka bieži pašvaldību darbinieki ir saskārušies ar nozīmīgu spiedienu individuālā budžeta piešķiršanas procesu paātrināt, kas saistīts ar to, ka arvien vairāk klientu vēlas individuālo budžetu, bet resursi pašvaldībā tam nepietiek, arī ar faktu, ka vadība tomēr atzīst labāk tradicionālo pieeju, arī nav pietiekamu prasmju un zināšanu par individualizēto pieeju personas aprūpē. Rezultātā cieš individuālā budžeta pamatā esošā ideja orientēties uz cilvēku - viņa vēlmēm, vajadzībām un plāniem, kas ir laikietilpīgi. Vēl vienas sekas šim apstāklim ir, ka individuālā budžeta piešķiršanas process vairs neatšķiras no līdzšinējās, “vecās”, tradicionālās pieejas.
- Daudzas pašvaldības ir noteikušas ierobežojumus pakalpojumu sniedzēju izvēlei individuālā budžeta ietvaros. Budžeta saņēmējiem ir jāizvēlas pakalpojumi no pašvaldības apstiprinātā pakalpojumu sniedzēju saraksta. Tas ierobežo personas tiesības brīvi izvēlēties pakalpojumu sniedzēju un pašam būt atbildīgam par savas aprūpes procesu. Pašvaldības skaidro, ka visiem pakalpojumu sniedzējiem ir jāatbilst pašvaldības noteiktajiem kvalitātes standartiem un tehniskajām prasībām, tai skaitā, finanšu jomā, vienlīdzības, veselības un drošības ziņā. Rezultātā pašvaldība ietekmē pakalpojumu tirgu, izstumjot no tā mazos pakalpojumu sniedzējus un lobējot konkrētus pakalpojumu sniedzējus.
- Lielākajai daļai pašvaldību darbiniekiem nepieciešama praktiska apmācība par individuālā budžeta politiku, principiem, individualizēto pieeju pakalpojumu sniegšanā, jo bieži tiem nav prasmju “pārdot” klientiem un viņu ģimenes locekļiem individuālā budžeta ideju, nereti darbiniekiem arī ir skeptiska attieksme un tie nevēlas mainīt tradicionālo pieeju uz klienta centrēto un individualizēto pieeju, kā arī daži no tiem neuzticas tiešo maksājumu pieejai, sakarā ar to, ka klienti, kas izmanto pašu izvēlētos pakalpojumu sniedzējus, kas bieži nav profesionāli pakalpojumu sniedzēji, viņuprāt, ir neaizsargāti.³⁸

1.2. Zviedrija

Individuālā budžeta ieviešana un iemesli

- Deinstucionalizācijas process Zviedrijā aizsākās jau 1950.gados, kad līdztekus institucionālajai aprūpei, vispārējie labklājības pakalpojumi tika piedāvāti personām arī to mājas vidē. 1994.gadā tika izdots likums, kas paredzēja slēgt speciālās institūcijas personām ar garīgās un psihiskās attīstības traucējumiem. Dzīve institūcijās tika pakāpeniski aizstāta ar pusceļa mājām. 1999.gadā tika slēgtas pēdējās institucionālās aprūpes iestādes. No 2000.gada visas personu ar garīgās un psihiskās attīstības traucējumiem atbalsta formas tika sniegtas uz kopienā balstīto pakalpojumu principa pamata. Tādējādi noslēdzās garš un intensīvs sociālo pakalpojumu personām ar invaliditāti attīstības periods.

³⁸ In Control Partnerships. Supporting the North West on Personal Budgets: A Report from In Control. Year: 2012. Pieejams: <http://www.in-control.org.uk/media/119020/incontrol%20personal%20budget%20full%20report%20final.pdf> (Skatīts: 20.05.2018.)

- Nozīmīgas reformas cilvēku ar invaliditāti likumdošanā tika uzsāktas 1994.gadā, kad individualizētais asistenta pakalpojums tika iekļauts likumdošanā, turklāt tiek nodalīts – ja personai nepieciešams asistents līdz 20 stundām nedēļā (attiecināms uz Personu ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta un pakalpojumu likumu (angl. the Act Concerning Support and Service for Persons with Certain Functional Impairments (LSS)) vai arī virs 20 stundām nedēļā (attiecināms uz Individuālā asistenta likumu (angl. Personal Assistance Act (LASS)). Individuālais budžets tiek piešķirts gan vienā, gan otrā gadījumā.³⁹
- Individuālais budžets Zviedrijā ir kopš 1993.gada un ir Nacionālās Veselības un labklājības padomes kompetencē.
- Personu ar invaliditāti vienlīdzīgu tiesību kustība bija galvenais virzītājspēks, kas sekmēja Personu ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta un pakalpojumu likuma un Palīdzības pabalstu likuma stāšanos spēkā 1993.gadā un bija daļa no plašākas invaliditātes politikas reformas.
- Iepriekš personas ar funkcionāliem traucējumiem bija ļoti neapmierinātas ar pašvaldības nodrošinātajiem kopienas, mājas aprūpes un daļēji institucionālajiem pakalpojumiem, par kuriem viņiem nebija nekādas kontroles. Daudz dažādi, bieži sveši, speciālisti nāca uz personas mājām un sniedza palīdzību arī visdažādāko intīmo vajadzību nodrošināšanā.
- Reforma, ko iedvesmoja neatkarīgās dzīves filozofija, nodrošināja cilvēkiem iespēju pielāgot pakalpojumus atkarībā no viņu īpašajām vajadzībām vienlaikus ar maksimālu kontroli pār ikdienas dzīvi.
- Pēc reformas ieviešanas, pieprasījums pēc individualizētajiem pakalpojumiem pieauga tik lielā mērā, ka jaunos likumus nācās interpretēt un grozīt daudz reižu.
- Zviedrijā individualizētie pakalpojumi īpaši orientēti uz kvalitatīvu dzīves apstākļu nodrošināšanu personām ar smagiem un neatgriezeniskiem fiziskiem, garīgiem un psihiskiem traucējumiem. Jāmin, ka Zviedrija ir viena no dažām valstīm, kas piešķir individuālo budžetu arī personām ar smagu invaliditāti.⁴⁰
- Zviedrija ratificēja ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām 2008.gada decembrī. Līdz ar konvencijas ratifikāciju tika uzsākta personu ar invaliditāti neatkarīgās dzīves nodrošināšanas principa intensīva ieviešana, kas līdz šim brīdim nodrošināts jau augstā līmenī, sniedzot pakalpojumu saņēmējiem iespēju izvēlēties un kontrolēt pakalpojuma veidus un saturu.
- Līdz 2000.gadam individuālā budžeta ideju intensīvi lobēja Flandrijas Neatkarīgās dzīves aktīvisti, kas nepārtraukti norādīja uz jau citās valstīs pastāvošām tiešo maksājumu praksēm, kas izrādījušās veiksmīgas.⁴¹
- Pēdējos gados Zviedrijas valdība ir izteikusi bažas par neatkarīgās dzīves nodrošināšanas augstajām izmaksām, kā rezultātā būtu nepieciešamas nacionālās likumdošanas izmaiņas. Jāmin, ka jau iepriekš Eiropas ekonomiskās krīzes rezultātā, likumdošanā tika veiktas

³⁹ Jaak Geurts. Social system and disability policy social system and disability policy in Sweden. Year: 2011. Pieejams: http://alfa.pao.pl/dpf/17052011/EN_Sweden.pdf (Skatīts: 19.05.2018.)

⁴⁰Zero project. Sweden: The right to a personal assistance budget. Innovative Policy 2015 on Independent Living. Year: 2005. Pieejams: <https://zeroproject.org/policy/sweden-3/> (skatīts 20.05.2018.)

⁴¹ Kenneth Westberg, Independent Living Institute. Personal assistance in Sweden. Year: 2010. Pieejams: https://www.independentliving.org/files/Personal_Assistance_in_Sweden_KW_2010.pdf (Skatīts: 19.05.2018.)

izmaiņas, kas galvenokārt attiecas uz izmaiņām cilvēku ar invaliditāti vajadzību novērtējuma kritērijos, kā arī tika samazināts individuālā budžeta ietvaros apmaksājamo pakalpojumu maksimālais pieļaujamais stundu skaits.⁴²

Individuālā budžeta mērķis, definīcija un uzdevumi

- Individuālā budžeta mērķis ir dot iespēju personām ar invaliditāti kontrolēt savu dzīvi, nodrošinot sava atbalsta organizēšanu un vadīšanu.
- Tas nozīmē, ka nevis valdība finansē aprūpes pakalpojumu sniedzējus, bet personas ar invaliditāti saņem budžetu sava atbalsta nodrošināšanai tiešā veidā.
- Ar individuālo budžetu personas ar invaliditāti var piesaistīt sev individuālos asistentus.
- Līdz ar to persona ar invaliditāti (vai tās juridiskais pārstāvis) kļūst par budžeta turētāju un darba devēju.
- Individuālā budžeta pamatā ir ideja - ļaut cilvēkam veidot savu dzīvi, baudot pilnīgu neatkarību.⁴³

Mērķa grupas, kuras var saņemt individuālo budžetu

- Zviedrijas labklājības sistēma nodrošina individuālā budžeta piešķiršanu pakalpojumu saņēmējiem ar pastāvīgām un ilgstošām vajadzībām, tai skaitā, fiziskiem, garīgiem un psihiskiem traucējumiem, kā arī ilgstošām veselības problēmām.
- Individuālo budžetu var saņemt gan pilngadīgas personas, gan nepilngadīgas personas ar invaliditāti.
- Tomēr, ja personai invaliditāte piešķirta virs 65 gadu vecuma, tad tai vairs nav tiesību pretendēt uz individuālo budžetu.
- Savukārt, ja individuālā budžeta saņēmējs sasniedz 65 gadu vecumu, tas saglabā tiesības uz individuālā budžeta saņemšanu, bet individuālā asistenta pakalpojuma stundu apjoms nedrīkst palielināties. Ja personai tomēr nepieciešamas papildus atbalsts, tai var tikt nodrošināta tradicionālā aprūpe mājās. Individuālais budžets netiek piešķirts personām, kas dzīvo grupu mājās vai aprūpes centros (angl. residential facility).⁴⁴
- Bērns var saņemt individuālo budžetu, ja tas:
 - Atbilst Personu ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta un pakalpojumu likuma nosacījumiem (tam ir nozīmīgas vajadzības pēc atbalsta vai pakalpojumiem sakarā ar garīgās attīstības traucējumiem, autismu vai autismam līdzīgu stāvokli, vai citiem ilgstošiem, nepārejošiem fiziskiem vai garīgās attīstības traucējumiem, kuru dēļ ir pilnībā vai daļēji apgrūtināta personas spēja veikt ikdienas darbības).
 - Ir apdrošināts un pastāvīgi dzīvo Zviedrijā.

Individuālā budžeta piešķiršanas kārtība (saņemšanas nosacījumi)

⁴² Independent living: making choice and control a reality An ESN report on how social services in Europe are promoting choice and control alongside people with disabilities: The European Social Network. Year: 2014.

⁴³ Kenneth Westberg, Independent Living Institute. Personal assistance in Sweden. Year: 2010. Pieejams: https://www.independentliving.org/files/Personal_Assistance_in_Sweden_KW_2010.pdf (Skatīts: 19.05.2018.)

⁴⁴ Independent living: making choice and control a reality An ESN report on how social services in Europe are promoting choice and control alongside people with disabilities: The European Social Network. Year: 2014.

- Ja bērnam nepieciešama individuālā asistenta palīdzība mazāk kā 20 stundas nedēļā, tad tā vecākiem, vai oficiālajiem pārstāvjiem ir jāiesniedz pieteikums pašvaldībā.
- Ja bērnam nepieciešama individuālā asistenta palīdzība vairāk kā 20 stundas nedēļā, tad tā vecākiem, vai oficiālajiem pārstāvjiem ir jāiesniedz pieteikums Sociālās apdrošināšanas aģentūrā.⁴⁵
- Pašvaldība un Sociālās apdrošināšanas aģentūra veic personas vajadzību novērtējumu (uz vietas vai personas dzīvesvietā) un nosaka tai nepieciešamo individuālā asistenta pakalpojumu stundu skaitu. Novērtēšana notiek atvērtas intervijas veidā ar potenciālo individuālā budžeta saņēmēju vai/un tā vecākiem/pārstāvi un vēlāk tiek atkārtota ik pēc 2 gadiem.
- Novērtēšanā tiek pārrunāti potenciālā individuālā budžeta saņēmēja ikdienas dzīves nodrošināšanas jautājumi, piemēram, spēja patstāvīgi nomazgāties, uzvilkt drēbes, komunicēt ar citiem, patstāvīgi ielikt mutē ēdienu, aiziet uz tualeti, kā arī aktivitātes, ko tie varētu un gribētu darīt, ja tiem tiktu nodrošināts asistents.
- Personas ienākumi individuālā budžeta piešķiršanas procesā netiek vērtēti.
- Ja persona nepiekrīt pašvaldības vai Sociālās apdrošināšanas aģentūras lēmumam, tad personai/tās vecākiem/pārstāvim ir tiesības lēmumu apstrīdēt civilajā tiesā.⁴⁶
- Ja persona piesakās individuālā budžeta saņemšanai Sociālās apdrošināšanas aģentūrā, tai līdz ar iesniegumu vēl jāiesniedz arī ārstējošā ārsta izziņa, kurā aprakstīta personas invaliditāte un kā tā ietekmē personas dzīvi.
- Lēmums par individuālā budžeta piešķiršanu tiek pieņemts 5 mēnešu laikā no iesnieguma iesniegšanas brīža.⁴⁷

Individuālā budžeta izlietošanas kārtība, t.sk. individuālā budžeta ietvaros apmaksājamo sociālo pakalpojumu saraksts

- Kad persona saņēmusi lēmumu, par individuālā budžeta piešķiršanu, tai vai tās vecākiem/pārstāvjiem ir jāizvēlas veids, kādā tā vēlas individuālā asistenta pakalpojumus saņemt.
- Persona var izvēlēties juridisku personu (publisku struktūru, privātu organizāciju, nevalstisku organizāciju) – pakalpojumu sniedzēju, kas nodrošina tai asistentu, piesaistīt asistentu pati un kļūt par tās darba devēju vai arī apvienot abas šīs alternatīvas.
- Tāpat personai arī jāizvēlas, vai individuālais budžets būs pārskaitāms tieši pakalpojuma sniedzējam vai viņai pašai/tās vecākiem/pārstāvim.
- Pakalpojumu sniedzējam, kas nodrošina asistentus, ir jābūt Nacionālās Veselības un labklājības padomes vai Veselības un sociālās aprūpes inspekcijas izsniegtai licencei. Individuālā budžeta piešķirēj organizācija nav tiesīga ieteikt kādu konkrētu pakalpojuma

⁴⁵ Försäkringskassan. Assistance compensation for children. Online: 2018. Pieejams: <https://www.forsakringskassan.se> (skatīts: 20.05.2018.)

⁴⁶ Independent living: making choice and control a reality An ESN report on how social services in Europe are promoting choice and control alongside people with disabilities: The European Social Network. Year: 2014.

⁴⁷ Försäkringskassan. Assistance compensation for children. Pieejams: <https://www.forsakringskassan.se> (skatīts: 20.05.2018.)

sniedzēju. Veselības un sociālās aprūpes inspekcija nodrošina šo pakalpojumu sniedzēju reģistru, kas ir pieejams ikvienam. Vienlaikus pakalpojuma sniedzējam ir jābūt arī korporatīvo nodokļu sertifikātam.

- Savukārt, ja persona vai tās vecāki/pārstāvji izvēlas pati organizēt asistenta piesaisti, tai jāreķinās ar ievērojamu administratīvo slodzi. Turklāt šajā gadījumā personai vai tās vecākiem/pārstāvim jābūt reģistrētam kā darba devējam Zviedrijas nodokļu aģentūrā. Tomēr šajā gadījumā personai ir daudz lielāka brīvība un izvēles iespējas.
- Pakalpojuma sniedzēja nostrādātās stundas ir jāuzskaita un jāiesniedz gan rēķins, gan uzskaites lapas individuālā budžeta piešķirējorganizācijai.
- Individuālais budžets var tikt izmaksāts personai divos veidos: avansā vai pēc fakta.
- Visbiežāk personas izvēlas – pēc fakta, kad budžeta piešķirēj organizācija saņēmusi un izskatījusi visus attaisnojošos dokumentus. Budžetu avansā var saņemt tikai tad, ja persona vai tās vecāki/pārstāvji visus savus asistentus nodarbina pati.
- Atsevišķos gadījumos personai var būt vairāki asistenti vienlaikus. Budžeta piešķirēj organizācija pirms tam pārlicinās par personas dzīvesvietas pielāgojumiem un pieejamajiem tehniskajiem palīgīdzekļiem.
- Arī pilngadīgie ģimenes locekļi var būt personas asistenti.
- Atsevišķos gadījumos asistenti var pavadīt bērnu uz skolu, tomēr primāri tai būtu jābūt bērnu aprūpes speciālista un izglītības iestādes atbildībai – nodrošināt asistentu skolā.⁴⁸
- No individuālā budžeta attiecināmie asistenta pakalpojumi:
 - Personīgā higiēna.
 - Palīdzība apģērbties un ēst.
 - Palīdzība dienas kārtības saplānošanā.
 - Palīdzība komunikācijā.
 - Kognitīvs un emocionāls atbalsts.
 - Palīdzība brīvā laika aktivitāšu laikā.
 - Palīdzība iepirkšanās laikā.
 - Palīdzība ikdienas mājāsaimniecības darbu veikšanā.
 - Palīdzība nokļūšanai līdz noteiktām vietām, iestādēm.
 - Palīdzība ceļošanas laikā (asistenta ceļojuma izmaksas arī ir attiecināmas no individuālā budžeta).⁴⁹
- No individuālā budžeta nav attiecināmi specializētie pakalpojumi, veselības aprūpe, bet ir attiecināmas pakalpojuma administrēšanas izmaksas, kas radušās piesaistītajam pakalpojuma sniedzējam pakalpojuma sniegšanas laikā.⁵⁰

⁴⁸ Försäkringskassan. Assistance compensation for children. Pieejams: <https://www.forsakringskassan.se> (skatīts: 20.05.2018.)

⁴⁹ Independent Living Institute, Dr. Adolf Ratzka. The Swedish Personal Assistance Act of 1994. Year: 2004. Pieejams: <https://www.independentliving.org/docs7/ratzka200410b.html> (skatīts 19.05.2018.)

⁵⁰ Felecia Magiri Mburu, Lawyer-researcher. An analysis of de-institutionalization experiences: Good practice examples and failures. Year: 2016. Pieejams: http://zelda.org.lv/wp-content/uploads/Deinst_research_FMMburu.pdf (Skatīts: 19.05.2018.)

- No individuālā budžeta asistenta pakalpojumi ir attiecināmi 24 stundas diennaktī, 7 dienas nedēļā.⁵¹
- Individuālā budžeta asistenta stundas likmi katru gadu nosaka valdība.⁵² Ir noteikts, ka 87% no piešķirtā budžeta ir jātērē atalgojumam, ārpusdarba laika stundu apmaksai, darba brīvdienās apmaksai, algas nodokļu nomaksai, sociālajām iemaksām, pensiju kapitālam. Atlikušie 13% jātērē citu izmaksu segšanai – administratīvās izmaksas, asistenta apmācība, asistenta izmaksas, darba vides izmaksas. Nepieciešamības gadījumā individuālā budžeta apmēru var palielināt par 12%, ja personai nepieciešams asistents ar speciālu izglītību, asistentam ir arī supervizors vai uzraugs, kas iesaistītās personas un asistenta attiecībās. Vairāk nekā puse no pakalpojuma tiek nodrošināts ārpusdarba laika.⁵³

Secinājumi par individuālā budžeta efektivitāti un ietekmi uz sociālo pakalpojumu jomas attīstību un cilvēka dzīves kvalitāti

- Zviedrijā individuālā budžeta ieviešana ir sekmējusi uz pieprasījuma balstītu individualizēto pakalpojumu tirgus attīstību, kur pakalpojumu sniedzēji savā starpā sacenšas kvalitātes nodrošināšanā, lai piesaistītu sev klientus.
- Zviedrijas iedzīvotājiem ar smagu invaliditāti vairs nav jādzīvo institūcijās, lai saņemtu pakalpojumus. Viņi var brīvi izvēlēties, kur un kā dzīvot. Izvēloties savus individuālos risinājumus, viņi var īstenot paši savus plānus attiecībā uz savu dzīvi un viņi var izbaudīt lielāku dzīves apstākļu vienlīdzību un var lielākā mērā izbaudīt līdzdalību kopienas dzīvē.
- 2015.gadā ap 90% no personām ar smagu invaliditāti dzīvoja savās mājās – vai nu vieni, vai ar partneri, dzīvokļa biedru vai vecākiem. Aptuveni 80 000 personas jeb 2% no darbaspēka - strādāja par individuālajiem asistentiem. Nodokļu maksātāji bija ietaupījuši apmēram 3 milj. euro kopš 1994.gada, salīdzinot ar aprūpes mājās pakalpojumu izmaksām.⁵⁴
- Šobrīd valdībā notiek diskusijas par nepieciešamību palielināt individuālā budžeta izlietojuma kontroli, vienlaikus neradot negatīvu ietekmi uz visu budžeta politikas kvalitāti. Reformas paredz, ka nepieciešams pastiprināt budžeta piešķiršanas kritērijus attiecībā uz vecuma ierobežojumu un stingrākas vadlīnijas tiem, kam ir augstāka līmeņa vajadzības.⁵⁵
- Pastāv arī zināmi riski, kā, piemēram, nodokļu maksātājiem var šķist, ka šāda individuālā budžeta programma ir par dārgu un vairs nav atbalstāma; izpratnes trūkums par tiešo maksājumu izmaksu efektivitāti salīdzinājumā ar pakalpojumiem natūrā; demogrāfiskās izmaiņas.⁵⁶

⁵¹ Independent Living Institute, Dr.Adolf Ratzka. The Swedish Personal Assistance Act of 1994. Year: 2018. Pieejams: <https://www.independentliving.org/docs7/ratzka200410b.html> (skatīts 19.05.2018.)

⁵² VIVIDA Assistans. Assistansersättning & ekonomi. Online: 2018. Pieejams: <http://www.vivida.se/personlig-assistans-med-vivida/assistansersattning--ekonomi.html> (Skatīts: 19.05.2018.)

⁵³ Jaak Geurts. Social system and disability policy social system and disability policy in Sweden. Year: 2011. Pieejams: http://alfa.pao.pl/dpf/17052011/EN_Sweden.pdf (Skatīts: 19.05.2018.)

⁵⁴ Zero project. Sweden: The right to a personal assistance budget. Innovative Policy 2015 on Independent Living. Year: 2015. Pieejams: <https://zeroproject.org/policy/sweden-3/> (skatīts 20.05.2018.)

⁵⁵ Independent living: making choice and control a reality An ESN report on how social services in Europe are promoting choice and control alongside people with disabilities: The European Social Network. Year: 2014

⁵⁶ Jaak Geurts. Social system and disability policy social system and disability policy in Sweden. Year: 2011. Pieejams: http://alfa.pao.pl/dpf/17052011/EN_Sweden.pdf (Skatīts: 19.05.2018.)

1.3. Kanāda

Individuālā budžeta ieviešana un iemesli

- Individuālā budžeta pirmsākumi meklējami 80.gadu sākumā, atsevišķu provinču pilotprojektos Ontārio, Albertas, Saskačevanas provincēs un Atlantijas Kanādas reģionā. Tomēr vislielākā un visefektīvākā pieredze individuālā budžeta īstenošanā ir Britu Kolumbijas provincei.⁵⁷
- 2006.gada decembrī Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja pieņēma Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām, ko Kanāda ratificēja 2010.gadā pēc vienošanās ar visām provincēm un teritorijām.
- Līdz 2011.gadam individuālais finansējums tika piešķirts jau sešās Kanādas provincēs - Britu Kolumbijas, Albertas, Manitobas, Ontārio, Ņūbransvikas un Prinča Edvarda Salas provincēs.
- Visā Kanādā individuālā budžeta koncepts ir ļoti novērtēts cilvēku ar invaliditāti un ģimeņu vidū, kas asociē to ar augstāku autonomijas un sabiedriskās līdzdalības līmeni. Tomēr par spīti koncepta novērtējumam, individuālais budžets joprojām nav pilnībā integrēts Kanādas invaliditātes politikā. Tas joprojām ir kā modelis, kuru politikas veidotāji, pakalpojumu sniedzēji, kā arī paši cilvēki ar invaliditāti un ģimenes līdz galam nesaprot. Šobrīd spēkā esošo individuālo budžetu finansēšanas mehānismi nav viennozīmīgi un neatbilst vispārzināmiem veiksmīgas prakses standartiem.⁵⁸
- Individuālā budžeta politika katrā provincē atšķiras, tomēr ir redzamas arī kopīgas tendences, kas tiks apskatītas tālāk tekstā.

Individuālā budžeta mērķis, definīcija un uzdevumi

- Katrā provincē var atšķirties lietotais termins individuālā budžeta apzīmējumam, var atšķirties tā definīcija, tomēr tās pārsvarā ietver šādus aspektus:
 - Individuālais budžets nozīmē - līdzekļu nodrošināšanu personām ar invaliditāti tiešu individuāla sociālā atbalsta pakalpojumu pirkšanai.⁵⁹
 - Individuālais budžets ir maksāšanas iespēja par jauniem, atšķirīgiem pakalpojumiem, kas sniedz atbalstu dzīvei kopienā.⁶⁰

⁵⁷ Ontario Adult Autism: Research and Support Network. Online: 2018. <http://www.ont-autism.uoguelph.ca/STRATEGIES6.shtml> (Skatīts: 16.05.2018.)

⁵⁸ National Individualized Funding (IF) Discussion Group. Individualized Funding A Framework for Effective Implementation. Year: 2011. Pieejams: https://individualizedfunding.files.wordpress.com/2014/07/individualized_funding_framework_english1.pdf (Skatīts: 16.05.2018.)

⁵⁹ The individualized funding coalition for Ontario. Individualized funding: A new vision. Year: 1999. Pieejams: https://individualizedfunding.files.wordpress.com/2014/07/individualized-funding-a-new-vision_report-from-1998-symposium.pdf (Skatīts: 16.05.2018.)

⁶⁰ VELA. Individualized Funding. Online: 2018. Pieejams <https://www.velacanada.org/individualized-funding> (skatīts: 20.05.2018.)

- Individuālā budžeta saņēmējs pats kontrolē un vada budžeta izlietojumu.⁶¹

Mērķa grupas, kuras var saņemt individuālo budžetu

- Katrā provincē mērķa grupa var atšķirties, bet pārsvarā tās ir šādas grupas:
 - Bērns ar invaliditāti vai viņa ģimene.
 - Pilngadīga persona, kam nepieciešams ikdienas atbalsts.⁶²

Individuālā budžeta piešķiršanas kārtība (saņemšanas nosacījumi)

- Katrā provincē individuālā budžeta piešķiršanas kārtība var atšķirties, bet pārsvarā tā ietver šādus aspektus:
 - Persona ar invaliditāti netiek atsevišķi novērtēta, bet tai ir jāierodas uz interviju provincē. Intervijas centrā ir individuālā budžeta pieprasītājs un viņa formulētās vajadzības.⁶³
 - Līdzekļu piešķiršana personai/ģimenei notiek tieši no provinces valdības, balstoties uz individuālo plānu (kas nav pakalpojumu plāns), ko persona izstrādā ar ģimenes un sevis izvēlēta atbalsta tīkla palīdzību. Līdzekļu izlietojumu apstiprina valdība un pārskaita personas izvēlētajam pakalpojuma sniedzējam.⁶⁴

Individuālā budžeta izlietošanas kārtība, t.sk. individuālā budžeta ietvaros apmaksājamo sociālo pakalpojumu saraksts

- Individuālā budžeta izlietošanas kārtība var atšķirties katrā provincē. Tipiskākie individuālā budžeta piemēri:
 - *Tiešais finansējums* – finansējums tieši pašai personai ar invaliditāti vai viņa ģimenes loceklim vai citai personai no viņu sociālā tīkla.
 - *Individualizētais finansējums* – finansējums, kas tiek novirzīts personas vārdā viņa izvēlētajam pakalpojuma sniedzējam. Persona var izsekot finansējuma izlietojumam.
- Individuālā budžeta saņēmējs var vadīt pats savu budžetu vai arī var slēgt individuālā atbalsta līgumu ar trešo pusi.⁶⁵ Ir provinces, kur gadījumā, ja individuālā budžeta summa pārsniedz 6000 CAD/gadā, tad personai ar invaliditāti ir jākontraktē īpašs aģents, kurš jāpilnvaro apsaimniekot budžetu šīs personas vārdā (budžeta piešķirēj organizācija veic

⁶¹ Individualized Funding Coalition for Ontario. Moving individualized Funding forward in Ontario: Individualized Funding. Online: 2018. Piejams: <https://blog.individualizedfunding.ca/about/our-principles/> (Skatīts: 20.05.2018.)

⁶² Individualized Funding Coalition for Ontario. Moving individualized Funding forward in Ontario: Individualized Funding. Online: 2018. Piejams: <https://blog.individualizedfunding.ca/about/our-principles/> (Skatīts: 20.05.2018.)

⁶³ The individualized funding coalition for Ontario. Individualized funding: A new vision. Year: 1999. Pieejams: https://individualizedfunding.files.wordpress.com/2014/07/individualized-funding-a-new-vision_report-from-1998-symposium.pdf (Skatīts: 16.05.2018.)

⁶⁴ Ontario Adult Autism: Research and Support Network. Online: 2018. <http://www.ont-autism.uoguelph.ca/STRATEGIES6.shtml> (Skatīts: 16.05.2018.)

⁶⁵ Individualized Funding Coalition for Ontario. Moving individualized Funding forward in Ontario: Individualized Funding. Online: 2018. Piejams: <https://blog.individualizedfunding.ca/about/our-principles/> (Skatīts: 20.05.2018.)

Aģenta pārbaudi (ir noteiktas prasības aģenta ienākumiem), t.sk. kredītuizticamību, slēdz īpašu līgumu ar Aģentu).⁶⁶

- Ir provinces, kur gadījumos, kad individuālā finansējuma saņēmējs, kurš nevēlas administrēt pats savu budžetu, kā arī nevēlas iesaistīt tuviniekus, var izvēlēties kādu no valdības iepriekš apstiprinātajām budžeta apsaimniekotāj aģentūrām (angl. host agency). Šajā gadījumā valdība piešķir personas individuālo budžetu apsaimniekotāj aģentūrai, kas savukārt piesaista personai nepieciešamos pakalpojuma sniedzējus un atbild par budžeta efektīvu izlietošanu (piemēram, personu ar invaliditāti jumta organizācijām u.tml.), un tad tās ir atbildīgas par individuālā budžeta piešķiršanu, līguma slēgšanu ar personu un budžeta izlietojuma uzraudzību.
- Individuālā budžeta summas var atšķirties provincēs un katrai personai. Tāpat atšķiras kārtība, kādā līdzekļi tiek saņemti gadījumos, kad kopējā budžeta summa ir līdz 6000 CAD/gadā un virs 6000 CAD/gadā.
- Personai, kas vada personas ar invaliditāti individuālo budžetu, ir jānodrošina tai individuāla palīdzība nākotnes plānošanā, jāatbalsta sasniegt nākotnes mērķus, jāslēdz līgums un jāpalīdz ievērot uzņemtās līgumsaistības ar individuālā budžeta piešķirēj organizāciju (nepieciešamības gadījumā arī jāveic līguma grozījumi vai pagarinājums), jāorganizē un jāuzrauga gan maksas, gan bezmaksas atbalsta pakalpojumi, jānodrošina atbilstoša finanšu dokumentu uzskaitē, pakalpojumu sniedzēju pārbaude pirms līgumslēgšanas, līgumslēgšana, nodokļu nomaksa, finanšu un satura atskaišu izstrāde budžeta piešķirēj organizācijai. Nepieciešamības gadījumā atbalsta personai/budžeta vadītājam ir jāklūst par darba devēju, jāpiesaista speciālisti, jāapmāca, jāuzrauga un jāmaksā tiem darba alga.
- Ja individuālā budžeta gada apmērs ir, virs 6000 CAD/gadā, tad pirms tā piešķiršanas, personai tiek sastādīts Individuālā atbalsta plāns (ja zem 6000 CAD/gadā, tad plānu neizstrādā).
- Individuālā budžeta saņēmējs (pati persona ar invaliditāti, tās ģimenes loceklis vai cita deleģētā persona), kas saņem budžeta līdzekļus tiešā finansējuma ietvaros, atver speciālu kontu, kurā tiek administrēti tikai budžeta līdzekļi (līdz 6000 CAD/gadā brīvprātīgi, virs 6000 CAD/gadā – obligāti (šajā gadījumā (Aģents) kontu atver obligāti). Jebkurā gadījumā, kontu, kurā tiek ieskaitīti budžeta līdzekļi, auditē budžeta piešķirēj organizācija.
- Individuālā budžeta saņēmējam jāievēro budžeta piešķirēj organizācijas politika un standarti.
- Individuālā budžeta piešķirēj organizācija auditē budžeta saņēmēju, izlases veidā pieprasot iesniegt darījumus pamatojošo dokumentu kopijas, rēķinus un pavadzīmes.
- Ja personai nepieciešama palīdzība orientēties atbalsta pakalpojumu tirgū, tā var piesaistīt brokeri. Brokeris informē par pastāvošajām iespējām, palīdz personai atrast tās vajadzībām un vēlmēm vispiemērotākos pakalpojumu sniedzējus, nepieciešamības gadījumā sazinās ar personas izvēlētajiem pakalpojumu sniedzējiem, kaulējas ar pakalpojumu sniedzējiem par personai visizdevīgāko cenu, palīdz izstrādāt un prezentēt valdībai personas individuālo

⁶⁶ VELA. Individualized funding options & flowchart. Year: 2016. Pieejams: <https://www.velacanada.org/resources/microboard-and-individualized-funding/129-if-options-flowchart/file> (Skatīts: 20.05.2018.)

plānu. Brokeris strādā tikai personas interesēs, ir neatkarīgs (nav saistīts ne ar vienu pakalpojumu sniedzēju).

- No individuālā budžeta attiecināmie pakalpojumi var katrā provincē atšķirties, tomēr pamatā pakalpojumi var būt šādi:
 - Grupu dzīvoklis (24 h aprūpe).
 - Atbalsta personāls pusceļa mājā/dzīvoklī.
 - Atbalsta personāls, ja persona ar invaliditāti dzīvo pie vecākiem/citiem ģimenes locekļiem.
 - Atbalstītā darba vieta/prakse/darbnīca.
 - Apmācība pie darba devēja un atbalsts (piemēram, individuālais nodarbinātības treneris (angl. job coach)).
 - Brīvprātīgais darbs un/vai kopienas aktivitātes.
 - Līdz 24h atbalsts, lai dzīvotu ar draugiem (citām personām ar invaliditāti) ģimenes mājā vai citā dzīvesvietā ar draugiem (personām bez invaliditātes).
 - Atelpas brīža pakalpojums.
 - Ārstniecības pakalpojumi izņēmuma gadījumos.
 - Tehniskie palīg līdzekļi.
 - Aprūpētāja/kopēja pakalpojumi.
 - Asistenta pakalpojums (angl. homemaker services), kura ietvaros, īpaši apmācīts un uzraudzīts speciālists, personas dzīvesvietā nodrošina mājāsaimniecības darbus, gatavo maltītes, nodrošina pavadona pakalpojumus, palīdz iepirkties).^{67;68;69}

Secinājumi par individuālā budžeta efektivitāti un ietekmi uz sociālo pakalpojumu jomas attīstību un cilvēka dzīves kvalitāti

- Pētījumi liecina, ka, salīdzinot ar iepriekšējo situāciju, pirms individuālā budžeta saņemšanas, individuālā budžeta saņēmēji ir īpaši apmierināti ar aprūpes mājās, kopšanas un asistenta pakalpojumiem, kuru ilgums – stundās - vienas dienas ietvaros ir palielinājies, cena kļuvusi lētāka un apmierinātības līmenis ar kvalitāti arī ir pieaudzis. Tieši šie ir arī tie pakalpojumi, pār kuriem individuālā budžeta saņēmēji izjūt vislabāko kontroli un iespējas tos ietekmēt, kā arī drošības sajūtu, ka šie pakalpojumi vislabāk atbilst viņu vajadzībām. Individuālā budžeta saņēmēji arī atzīst, ka budžeta administrēšanas un pakalpojumu sniedzēju piesaistes un vadības paaugstinājusi viņu pašapziņu.
- Tomēr viens no būtiskākajiem ieguvumiem individuālā budžeta saņēmēju vidū ir izmaiņas ģimenes dzīvē. Ģimenes locekļi jūt lielu atbalstu un atvieglojumu ikdienā, tā ir kļuvusi saliedētāka, daži piederīgie ir atgriezušies darba tirgū un ģimene ir ieguvusi papildus līdzekļus, ir uzlabojušās bērnu – vecāku attiecības. Atbalsts ģimenes locekļiem arī nereti ir

⁶⁷ The individualized funding coalition for Ontario. Individualized funding: A new vision. Year: 1999. Pieejams: https://individualizedfunding.files.wordpress.com/2014/07/individualized-funding-a-new-vision_report-from-1998-symposium.pdf (Skatīts: 16.05.2018.)

⁶⁸ VELA. Individualized Funding. Online: 2018. Pieejams <https://www.velacanada.org/individualized-funding> (skatīts: 20.05.2018.)

⁶⁹ Ontario Adult Autism: Research and Support Network. Online: 2018. <http://www.ont-autism.uoguelph.ca/STRATEGIES6.shtml> (Skatīts: 16.05.2018.)

novērsis dažāda veida krīzes un attiecīgi arī nepieciešamību pēc daudz dārgākajiem problēmu risinājumiem krīzes novēršanai.

- Individuālā budžeta saņēmēju veselības stāvoklis ir nedaudz uzlabojies, kopš budžeta saņemšanas.
- Sākoties individuālā budžeta programmām, daudzi individuālā budžeta saņēmēji ir atteikušies no institucionālās aprūpes. Ir redzams, ka individuālā budžeta programmu administrēšana ir daudz lētāka, nekā institucionālās aprūpes finansēšana, tāpēc var apgalvot, ka individuālā budžeta pieeja ir izmaksu efektīva.
- Tomēr personas ar invaliditāti ir minējušas arī tādas pastāvošās problēmas, kā, piemēram, tiem nav nepieciešamo pakalpojumu sniedzēju pakalpojumu vispārējā tirgū, kas būtiski samazina individuālā budžeta efektivitāti.
- Individuālā budžeta ieviešana ir daudz efektīvāka tajās provincēs vai apdzīvotās vietās, kur vērojama cieša sadarbība starp valdībām, kopienas organizācijām, darba devējiem, izglītības iestādēm un personām ar invaliditāti.
- Viena no aktuālām problēmām individuālā budžeta pieejas uzlabošanai ir datu trūkums – ir maz valdības pasūtīto pētījumu par personu ar invaliditāti situāciju, vajadzībām, vēlmēm un pieredzi individualizēto pieeju un vispārējā atbalsta pakalpojumu izmantošanā.
- Personas ar invaliditāti vai viņu interešu aizstāvji nereti ir norādījuši arī, ka tiem ir daudz papildus, ar invaliditāti saistītie izdevumi, kurus viņiem nav tiesību attiecināt no individuālā budžeta, un tie ir aicinājuši valdības paplašināt no individuālā budžeta attiecināmo izdevumu sarakstu.^{70;71}

1.4. Nīderlande

Individuālā budžeta ieviešana un iemesli

- Individuālais budžets Nīderlandē ieviests kopš 1995. gada.
- Individuālā budžeta ieviešanas ideju iedvesmoja Amerikas Neatkarīgās dzīves kustība. 1988. gadā Nīderlandes Personu ar invaliditāti padome (Gehandicaptentraad) publicēja ziņojumu, kurā tā iepazīstināja ar jēdzienu “klienta budžets”. Padome norādīja uz daudzām organizatoriskām problēmām tobrīd pastāvošajā sociālās aprūpes sistēmā, kā, piemēram, caurspīdīguma trūkums, augstais aprūpes darbinieku mainīgums, darba laika neelastīgums, bezpersoniskais aprūpes raksturs, laika trūkums. Nodrošinot personām ar invaliditāti individuālo budžetu, tās varētu iepirkties aprūpes tirgū un pirkt tādas pakalpojumus, kādus tās vēlas. Šis Nīderlandes Personu ar invaliditāti padomes uzsaukums bija daļa no plašākas kustības, pieprasot lielāku klientu autonomiju un tiesības tikt sadzirdētiem.

⁷⁰ Centre for Independent Living in Toronto. An Evaluation of the Expansion to the Direct Funding Program. Year: 2012. Pieejams:

<http://www.communitybasedresearch.ca/resources/639/Evaluation%20Report%20on%20the%20Expansion%20to%20Direct%20Funding.pdf> (Skatīts: 17.05.2018.)

⁷¹ Council of Canadians with Disabilities. IN UNISON: A Canadian Approach to Disability Issues. Year: 1998. Pieejams: <http://www.ccdonline.ca/en/socialpolicy/poverty-citizenship/income-security-reform/in-unison#sec-canadian-approach> (Skatīts: 17.05.2018.)

- 1991.gadā tika īstenoti pirmie eksperimenti, kuru ietvaros nelielam skaitam personu ar hroniskām saslimstībām vai garīgās attīstības traucējumiem bija iespēja administrēt pašiem savu aprūpes budžetu. Eksperimentu novērtējums bija ļoti pozitīvs – klienti bija ļoti apmierināti ar aprūpi, ko tie paši varēja nopirkt un finansiālais iegums bija nozīmīgs, īpaši tādēļ, ka pakalpojumu varēja pirkt bez uzcenojuma – par pašizmaksu.
- 1995.gadā individuālais budžets tika institucionalizēts – vismaz tiem, kam bija nepieciešamība pēc aprūpes vairāk par trīs mēnešiem. Pirmie individuālie budžeti tika piešķirti specifiskām klientu grupām - klientiem, kam nepieciešama palīdzība mājās, un klientiem ar garīgās attīstības traucējumiem. Vēlāk individuālie budžeti tika piešķirti arī citām klientu grupām, piemēram, bērniem ar invaliditāti.
- 1997.gadā klientu un neformālo aprūpētāju spiediena rezultātā individuālā budžeta ietvaros kļuva iespējams nodarbināt budžeta saņēmēja sievu vai vīru.
- Līdz 2001.gadam individuālajiem budžetiem tika noteikts gada maksimālais limits. Kad gada maksimālais limits tika sasniegts, klienti tam vairāk nevarēja pieteikties, kas rezultējās ar ievērojamām rindām uz individuālā budžeta saņemšanu. Tāpēc 2001.gadā tika uzsākta finansējuma ieguldīšana mājas aprūpes sistēmā. Sabiedrības spiediena rezultātā valdība fokusējās uz gaidītāju rindas mazināšanu un ieguldīja līdzekļus veco ļaužu aprūpē. Rezultātā, individuālā budžeta maksimālais limits tika likvidēts un 2003.gadā tika mazinātas arī birokrātiskās individuālā budžeta kontroles procedūras. Klienti var paši izlemt, vai tie vēlas pieteikties individuālajam budžetam, vai ikdienas aprūpes pakalpojumu saņemšanai.
- Ja 1996.gadā ap 5000 klientu bija individuālais budžets, tad 2004.gadā šis skaits jau bija vairāk kā 10 reizes lielāks - gandrīz 70 000. Statistiski redzams, ka starp individuālā budžeta saņēmējiem un ikdienas aprūpes saņēmējiem ir dažas atšķirības, piemēram, izglītības ziņā, arī apstākļi, ka budžeta saņēmēji ir mazliet jaunāki (tomēr joprojām vidēji 67 gadi starp sociālās un veselības aprūpes saņēmējiem).⁷²
- Līdz 2007. gadam individuālā budžeta nosacījumi tika noteikti tikai likumdošanā par ilgtermiņa aprūpi, bet 2007. gadā stājās spēkā arī Sociālā atbalsta likums, kas paredzēja atbildību par aprūpi mājās nodrošināšanu (attiecināmi arī individuālo budžetu mājas aprūpei) nodot pašvaldību ziņā.
- Līdz 2015. gadam sistēmas reformas rezultātā, individuālā budžeta piešķiršanas nosacījumi tiek klasificēti četru normatīvo aktu ietvaros, atkarībā no aprūpes pakalpojuma rakstura - Ilgtermiņa aprūpes likuma (izdots 2015. gadā), Sociālā atbalsta likuma (izdots 2007. gadā), Veselības apdrošināšanas likuma (izdots 2006. gadā) un Jaunatnes likuma (izdots 2015.gadā) ietvaros.⁷³

Individuālā budžeta mērķis, definīcija un uzdevumi

⁷² Monique Kremer. Consumers in charge of care: The dutch personal budget and its impact on the market, professionals and the family, Year 2007. Pieejams:

<https://www.moniquekremer.nl/wp-content/uploads/2015/07/14616690600822006.pdf> (Skatīts 14.05.2018.)

⁷³ Brigid Pike, Gerald O’Nolan, Louise Farragher. Individualised budgeting for social care services for people with a disability: International approaches and evidence on financial sustainability. Year 2016. Pieejams: http://www.hrb.ie/fileadmin/publications_files/Individualised_budgeting_for_social_care_2016.pdf (Skatīts 14.05.2018.)

- Individuālais budžets ir valdības piešķirta subsīdija (budžets), kuru cilvēki var izmantot sev nepieciešamās aprūpes pirkšanai, tai skaitā, intensīvās (medicīniskās) aprūpes, padomdošanas/konsultāciju, individuālās (sociālās) aprūpes, tehnisko palīgīdzekļu un pakalpojumu institūcijās (ilgtermiņa aprūpes) pirkšanai. Turklāt individuālā budžeta saņēmējs pats var brīvi izvēlēties un noslēgt līgumu ar pakalpojuma sniedzēju.⁷⁴
- Individuālā budžeta mērķis ir stiprināt klientus kā pakalpojuma saņēmējus. Individuālais budžets sniedz tiem autonomiju – īpaši profesionāļu izvēlē. Klientiem, kam ir piešķirts pašiem savs budžets, pieder pašiem sava definīcija labas aprūpes jēdzienam. Individuālais budžets atzīst, ka klientam (drīzāk nekā profesionāļiem) būtu jābūt pēdējam vārdam, lemjot - kā, kad un ar kādiem nosacījumiem, tiem būtu jāsaņem pakalpojums. Papildus autonomijai un spēju stiprināšanai (angl. empowerment), individuālais budžets arī paaugstina konkurenci starp pakalpojumu sniedzējiem, kā arī pakalpojuma kvalitāti un efektivitāti.⁷⁵
- Individuālajam budžetam ir dažādi mērķi un formas:
 - Ilgtermiņa aprūpes likuma ietvaros: nodrošināt valdības subsīdijas personām, kam nepieciešama intensīva, ilgtermiņa (24 stundas diennaktī, 7 dienas nedēļā) aprūpe, piemēram, ar hroniskām saslimšanām veci, nespējīgi cilvēki, kā arī personas ar smagiem garīgās vai fiziskās attīstības traucējumiem vai invaliditāti.
 - Sociālā atbalsta likuma ietvaros: nodrošināt valdības subsīdijas personām, kam nepieciešams individuāls atbalsts vai atbalsts grupā, piemēram, palīdzība mājās, dienas aprūpe, specifiski institūciju pakalpojumi vai citi resursi.
 - Veselības apdrošināšanas likuma ietvaros: nodrošināt valdības subsīdijas personām, kam nepieciešama individuālā veselības aprūpe vai/un sociālā aprūpe vai bērniem, kam nepieciešama intensīva aprūpe, piemēram, personām ar autismu diagnozi.
 - Jaunatnes likuma ietvaros: nodrošināt valdības subsīdijas bērniem un jauniešiem, kam nepieciešama aprūpe, palīdzība un/vai atbalsts, piemēram, individuālā aprūpe, padomdošana/konsultācijas vai īstermiņa aprūpe institūcijā.

76

Mērķa grupas, kuras var saņemt individuālo budžetu

- Saskaņā ar Nīderlandes Veselības, Labklājības un Sporta ministrijas sniegto informāciju, individuālo budžetu var saņemt ikviens, kurš atbilst šādiem nosacījumiem:
 - Visu vecumu personas ar ilgtermiņa aprūpes vajadzībām un smagu saslimšanu gadījumā.
 - Visu vecumu personas, kam nepieciešams sociālais atbalsts mājās.
 - Jaunieši.

⁷⁴ “ZorgWijzer.nl”. Hoe kom ik aanmerking voor het pgb. Online: 2018. Pieejams: <https://www.zorgwijzer.nl/faq/hoe-kom-ik-aanmerking-voor-het-pgb> (Skatīts 14.05.2018.)

⁷⁵ Monique Kremer. Consumers in charge of care: The dutch personal budget and its impact on the market, professionals and the family, Year 2007. Pieejams: <https://www.moniquekremer.nl/wp-content/uploads/2015/07/14616690600822006.pdf> (Skatīts 14.05.2018.)

⁷⁶ “ZorgWijzer.nl”. Hoe kom ik aanmerking voor het pgb. Online: 2018. Pieejams: <https://www.zorgwijzer.nl/faq/hoe-kom-ik-aanmerking-voor-het-pgb> (Skatīts 14.05.2018.)

- Pilngadības personas un nepilngadīgas personas bērna intensīvās aprūpes gadījumā, kam nepieciešama kopšana un individuālā aprūpe mājās.⁷⁷
- Ienākumi vai materiālā situācija netiek vērtēta individuālā budžeta piešķiršanas procesā. Personas finanšu situācija neietekmē arī personas līdzmaksājumus, kas jāmaksā lielākoties individuālā budžeta piešķiršanas gadījumā.⁷⁸

Individuālā budžeta piešķiršanas kārtība (saņemšanas nosacījumi)

- Par individuālā budžeta politiku atbild Nīderlandes Veselības, Labklājības un Sporta ministrija.
- Pieteikšanās individuālā budžeta saņemšanai, atkarībā no nepieciešamā aprūpes veida, notiek attiecīgo reģionālo aprūpes administrēšanas centros, attiecīgo personas veselības apdrošināšanas kompānijās vai pašvaldībās.
- Persona var izmantot individuālo budžetu, lai apmaksātu sev nepieciešamos atbalsta pakalpojumus. Naudas summa netiek pārskaitīta uz personīgo bankas kontu, bet uz Sociālās apdrošināšanas banku⁷⁹, kas administrē personas individuālo budžetu un veic personas izvēlētajā aprūpes sniedzēja pakalpojumu apmaksu.⁸⁰
- Individuālā budžeta piešķiršanas nosacījumi pēc mērķa grupas:
 - (1) Visu vecumu personām ar ilgtermiņa aprūpes vajadzībām un smagas saslimšanas gadījumā (finansējuma pamatojums Ilgtermiņa aprūpes likumā):
 - Persona var izmantot individuālo budžetu, lai finansētu aprūpi (angl. care arrangements – atbalsts plašākā izpratnē), ko pati ir izvēlējusies.
 - Aprūpe var tikt nodrošināta mājās tikai tajos gadījumos, kad tas praktiski ir iespējams un ja izmaksas nepārsniedz institucionālās aprūpes izmaksas. Ja vēlamās aprūpes veids pārsniedz institucionālās aprūpes izmaksas, tad starpība jāsedz pašam klientam.
 - Pieteikšanās notiek reģionālās aprūpes administrēšanas centrā atbilstoši dzīvesvietai, kas uzaicina personu uz interviju, lai noskaidrotu, kas tai būtu vispiemērotākais – individuālais budžets, aprūpes pakalpojumi “graudā”⁸¹ vai

⁷⁷ Government of the Netherlands. Question and answer. Online: 2018. Pieejams:

<https://www.government.nl/topics/care-and-support-at-home/question-and-answer> (Skatīts 13.05.2018.)

⁷⁸ “ZorgWijzer.nl”. Hoe kom ik aanmerking voor het pgb. Online: 2018. Pieejams:

<https://www.zorgwijzer.nl/faq/hoekom-ik-aanmerking-voor-het-pgb> (Skatīts 14.05.2018.)

⁷⁹ Sociālās apdrošināšanas banka īsteno nacionālās apdrošināšanas shēmas un veic pabalstu un pensiju izmaksu Nīderlandē, kā arī darbojas kā trešā puse individuālā budžeta saņēmēja un pašvaldības attiecībās, kā arī var veikt individuālā budžeta vadību personām.

⁸⁰ Government of the Netherlands. Question and answer. Online: 2018. Pieejams:

<https://www.government.nl/topics/care-and-support-at-home/question-and-answer> (Skatīts 13.05.2018.)

⁸¹ Aprūpes pakalpojums “graudā” – saskaņā ar Nīderlandes Veselības, labklājības un sporta ministrijas sniegto informāciju, aprūpes pakalpojums “graudā” (angl. care service in kind) nozīmē, ka aprūpes sniedzējorganizācija izlemj, kāds aprūpes veids personai ir vispiemērotākais un kādā veidā tas tiks sniegts. Tā arī nodrošina visas organizatoriskās darbības pakalpojuma sniegšanai. Pašvaldība vai reģionālais Aprūpes administrēšanas centrs parakstīs vienošanos ar aprūpes sniedzēju un atbalsta pakalpojumu sniedzējiem. Tā arī nodrošinās visu t.s. papīru darbu jeb administratīvās darbības. Persona pati ar savu pakalpojumu sniedzēju vienojas par praktiskām aprūpes vai atbalsta detaļām.

abu iepriekšminēto veidu apvienojums/kombinācija⁸². Pašvaldības piedāvā personai bezmaksas atbalstu individuālā budžeta pieteikuma procesā.

- Ja personai pēc izvērtējuma ir tiesības pretendēt uz individuālo budžetu, tai:
 - jāizstrādā budžeta plāns, norādot, kādu aprūpi ir plānots apmaksāt un kas būs aprūpes sniedzējs vai sniedzēji;
 - jāparaksta vienošanās ar katru aprūpes sniedzēju, kā arī jāapraksta aprūpes pakalpojums, kas personai tiks sniegts. Sociālās apdrošināšanas banka apstiprinās šīs noslēgtās vienošanās un pēcāk veiks aprūpes sniedzēju apmaksu no personai piešķirtā individuālā budžeta summas;
 - Personai ir pienākums administrēt tās individuālo budžetu pašai. Dažos gadījumos personai jānozīmē pārstāvis, kas palīdzēs administrēt personai piešķirto individuālo budžetu;
 - Personai nav tiesību izmantot individuālo budžetu ārstniecības pakalpojumu apmaksai (veselības aprūpes iestādēs).⁸³

(2) Visu vecumu personas, kam nepieciešams sociālais atbalsts mājās (finansējuma pamatojums Sociālā atbalsta likumā):

- Personām, kas saņem sociālo atbalstu mājās, ir tiesības saņemt vai nu aprūpes pakalpojumus “graudā”, vai individuālo budžetu.
- Pieteikšanās individuālā budžeta saņemšanai notiek pašvaldībā pēc personas dzīvesvietas.
- Maksājumus veic Sociālās apdrošināšanas banka no personai piešķirtā individuālā budžeta summas.
- Prasības individuālā budžeta piešķiršanai ir šādas:
 - personai jāiesniedz pamatojums individuālā budžeta nepieciešamībai un pašvaldība novērtēs, vai tas ir personai vispiemērotākais;
 - pašvaldība novērtēs personas pirktu pakalpojumu kvalitāti un aprīkojumu;
 - ja personai izmanto individuālo budžetu, lai par aprūpes sniegšanu samaksātu personas sociālā tīkla loceklim – radniekam, draugiem vai kaimiņiem, pašvaldība izskaidros personai speciālus papildu noteikumus.

(3) jaunieši (finansējums izriet no Jaunatnes likuma):

- Ja bērnam nepieciešama aprūpe, tad tā vecākam ir tiesības saņemt vai nu aprūpes pakalpojumus “graudā”, vai individuālo budžetu.
- Pieteikšanās individuālā budžeta saņemšanai notiek pašvaldībā atbilstoši personas dzīvesvietai.
- Maksājumus veic Sociālās apdrošināšanas banka no personai piešķirtā individuālā budžeta summas.
- Prasības individuālā budžeta piešķiršanai ir šādas:

⁸² Individuālā budžeta un aprūpes pakalpojumu “graudā” apvienojums/kombinācija – tā var tikt izmantota gadījumos, kad, piemēram, persona kvalificējas vairāku aprūpes veidu saņemšanai, bet saņem individuālo budžetu tikai par vienu no aprūpes veidiem. Veselības apdrošināšanas kompānijas šādu praksi arī var nepiemērot, finansējot tikai vai nu aprūpi “graudā” vai individuālo budžetu.

⁸³ Government of the Netherlands. Question and answer. Online: 2018. Pieejams: <https://www.government.nl/topics/care-and-support-at-home/question-and-answer> (Skatīts 13.05.2018.)

- vecākam jāiesniedz pamatojums, kāpēc bērnam nepieciešams individuālais budžets un kāpēc aprūpes pakalpojumi “graudā” bērna situācijā nav piemēroti. Pašvaldība novērtēs, vai tas ir bērnam vispiemērotākais;
- pašvaldība novērtēs bērnam pirktu pakalpojumu kvalitāti un aprīkojumu;
- Ja bērnam izmanto individuālo budžetu, lai par aprūpes sniegšanu samaksātu personas sociālā tīkla loceklim – radniekam, draugiem vai kaimiņiem, pašvaldība izskaidros personai speciālus papildu noteikumus.

(4) personas, kam nepieciešama kopšana un individuālā aprūpe mājās⁸⁴ (finansējuma pamatojums Veselības apdrošināšanas likumā):

- Kopšanu un individuālo aprūpi mājās sedz personas pamata veselības apdrošināšana.
 - Persona var izvēlēties pieteikties uz aprūpes pakalpojumu “graudā” saņemšanu vai, atbilstoši specifiskiem nosacījumiem, tā var pieteikties arī individuālā budžeta saņemšanai, vēršoties pie savas veselības apdrošināšanas kompānijas;
 - Kopšanas un medicīniskā aprūpe mājās tiek nodrošināta tikai pilngadīgām personām, izņemot intensīvās bērna aprūpes gadījumus.
 - Prasības individuālā budžeta piešķiršanai ir šādas:
 - personai jāizstrādā budžeta plāns, norādot kāda veida aprūpi, ir plānots apmaksāt no individuālā budžeta.
 - personai jāiesniedz pamatojums individuālā budžeta nepieciešamībai. Apdrošināšanas kompānija novērtēs, vai tas ir personai vispiemērotākais;
 - apdrošināšanas kompānija novērtēs personas pirktu pakalpojumu kvalitāti;
 - Nosacījumi individuālā budžeta saņemšanai var atšķirties atkarībā no veselības apdrošināšanas kompānijas.
- Personai var būt vairāk nekā viens individuālais budžets vienlaikus. Piemēram, pēc aprūpes vajadzību novērtējuma persona vai tās bērns kvalificējas kouča (angl. coach)/pavadoņa (angl. companion) pakalpojuma saņemšanai, individuālajai aprūpei un kopšanai. Šajā gadījumā persona saņems individuālo budžetu no pašvaldības kouča/pavadoņa pakalpojuma saņemšanai un no veselības apdrošinātāja individuālajai aprūpei un kopšanai. Pašvaldības piešķirto individuālo budžetu var izmantot tikai aprūpei un atbalstam, kas ir pašvaldības kompetencē. Tāpat veselības apdrošinātāja piešķirto individuālo budžetu var izmantot tikai par aprūpi, kas ir veselības apdrošinātāja kompetencē.
 - Personai ir tiesības uz pašvaldības nodrošinātu bezmaksas klientu atbalsta darbinieka konsultācijām, kas var palīdzēt personai izlemt, vai individuālais budžets ir piemērotākais tās situācijā.
 - Personai, iesniedzot iesniegumu attiecīgi reģionālās aprūpes administrēšanas centrā, personas veselības apdrošināšanas kompānijā vai pašvaldībā, ir tiesības pakalpojumu

⁸⁴ Pakalpojuma ietvaros personai tiek nodrošināts atbalsts, piemēram, zāļu lietošanai, mazgāšanās, apģērbšanās laikā u.tml. Pakalpojuma izmaksas sedz apdrošināšanas kompānijas, katru gadījumu rajona mēra lemj par nepieciešamajiem aprūpes pakalpojumiem un piesaistāmo aprūpes pakalpojumu sniedzēju.

saņemšanas laikā mainīt izvēlēto aprūpes pakalpojumu “graudā” uz individuālo budžetu un otrādi.⁸⁵

- Vairāk kā divas trešdaļas pašvaldību individuālā budžeta shēmas īsteno caur Sociālās apdrošināšanas banku, pārējās administrē individuālos budžetus pašas. Sagaidāms, ka arvien vairāk pašvaldību individuālo budžetu administrēšanu ar laiku uzticēs Sociālās apdrošināšanas bankai. Jāmin, ka kopš 2015. gada pašvaldības ir atbildīgas par visiem pakalpojumiem jauniešiem.
- Lai novērstu krāpšanas risku, kopš 2015. gada individuālā budžeta maksājumi vairs netiek veikti tiešā veidā uz personas kontu. Šobrīd aprūpes pakalpojuma sniedzējus apmaksā Sociālās apdrošināšanas banka klienta vārdā. Individuālā budžeta process caur Sociālās apdrošināšanas banku tiek nodrošināts šādi:
 - Novērtēšana: Persona, kas pretendē uz individuālā budžeta saņemšanu, tiek novērtēta.
 - Budžeta aprēķins: Persona, kas pretendē uz individuālā budžeta saņemšanu, saņem budžeta aprēķinu ar fiksētiem tarifiem tam aprūpes veidam un apjomam, kas izriet no personas vajadzībām. Budžets tiek aprēķināts katram gadam.
 - Līdzmaksājums: Personām virs 18 gadiem ir jāveic līdzmaksājumi, kuru apmērs izriet no šīs personas vecuma, mājsaimniecības ienākumiem un ģimenes stāvokļa. Ja persona ir pabalsta saņēmējs, tad pabalsts attiecīgi var tikt samazināts par līdzmaksājuma daļu. Par bērniem līdz 18 gadiem, šos līdzmaksājumus sedz no valsts budžeta. Tāpat arī jauniešiem individuālā budžeta saņēmējiem nav jāveic līdzmaksājumi.
 - Maksājums: Budžets ikgadēji tiek iemaksāts Sociālās apdrošināšanas bankā.
 - Grāmatvedība: Individuālā budžeta saņēmējs atbilstoši savām vēlmēm izvēlas pakalpojuma sniedzēju un maksā par tā pakalpojumiem. Viņiem ir jāatskaitās par iztērētajiem līdzekļiem.
 - Atmaksa: Konkrētā gada laikā neapgūtā individuālā budžeta summa gada beigās ir jāatskaita atpakaļ valsts budžetā.⁸⁶

Individuālā budžeta izlietošanas kārtība, t.sk. individuālā budžeta ietvaros apmaksājamo sociālo pakalpojumu saraksts

- Pakalpojumi, kurus var izmantot individuālā budžeta ietvaros personas ar ilgtermiņa aprūpes vajadzībām un smagas saslimšanas gadījumā:
 - Individuālā aprūpe (personu, kuras pašas nevar sevi apkopt, mazgāšana, ģērbšana, tualete, palīglīdzekļu izmantošana, ādas kopšana, palīdzība ēšanā, prasmju attīstība sevis kopšanā).
 - Medicīniskā aprūpe (gadījumos, kad personai nepieciešama medicīniska palīdzība, piemēram, rētu apkopšana, injekcijas, prasmju attīstība pašam veikt sev injekcijas).

⁸⁵ Government of the Netherlands. Question and answer. Online: 2018. Pieejams:

<https://www.government.nl/topics/care-and-support-at-home/question-and-answer> (Skatīts 13.05.2018.)

⁸⁶ Brigid Pike, Gerald O’Nolan, Louise Farragher. Individualised budgeting for social care services for people with a disability: International approaches and evidence on financial sustainability. Year 2016. Pieejams: http://www.hrb.ie/fileadmin/publications_files/Individualised_budgeting_for_social_care_2016.pdf (Skatīts 14.05.2018.)

- Individuālās konsultācijas/padomdošana (palīdzība personas ikdienas gaitās, lai nodrošinātu personīgās dzīves kontroli un struktūru. Konsultēšanas mērķis ir, lai klients iemācītos pārliecību par sevi. Pakalpojums ietver arī prasmju attīstību, supervīziju, intervenci, uzvedības labošanu u.c.).
- Konsultācijas/padomdošana grupā (gadījumos, kad persona savu ierobežojumu dēļ pati nav spējīga strukturēt savu dienu. Grupās tiek nodrošināta arī maltīte un tā notiek vismaz 2 reizes dienā).
- Transports uz un no dienas aktivitātēm (gadījumos, kad persona pati patstāvīgi nevar nokļūt vēlamajās vietās).
- Mājas uzkopšana (gadījumos, kad persona pilnībā pati saviem spēkiem to vairs nespēj. Nav attiecināma mājdzīvnieku aprūpe, maltīšu pagatavošana, pārtikas produktu iegāde un aktivitātes ārpus mājas).
- Atelpas brīža pakalpojums (mērķis ir sniegt atvieglojumu neformālajiem aprūpētājiem. Persona uz neilgu laiku paliek citā iestādē (ar atbilstošu nepieciešamo aprūpi, aprīkojumu, nevis savā mājā/dzīvoklī). No individuālā budžeta var maksimums apmaksāt 3 dienas, pakalpojumu var nodrošināt tikai Eiropas Savienībā.)⁸⁷
- Pakalpojumi, kurus var izmantot individuālā budžeta ietvaros personas, kam nepieciešams sociālais atbalsts mājās:
 - Atbalsts mājās - pašvaldības nodrošināts, ne-medicīniskais atbalsts ikdienas aktivitāšu veikšanā vai mājāsaimniecības aktivitāšu nodrošināšanā.
 - Ikdienas dzīves vadība.
 - Dienas aprūpe vai izmitināšana.
 - Mājas/dzīvokļa pielāgošana.
 - Ratiņkrēsls vai personai ar invaliditāti mobilais motorolleris.⁸⁸
- Pakalpojumi, kurus var izmantot individuālā budžeta ietvaros jaunieši:
 - Individuālā aprūpe.
 - Jauniešu asistents sociālajā tīklā (network) vai uz vietas.
 - Dienas atbalsts grupā.
 - Īstermiņa uzturēšanās institūcijā.⁸⁹
- Pakalpojumi, kurus var izmantot individuālā budžeta ietvaros personas, kam nepieciešama kopšana un individuālā aprūpe mājās:
 - Kopšana un medicīniskā aprūpe mājās, kas saistīta ar augstu risku, un, ko nodrošina medmāsas.
 - Kopšana un aprūpe, kas nepieciešama ilgtermiņā (ilgāk par 1 gadu).
 - Paliatīvā aprūpe (kad paredzamais dzīves ilgums ir atlicis mazāk par 3 mēnešiem).
- Papildus jāievēro šādi nosacījumi:
 - Nav attiecināma aprūpe iestādēs, kā arī maternitātes aprūpe.
 - Kopšanas un medicīniskā aprūpe mājās tiek attiecināta tikai pilngadīgām personām, izņemot intensīvās bērna aprūpes gadījumus, kad:

⁸⁷ Per Saldo. Vergoedingenlijst persoonsgebonden budget (pgb) Wet langdurige zorg (Wlz), 2017. Pieejams: <https://www.pgb.nl/wp-content/uploads/2016/04/Vergoedingenlijst-pgb-Wlz-2017.pdf> (skatīts 13.05.2018.)

⁸⁸ Rijksoverheid. Persoonsgebonden budget (pgb). Online: 2018. Pieejams: https://www.regelhulp.nl/bladeren/_/artikel/pgb-voor-wmo-ondersteuning/ (skatīts 14.05.2018.)

⁸⁹ Lwdvoorelkaar. Persoonsgebonden budget (Pgb) Jeugd. Online: 2018. <http://lwdvoorelkaar.nl/nl/jeugdhulp/persoonsgebonden-budget-pgb-jeugd> (skatīts 14.05.2018.)

- nepilngadīgai personai kompleksu somatisku traucējumu vai fiziskās invaliditātes dēļ nepieciešama pastāvīga uzraudzība;
 - 24 stundas diennaktī nepieciešama aprūpes personas klātbūtne, kuras laikā veicamas kopšanas/aprūpes procedūras.
- Jāmin, ka individuālā budžeta saņēmējs var saņemt arī citus pakalpojumus, kas iepriekš netika minēti, sazinoties ar individuālā budžeta piešķirēj iestādi, piemēram, pašvaldību, kas izvērtēs personas izvēlēto pakalpojuma atbilstību kvalitātes prasībām un citiem nosacījumiem.⁹⁰
 - Individuālā budžeta saņēmējs vienojas ar izvēlēto aprūpes pakalpojuma sniedzēju par pakalpojuma samaksu, ņemot vērā individuālā budžeta piešķirēj iestādes, piemēram, pašvaldības, noteikto stundas likmi.
 - Personai ir tiesības izvēlēties tuviniekus (ģimenes locekļus, kaimiņus) par pakalpojuma sniedzējiem. Šajā gadījumā individuālā budžeta piešķirēj iestādes nosaka zemākas maksimālās stundas likmes. Pašvaldība arī seko līdzi, lai aprūpes pakalpojuma sniedzējs un individuālā budžeta saņēmējs noslēgtu savstarpēju līgumu (tiek piedāvāti standartlīgumu paraugi), lai pakalpojuma sniedzējs sniegtu pakalpojumus, kas ir attiecināmi no individuālā budžeta un iekļauti līgumā. Līgumi tiek reģistrēti Sociālās apdrošināšanas bankā.
 - Ja pakalpojuma sniedzējs ir noteicis augstāku stundas likmi, nekā, piemēram, pašvaldība, personai ir tiesības nosegt starpību no saviem līdzekļiem.
 - Tāpat ir jāievēro nosacījums, ka izvēlēto pakalpojuma cena nedrīkst kopumā pārsniegt attiecīgā aprūpes pakalpojuma “graudā” cenu. Nepieciešamības gadījumā persona var segt starpību no saviem līdzekļiem.⁹¹
 - Ja Nīderlandē apdrošinātā persona nedzīvo Nīderlandē, tā nav tiesīga saņemt individuālo budžetu. Savukārt, ja Nīderlandē dzīvojoša persona vēlas no individuālā budžeta apmaksāt pakalpojumu ārzemēs, tai jāievēro šādi nosacījumi:
 - Aprūpe ārvalstīs, ko nodrošina vietējais aprūpes pakalpojuma sniedzējs, nedrīkst ilgt ilgāk nekā 6 nedēļas.
 - No individuālā budžeta apmaksātā aprūpe ārzemēs var ilgt kopumā ne vairāk kā 13 nedēļas kalendārā gada laikā (ilgtermiņa aprūpe ārvalstīs var ilgt maksimums vienu gadu).⁹²
 - Individuālā budžeta saņēmēji, reģistrējoties ar savu digitālo ID karti, var izmantot interneta vietni <http://www.digid.nl>, lai:
 - Iesniegtu deklarāciju.
 - Apskatītu deklarācijas maksājumu procesu.
 - Apskatītu individuālā budžeta pārskatu.
 - Iesniegtu/lejuplādētu dokumentus.
 - Apskatītu vai mainītu personas datus.

⁹⁰ IAK Verzekeringen. Avéro Achmea. Reglement Zorgverzekeringwet Persoonsgebonden Budget (Zvw-pgb), 2017. Pieejams: <https://iak.nl/zorgverzekering/~media/62744c7e8da349f2ae137d2d86865f6f.ashx> (skatīts 14.05.2018.)

⁹¹ Rijksoverheid. Persoonsgebonden budget (pgb). Online: 2018. Pieejams: https://www.regelhulp.nl/bladeren/_/artikel/pgb-voor-wmo-ondersteuning/ (skatīts 14.05.2018.)

⁹² “ZorgWijzer.nl”. Hoe kom ik aanmerking voor het pgb. Online: 2018. Pieejams: <https://www.zorgwijzer.nl/faq/hoe-kom-ik-aanmerking-voor-het-pgb> (Skatīts 14.05.2018.)

- Apskatītu vai mainītu aprūpes pakalpojuma sniedzēja datus.
- Sekotu līdzī darba algas izmaksai pakalpojumu sniedzējiem (gadījumā, ja Sociālās apdrošināšanas banka veic individuālā budžeta administrēšanu).
- Iesniegtu/saņemtu pakalpojumu uzskaites tabeles un rēķinus vai veiktu izmaiņas tajos.

93

Secinājumi par individuālā budžeta efektivitāti un ietekmi uz sociālo pakalpojumu jomas attīstību un cilvēka dzīves kvalitāti

- Salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, Nīderlandes individuālā budžeta shēma ir ļoti sarežģīta, tai tiek piemēroti stingri nosacījumi. Tomēr kopumā klienti ir ļoti apmierināti ar šāda veida aprūpi un to skaits katru gadu ievērojami pieaug.
- Individuālā budžeta ieviešana Nīderlandē ir uzskatāma par vienu no nozīmīgākajām inovācijām labklājības nozarē.
- Klientu un klientu interešu aizstāvju kustība cerēja, ka, ieviešot individuālo budžetu, tiktu veicināta klientu pastāvība un sekmēta neatkarīgas dzīves realizācija, dodot iespēju klientiem veidot pašiem savu dzīvi kā pilntiesīgiem brīvā pakalpojumu tirgus patērētājiem. Tomēr realitātē brīvajā pakalpojumu tirgū pastāv tiesiskuma un vienlīdzības principu konflikts, kā arī pieņēmums, ka individuālā budžeta saņēmējiem nevar pilnībā uzticēties kā racionālam tirgus patērētājam. Rezultātā individuālā budžeta īstenošanas modelis balstīts uz stingri birokrātisku loģiku.
- Faktiski birokrātija ir tik ievērojama, ka Nīderlandē tika ieviesta pilnīgi jauna profesija – aprūpes konsultants, kuru apmaksā valsts un kurš konsultē individuālā budžeta saņēmējus. Ir pētījumi, kuros secināts, ka liela daļa no individuālā budžeta saņēmējiem nolīgst ārējo pakalpojuma sniedzēju birokrātisko procedūru nodrošināšanai, piemēram, aprūpētāju algošana, komunikācija ar nodokļu dienestu, Sociālās apdrošināšanas banku u.c.
- Viena no problēmām ir, ka aprūpes pakalpojumu sniedzēji neuzvedās kā tradicionāls uzņēmējs, uzņemoties riskus pakalpojuma attīstības nolūkā; tie sāka zaudēt klientus (jo lielākā daļa klientu izvēlējās par aprūpes pakalpojuma sniedzējiem savus ģimenes locekļus) un apvienoja savas prakses/institūcijas (tādējādi samazinot klienta iespēju izvēlēties), tikai daži uzņēmēji uzsāka jaunu aprūpes biznesu. Rezultātā Nīderlande saskārās ar dilemmu – vai labklājības valstij būtu jāattīsta jauni un labāki stimuli, lai attīstītu aprūpes tirgu? Iespējams, jāatzīst, ka aprūpes tirgū nav integrējams morālais nodoms – uzticēt patērētājam atbildību pār valsts līdzekļu maksājumiem – kas nozīmē, ka modernā aprūpes valstī ir nereāli pāriet uz aprūpes tirgu tādā veidā, kā to bija nodomājusi Nīderlande.
- Individuālā budžeta mērķis orientējas uz klientu spēju stiprināšanu (angl. empowerment), veicinot un stratēģiski attīstot profesionālu atbalstu mājās. Tomēr ironiskā kārtā aprūpes darbinieki, ko nodarbina individuālā budžeta saņēmēji, šķiet apmierināti ar pastāvošo pieeju, minot, ka tie var strādāt atbilstoši profesionālajiem standartiem daudz lielākā mērā nekā pakalpojumu sniedzēji parastajā aprūpes mājās nodrošināšanā. Atbalsta sniedzējam mājās

⁹³ Sociale Verzekeringsbank. Informatiebrochure Dienstverlening PGB: Wat kunt u als budgethouder verwachten van Dienstverlening PGB? 2017. Pieejams: <https://www.svb.nl/Images/Informatiebrochure%20Dienstverlening%20PGB.pdf> (skatīts 13.05.2018.)

par galveno kvalitātes rādītāju pakalpojuma sniegšanā kļuva klienta vajadzību apmierināšana. Tai pašā laikā atbalsta sniedzējam mājās individuālā budžeta ietvaros vairāk kā parastās aprūpes mājās pakalpojuma sniedzējam pietrūkst profesionalitātes – nenotiek pastāvīga zināšanu pilnveide, nereti profesionāla izglītība aprūpes jomā nav vispār (piemēram, ja aprūpi nodrošina ģimenes locekļi, kaimiņi), nenotiek regulāra starpprofesionāla uzraudzība. Ilgtermiņā tas nodara kaitējumu aprūpes kvalitātei visā valstī.

- Līdz ar individuālā budžeta sistēmu, kas maksā algu par aprūpes pakalpojumu arī neprofesionāliem (neformālajiem aprūpētājiem – ģimenes locekļiem, kaimiņiem), neskatoties uz to, lai gan pakalpojuma sniedzējs, gan saņēmējs ir apmierināti ar šādu sistēmu, tā var sekmēt priekšstata izveidošanos par to, ka ikviens, īpaši sievietes, var būt par aprūpētāju (turklāt nereti tas nemaz nav iespējams, ja aprūpes nodrošināšanai nepieciešamas medicīniskas zināšanas). Tādējādi aprūpētāja profesijas prestižu apdraud ne tikai tirgus un birokrātijas loģika, bet arī dzimumu līdztiesības loģika.
- Aprūpes mājās pakalpojumu sniedzēji – neformālie aprūpētāji lielākoties nekad nav profesionāli. Atbalsts mājās kā pakalpojums ar kvalitātes prasībām arī nav pakļauts likumdošanas regulējumam. Tāpēc tika izveidota mājas neformālo aprūpētāju organizācija “Sting”, kura sper pirmos soļus atbalsta mājās profesionalizēšanā, uz ko aicinājusi Nīderlandes valdība. Viņu stratēģija ir palielināt profesionālās izglītības līmeni starp aprūpētājiem, paaugstināt starpprofesionālo uzraudzību/supervīziju.
- Papildus jāmin, ka ģimenes aprūpētāji var nonākt situācijā, kad viņi ir daudz vairāk atkarīgi no aprūpes pakalpojuma saņēmēja, nevis otrādi. Aprūpes saņēmēja tiesības jebkurā brīdī pārtraukt aprūpes pakalpojuma saņemšanu vienlaikus ierobežo neformālā aprūpes pakalpojuma sniedzēja (ģimenes locekļa) tiesības pārtraukt aprūpes pakalpojuma sniegšanu, jo tagad tiem ir saistošs noslēgtais oficiālais pakalpojuma līgums. Lai arī individuālais budžets nodrošina algas izmaksu (kas salīdzinoši ir ievērojami lielāka Eiropas kontekstā), algas tomēr ir zemākas par vidējām algām attiecīgajā darba tirgū. Ilgtermiņā neformālā aprūpētāja izredzes un konkurētspēja darba tirgū samazinās. Pētījumi liecina, ka aptuveni 60% no neformālajiem aprūpētājiem dzīvo vienā mājā ar individuālā budžeta saņēmēju, kas noved pie tā, ka aprūpētājs jūtas pārslogots un tam vērojams izdegšanas sindroms (vidēji aprūpētāji aprūpē individuālā budžeta saņēmēju 7 gadus, piecas stundas dienā, bieži septiņas dienas nedēļā). Fakts, ka starp klientu un tā ģimenes locekli tiek noslēgts līgums aprūpētāja atbildības sajūtu vēl legalizē un pienākumus palielina, kas noved pie vēl lielākas darba intensitātes, kam nebūtu jābūt parastās darba devēja un ņēmēja attiecībās. Šāda situācija rada aprūpētāja pārslodzi un “izdegšanu”, kas secīgi noved pie ienākumu mazināšanās un izredžu samazināšanās darba tirgū (30% no mājas neformālajiem aprūpētājiem samazina slodzi savā pamatdarbā, lai varētu strādāt neformālajā aprūpē, 20% strādā virsstundas neformālajā aprūpē). Līdz ar to zināmā mērā individuālais budžets var “izstumt” cilvēkus no darba tirgus.
- Redzams, ka individuālā budžeta ieviešana ir palielinājusi to saņēmēju kontroles iespējas, varu pār savu ikdienas dzīvi un sekmējusi autonomiju. Ar aprūpes tirgus izveidošanu, klientu “balss ir labāk sadzirdama”. Šie ir nozīmīgākie uzlabojumi Nīderlandes labklājības sistēmā. Tomēr, ja ilgtermiņā ģimenes aprūpētāji un profesionāli ir “iesprostoti” tirgus, īstermiņā aprūpes līgumos, ar laiku patērētājs būs zaudētājs. Galvenā problēma ir faktā, ka aprūpes

kvalitāte nevar būt tikai patērētāja izvēle, lielā mērā tā ir atkarīga arī no aprūpētāju profesionālajām prasmēm, zināšanām un vērtībām šobrīd un nākotnē.⁹⁴

1.5. Dānija

Individuālā budžeta ieviešana un iemesli

- Dānijā individuālo budžetu personas ar invaliditāti saņem klienta vadīta individuālā asistenta pakalpojuma ietvaros. Atsevišķos gadījumos arī tad, kad pašvaldība nevar nodrošināt personai nepieciešamo aprūpes mājās pakalpojumu, tai ir iespēja saņemt individuālo budžetu un pašai izvēlēties pakalpojuma sniedzēju, tomēr tie pārsvarā tiek uzskatīti vairāk par izņēmuma gadījumiem.
- 1970.gadu beigās un 1980.gados cilvēku ar invaliditāti organizācijas Dānijā cīnījās par tiesībām uz neatkarīgu dzīvi, bet neatkarīgās dzīves kustība Dānijā tā arī neuzsākās. Tomēr tika īstenota sociālās sistēmas reforma un likumdošanā tika iekļauti nosacījumi tehnisko palīglīdzekļu saņemšanai, mājokļu pielāgošanai un ikdienas asistenta un aprūpes mājās nodrošināšanai.
- 1980. gadā sociālo pakalpojumu likumā tika iekļauts termins “klienta vadīta individuālā asistenta pakalpojums” (angl. user governed personal assistance). Nosacījumi pakalpojuma saņemšanai bija ierobežojoši – cilvēki, kuriem nepieciešams klienta vadītais individuālā asistenta pakalpojums, aktivitāšu daudzumam ārpus mājas ir jābūt virs vidējā aktivitāšu daudzuma, kā arī tiem jābūt gados jauniem.
- Cilvēku ar invaliditāti interešu aizstāvju iesaistes rezultātā tika panākts, ka kopš 2000.gada personu loks, kam ir tiesības saņemt klienta vadīta individuālā asistenta pakalpojumu, ir daudz plašāks, kā arī pakalpojums ietver individuālo palīdzību 24 stundas dienā 7 dienas nedēļā. Pakalpojuma ietvaros personai ir tiesības izvēlēties pašai savu individuālā asistenta pakalpojuma sniedzēju nevis pašvaldības piedāvāto.
- Tomēr sākotnēji pakalpojums bija pieejams tikai tiem, kas ir intelektuāli spējīgi uzņemties paši sava individuālā asistenta nodarbināšanu – kļūt par tā darba devēju. Līdz ar to, pakalpojums nebija pieejams personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Sociālo pakalpojumu likuma vairākkārtēju izmaiņu rezultātā, šobrīd jau klienta vadīta individuālā asistenta pakalpojumu personas ar garīgās attīstības traucējumiem var saņemt, ja pakalpojuma vadību to vietā nodrošina trešā puse – ģimenes loceklis, piederīgais vai juridiska persona.
- Tādējādi klienta vadīta individuālā asistenta pakalpojums Dānijā ir sekmējis personu ar invaliditāti neatkarīgas dzīves attīstību. Tomēr joprojām pastāv problēmas ar neatkarīgas dzīves nodrošinātu personām ar smagiem psihiskiem traucējumiem, kas pārsvarā joprojām atrodas savu vecāku mājās.
- Deinstitutionalizācija aizsākās 1998.gadā, kad daudzas ilgtermiņa aprūpes iestādes tika pārvērstas par tās iemītnieku mājām, ar divistabu dzīvokļiem un virtuvi, tie paši sāka saņemt

⁹⁴ Monique Kremer. Consumers in charge of care: The dutch personal budget and its impact on the market, professionals and the family, Year 2007. Pieejams: <https://www.moniquekremer.nl/wp-content/uploads/2015/07/14616690600822006.pdf> (Skatīts 14.05.2018.)

savu invaliditātes pensiju, apmaksāja paši savus īres, komunālos izdevumus, kā arī maksāja paši par savu ēdināšanu un citiem pakalpojumiem, ko tie vēlējās.

- Tomēr personas ar ļoti smagiem garīgās attīstības un psihiskiem traucējumiem nav tik viegli deinstucionalizējamas, tādēļ tās visbiežāk joprojām atrodas ilgtermiņa aprūpes iestādēs.⁹⁵
- 2015.gadā stājās spēkā jaunais sociālo pakalpojumu likums, kas paredz detalizētus nosacījumus klienta vadīta individuālā asistenta pakalpojumam.

Individuālā budžeta mērķis, definīcija un uzdevumi

- Individuālais budžets ir subsīdija, ko pašvaldība izmaksā pilsonim, lai tas varētu segt asistenta izmaksas klienta vadītā individuālā asistenta pakalpojuma ietvaros.
- Individuālā budžeta mērķis ir nodrošināt maksimālu elastību pakalpojumu sniedzēju izvēlē un pakalpojumu saņemšanai.⁹⁶

Mērķa grupas, kuras var saņemt individuālo budžetu

- Individuālo budžetu saņem individuālā asistenta pakalpojuma saņēmēji.
- Individuālā asistenta pakalpojumu var saņemt:
 - Personas no 18 gadu vecuma (nav maksimālā vecuma ierobežojuma).
 - Personas, kam ir nopietni un paliekoši fiziskās un garīgās attīstības traucējumi un kurai ir identificēta augsta līmeņa nepieciešamība pēc šāda asistenta pakalpojuma (nepieciešama aprūpe, uzraudzība un pavadonis, ko nevar nodrošināt vispārējie/tradicisionālie pašvaldības sniegtie praktiskās un individualizētās palīdzības un aprūpes pakalpojumi).
 - Personas, kas var būt pašas sava asistenta darba pārraugi un darba devēji vai personas, kad deleģējušas individuālā budžeta saņemšanu un individuālā asistenta pakalpojuma vadību trešajai pusei (tuvam radniekam, asociācijai vai privātai kompānijai), kas attiecīgi kļūst par asistenta darba devēju.⁹⁷

Kopienā balstītie pakalpojumi, kas saistīti ar finansiālu kompensāciju bērniem ar invaliditāti Dānijā

- Lai arī individuālā budžeta pieeja netiek piedāvāta bērniem, Dānijas vispārējā labklājības politika ir orientēta uz to, lai bērns ar invaliditāti iespēju robežās vienmēr paliktu ģimenes vidē un varētu piedalīties kopienas dzīvē, piedāvājot atbalsta iespējas. Tā, piemēram:
 - Ja bērnam vai jauniešiem ir speciālās individuālās aprūpes vajadzības un īpaša atbalsta nepieciešamība, ko mājās nespēj pilnībā nodrošināt vecāki, pašvaldībai ir jāsniedz

⁹⁵ Steen Bengtsson. ANED country report on the implementation of policies supporting independent living for disabled people: Country: Denmark. Year: 2009. Pieejams: <https://www.disability-europe.net/downloads/352-dk-7-request-07-aned-2009-task-5-denmark-approved-final-to-publish-in-layout-to-ec-final-versie> (Skatīts: 20.05.18.)

⁹⁶ Børne- og Socialministeriet. BPA - Borgerstyret Personlig Assistance. Online: 2018. Pieejams: <http://socialministeriet.dk/arbejdsmraader/handicap/personlig-stoette/bpa-borgerstyret-personlig-assistance/> (skatīts 21.05.2018.)

⁹⁷ Børne- og Socialministeriet. BPA - Borgerstyret Personlig Assistance. Online: 2018. Pieejams: <http://socialministeriet.dk/arbejdsmraader/handicap/personlig-stoette/bpa-borgerstyret-personlig-assistance/> (skatīts 21.05.2018.)

ģimenei nepieciešamais atbalsts – vai nu bērna mājās vai arī īstermiņa uzturēšanās mītnē ārpus mājas no dažām dienām līdz mēnesim.

- Ja vecākiem ir īpašas papildus izmaksas bērna invaliditātes dēļ, pašvaldība var šīs izmaksas nosegt. Tipiskākās papildus izmaksas ir ēdināšanas/speciālās diētas izmaksas, medicīnas pakalpojumi, specializētais transports, apģērbs, personīgā higiēna, brīvdienu izdevumi, īpaši apmācību kursi/programmas vecākiem un citiem piederīgajiem (piemēram, zīmju valoda u.c.)
- Ja vislabākais bērnam ar invaliditāti ir vienam no vecākiem pastāvīga aprūpe mājās vai arī vienam no vecākiem jāpaliek ar bērnu slimnīcā ilgu laika periodu, tad vecāki var saņemt ienākumu zaudējuma kompensāciju. Šāda kompensācija var tikt izmaksāta no dažām stundām dienā līdz pat pilna darba laika ienākumu kompensēšanas. Kompensācijas apjoma aprēķins tiek balstīts uz kompensācijas saņēmēja līdzšinējo ienākumu apmēra.
- 16 un 17 gadus veciem jauniešiem, kas invaliditātes dēļ nevar pārvietoties ārpus mājas bez palīdzības, tiek piedāvāts asistents ārpus mājas aktivitātēm līdz 15 stundām mēnesī. Jaunietis pats var izvēlēties aktivitātes, kur tam būs nepieciešams asistents (piemēram, iepirkšanās, pārvietošanās vidē, palīdzība tualetes apmeklēšanā, komunikācija u.c.). Pašvaldība apmaksā asistenta atalgojumu. Šāds pakalpojums pašvaldībām ir brīvprātīgs, tāpēc ne visā Dānijā pašvaldības tādu piedāvā.
- Ja bērna speciālās vajadzības nevar tikt apmierinātas tā ģimenes vidē, tad bērni tiek ievietoti pašvaldību institucionālajā aprūpē personām ar invaliditāti.^{98;99}

1.6. Somija

- Somijā līdz 2018. gadam nav nodrošināta iespēja saņemt individuālo budžetu. Tomēr ir bijuši vairāki izmēģinājumu projekti, kā arī ir uzsākta individuālā budžeta koncepta politikas izstrāde politikas plānošanas dokumentos.
- 2018. gada 8. martā valdība iesniegusi Somijas parlamentā reģionālās pārvaldes, veselības un sociālo pakalpojumu reformas projektu, kura mērķis ir nodrošināt uz vienlīdzības principa balstītus un modernus veselības un sociālos pakalpojumus par saprātīgām izmaksām. Reforma paredz, ka no 2020. gada atbildība par veselības un sociālo pakalpojumu nodrošināšanu pāries no pašvaldībām uz 18 jaunizveidotām autonomiem rajoniem (kurus vadīs ievēlēta padome; pirmās vēlēšanas paredzētas 2018.gada oktobrī). Reforma ietver sevī arī izvēles brīvības principa uzlabošanu veselības un sociālo pakalpojumu saņemšanai.
- Reformā tiks iestrādāts klienta izvēles brīvības akts, kura mērķis ir paātrināt pieeju pakalpojumiem un uzlabot to kvalitāti un izmaksu efektivitāti. Klientiem būs lielākas izvēles iespējas izvēlēties pakalpojuma sniedzēju, kas vislabāk atbilst viņu vajadzībām.

⁹⁸ Danish Disability Council by The Equal Opportunities Centre for Disabled Persons (Center for Ligebehandling af Handicappede). Danish Disability Policy - Equal Opportunities through dialogue. Year: 2002. Pieejams: http://www.dch.dk/publ/disabilitypolicy/clean.html#_Toc12759699 (Skatīts: 21.05.18.)

⁹⁹ The Ministry of Social Affairs and Integration. SOCIAL POLICY IN DENMARK. Year: 2011. Pieejams: <http://www.oim.dk/media/14947/social-policy-in-denmark.pdf> (Skatīts 21.05.2018.)

Akts cita starpā paredz arī ieviest veselības un sociālo pakalpojumu vaučerus un individuālo budžetu. Akta ieviešana paredzēta pakāpeniski no 2020. gada 1. janvāra līdz 2022. gadam. Atsevišķi rajoni laikā no 2018. – 2019.gadam pilotēs klienta izvēles brīvības konceptu pilotprojektu ietvaros.

- Klienta izvēles brīvības aktā minētie individuālā budžeta principi:
 - Saskaņā ar Klienta izvēles brīvības aktā minēto, rajonu nodrošināto pakalpojumu saņemšanai būs nepieciešams personas situācijas novērtējums, kā arī nepieciešamības gadījumā būs jāizstrādā klienta atbalsta plāns. Klienta atbalsta plānā paredzēts, ka klients varēs saņemt pakalpojumus tieši no rajona vai arī saņemt veselības un sociālo pakalpojumu vaučeri, vai arī individuālo budžetu.
 - Ar veselības un sociālo pakalpojumu vaučeriem varēs iegādāties sev nepieciešamos pakalpojumus no privātiem pakalpojumu sniedzējiem, piemēram, fizioterapiju vai aprūpi mājās. Tomēr persona varēs izvēlēties tikai to pakalpojumu sniedzēju, kuru būs apstiprinājis rajons, lai nodrošinātu pakalpojuma kvalitāti.
 - Ja personai ir invaliditāte vai tā ir pensijas vecumā, tai var tikt piešķirts individuālais budžets. Individuālo budžetu persona var saņemt, ja tai ir nepieciešama nepārtrauktaun daudzveidīga palīdzība un tā pati vai ar kāda atbalstu var plānot un izvēlēties pakalpojuma sniedzēju un pakalpojuma saturu. Šajā gadījumā arī tiks izstrādāts klienta atbalsta plāns, un personai pašai vajadzēs izvēlēties, kur iegādāties pakalpojumus, kas paredzēti atbalsta plānā. Tādējādi personai tiks nodrošināti tie pakalpojumi, kas tai ir vispiemērotākie.
 - Klienti nesaņems skaidru naudu, vaučeru vai individuālā budžetu gadījumā, bet pakalpojuma sniedzēji saņems kompensāciju no rajona par pakalpojumu sniegšanu, ja tie būs sniegti vaučeru vai individuālā budžeta ietvaros.
 - Personai ir tiesības atteikties no vaučeriem un individuālā budžeta. Šādā gadījumā rajonam jānodrošina personai veselības un sociālie pakalpojumi citā veidā.
 - Lai persona varētu izvēlēties tai vispiemērotākos pakalpojumus, tai tiks piedāvāti interneta tiešsaistes pakalpojumu, klientu padomdevēju, konsultantu, pakalpojumu koordinatoru atbalsts. Saņemot sociālos pakalpojumus, klientiem būs pieejams sociālā darbinieka atbalsts.
- Jau no 2019.gada rudens klientiem būs iespēja izvēlēties rajonu, kurā tas saņems pakalpojumus. Līdz 2020.gada 1.jūlijam rajoniem jāuzsāk vaučeru un individuālā budžeta piešķiršana.¹⁰⁰

1.7. Igaunija

- Igaunijā līdz 2018.gadam nav nodrošināta iespēja saņemt individuālo budžetu.
- Personu ar invaliditāti deinstitucionalizācijas process un pāreja uz kopienā balstītajiem pakalpojumiem ir tikai attīstības sākuma stadijā.

¹⁰⁰ Government proposes freedom of choice in health and social services. Ministry of Social Affairs and Health, 08.3.2018. Pieejams: http://alueuudistus.fi/en/artikkeli//asset_publisher/1271139/hallitus-esittaa-valinnanvapautta-sosiaali-ja-terveyspalveluihin (skatīts 19.05.2018.)

- 2014.gadā ir pieņemts Speciālās aprūpes un labklājības plāns 2014. – 2020.gadam, kura mērķis ir nodrošināt pilngadīgo personu ar garīgās attīstības traucējumiem vienlīdzīgas iespējas, atbilstoši deinstitucionalizācijas principiem.¹⁰¹
- Savukārt 2012.gadā jau tika pieņemta Bērnu un ģimeņu stratēģija 2012. – 2020.gadam, kuras mērķis ir uzlabot bērnu un ģimeņu dzīves kvalitāti un labklājību, tādējādi sekmējot bērnu dzimstības rādītāju pieaugumu. Stratēģija, cita starpā, kā prioritārus izvirza arī pasākumus bērnu ar invaliditāti pakalpojumu un intervences efektivitātes uzlabošanai. Piemēram, bērnu ar invaliditāti intervences efektivitātes uzlabošanas nolūkos paredzēts attīstīt šādus pakalpojumus:
 - Vecāku, kam ir bērni ar īpašām vajadzībām, konsultēšana vajadzību kartēšana.
 - Ģimeņu, kurās ir bērns ar īpašām vajadzībām, konsultēšanas sistēmas izveide.
 - Psiholoģiskās palīdzības standartizēšana un legalizēšana.
 - Bērnu ar garīgās attīstības traucējumiem pakalpojumu attīstība – vardarbības un jauniešu noziegumu skaita samazināšana un prevence, bērnu ar garīgās attīstības traucējumiem vajadzību novērtēšanas kritēriju pilnveide, kompetenču paaugstināšana kritēriju piemērošanai, rehabilitācijas pakalpojumu attīstība, speciālistu apmācība darbam ar bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem, bērnu garīgās veselības centru izveide.
 - Kopšanas pakalpojumu pieejamības attīstība.
 - Metodoloģijas pilnveide bērnu invaliditātes pakāpes noteikšanai.
 - Veselības un atbalsta pakalpojumu attīstība bērniem izglītības iestādēs.
 - Veikt nepieciešamos pasākumus pabalsta tehnisko palīgīdzekļu un speciālā ēdiena iegādei bērniem ar invaliditāti palielināšanai.¹⁰²
- Igaunijā invaliditātes noteikšanas procesu reglamentē Personu ar invaliditāti sociālo pabalstu likums. Bērniem līdz 16 gadu vecumam (arī pensijas vecuma personām) minētais likums paredz trīs veidu invaliditātes:
 - Dziļa – personai nepieciešama pastāvīga individuālā palīdzība, vadība un uzraudzība 24 h diennaktī.
 - Smaga – personai 24 h diennaktī nepieciešama individuālā palīdzība, vadība un uzraudzība.
 - Mērena invaliditāte – personai nepieciešama regulāra individuālā palīdzība vai vadība ārpus tās dzīvesvietas vismaz reizi nedēļā.¹⁰³
- Savukārt sociālo pakalpojumu nosacījumi ietverti Sociālās labklājības likumā.¹⁰⁴
- Bērniem ar invaliditāti ir šādi valsts nodrošinātie pakalpojumi:

¹⁰¹ Ministry of Social Affairs of Republic of Estonia. Special Care and Welfare Development Plan for 2014–2020. Pieejams: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Puudega_inimetele/special_care_2014-2020.pdf (skatīts: 18.05.2018.)

¹⁰² Ministry of Social Affairs of Republic of Estonia. Strategy of children and families 2012–2020: Smart Parents, Great Children, Strong Society. Pieejams: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/lpa_fulltxt_eng_83a4_nobleed.pdf (skatīts: 19.05.2018.)

¹⁰³ Social Benefits for Disabled Persons Act. Year: 1999. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/518122017011/consolide> (skatīts 19.05.2018.)

¹⁰⁴ Social Welfare Act. Year: 2015. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/509042018002/consolide> (skatīts: 19.05.2018.)

- Rehabilitācija, fizioterapija, mākslas un mūzikas terapija, sociālā darbinieka, speciālā pedagoga, psihologa un logopēda pakalpojumi.
- Valsts finansētie bērnu aprūpes pakalpojumi.
- Tehnisko palīgīdzekļu piešķiršana, pārdošana, noma un kompensēšana.
- Bērniem ar invaliditāti ir šādi pašvaldību nodrošinātie pakalpojumi:
 - Sociālā padomdošana.
 - Ģimenes atbalsta personas pakalpojums.
 - Bērna atbalsta personas pakalpojums, individuālais asistents.
 - Psiholoģiskās konsultācijas.
 - Papildus finansējums rehabilitācijas pakalpojumiem.
 - Papildus finansējums tehniskiem palīgīdzekļiem.
 - Bērnu aprūpes pakalpojums, t.sk. institūcijās.
 - Specializētais personu ar invaliditāti transports.
 - Dienas aprūpes centri.
 - Apmācības bērniem un vecākiem.
 - Vecāku atbalsta un pašpalīdzības grupas.
 - Apģērbs un pārtika krīzes situācijās.
 - Dzīvokļa/mājas pielāgošana.¹⁰⁵

1.8. Lietuva

- Lietuvā līdz 2018.gadam nav nodrošināta iespēja saņemt individuālo budžetu.
- Personu ar invaliditāti deinstitucionalizācijas process un pāreja uz kopienā balstītajiem pakalpojumiem ir tikai attīstības sākuma stadijā.
- Lai nodrošinātu personu ar garīgās attīstības traucējumiem tiesības uz kopienā balstītajiem pakalpojumiem atbilstoši viņu individuālajām vajadzībām, Lietuvā uzsākta aprūpes sistēmas reforma ar uzsvaru uz deinstitucionalizāciju.
- 2014.gadā tika pieņemts Rīcības plāns pārejai no institucionālās aprūpes uz ģimenē un kopienā balstītiem pakalpojumiem personām ar invaliditāti un bez vecāku gādības palikušiem bērniem 2014. – 2020.gadam.
- Rīcības plāna mērķis ir paredzēt konsekventas un koordinētas darbības, kas veicinātu pārejas sistēmas izveidi no institucionālās sociālās aprūpes uz kopienā balstītiem pakalpojumiem personām ar invaliditāti – bērniem, jauniešiem un pilngadīgām personām, kurām ir garīgās un/vai psihiskās attīstības traucējumi un bez vecāku gādības palikušiem bērniem, ieskaitot zīdaiņus, kā arī sniegtu atbalstu audžu ģimenēm un aizbildņiem.
- Lietuvas Sociālās drošības un darba lietu ministrija ir apstiprinājusi ekspertu grupu, kura uzraudzīs un novērtēs deinstitucionalizācijas procesu.
- Deinstitucionalizācijas procesā iesaistītas dažādas personu ar invaliditāti organizācijas, kā arī valsts un pašvaldību institūcijas.

¹⁰⁵ Ministry of Social Affairs. Disabled child. Online, 2018. Pieejams: <http://www.sm.ee/en/disabled-child-0> (Skatīts: 19.05.2018.)

- Lai nodrošinātu personu ar invaliditāti iespēju dzīvot kopienā, speciāli valsts un pašvaldību budžeta līdzekļi piešķirti nevalstiskajām organizācijām jaunu, kopienā balstītu rehabilitācijas pakalpojumu attīstībai.
- Nevalstiskās organizācijas projektu ietvaros attīsta šādus jaunus, kopienā balstītus sociālās rehabilitācijas pakalpojumus visu vecumu personām ar invaliditāti:
 - Neatkarīgās dzīves prasmju attīstības treniņš un atbalsts – gan personām ar invaliditāti, gan viņu ģimenes locekļiem.
 - Cilvēku ar invaliditāti aprūpes pakalpojumi ģimenē, mājās, sabiedriskajā dzīvē.
 - Cilvēku ar invaliditāti un viņu ģimenes locekļu apmācība – par invaliditāti, par to, kā sadzīvot ar konkrētās personas invaliditāti dažādās dzīves jomās, kā sniegt atbalstu un aprūpi mājās un sabiedrībā.
 - Tehniskās palīdzības pasākumi, lai sadzīvotu ar invaliditāti, kas radusies psiholoģisku problēmu rezultātā un, lai mācītos ievērot veselīgu dzīvesveidu.
 - Pašpalīdzības grupas personām ar invaliditāti, viņu ģimenes locekļiem un piederīgajiem.
 - Individuālā asistenta pakalpojumi, lai persona ar invaliditāti varētu palikt nodarbināta darba tirgū, varētu iesaistīties izglītībā, kā arī saņemt rehabilitācijas, veselības aprūpes un citus pakalpojumus.
 - Personu ar dzirdes un redzes traucējumiem vajadzību nodrošināšanai atbilstošu tehnoloģiju un formātu nodrošināšana u.c.¹⁰⁶
- Bērni ar invaliditāti var saņemt šādus sociālos pakalpojumus - vispārīgie sociālie pakalpojumi (konsultācijas, informācija, mediācija u.c.), sociālā palīdzība (aprūpe mājās, sociālo prasmju attīstīšana, atbalsts krīzes situācijās u.c.) un sociālā aprūpe (īstermiņa un ilgtermiņa).
- Sociālos pakalpojumus nodrošina NVO, valsts un pašvaldības vai privātās organizācijas, arī reliģiskas organizācijas.
- Sociālo pakalpojumu sniedzējiem ir jāatbilst normatīvajos aktos noteiktām minimālām prasībām. Pakalpojumu atbilstību kvalitātes prasībām uzrauga un novērtē Sociālās drošības un Darba ministrijas Sociālo pakalpojumu uzraudzības departaments, kas papildus sniedz arī metodoloģisko atbalstu pakalpojumu sniedzējiem.
- Atsevišķus pakalpojumus finansē no valsts, īpaši smagu funkcionālo traucējumu gadījumā.
- Arī personas pašas maksā par sociālajiem pakalpojumiem.
- Gadījumā, kad personai nepieciešama palīdzība sociālo problēmu risināšanā, tai jāvērsas pēc palīdzības attiecīgajā savas dzīvesvietas pašvaldības sociālajā dienestā.¹⁰⁷

¹⁰⁶ United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner. Provision of the support to persons with disabilities in the Republic of Lithuania. Year: 2015. Pieejams: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Disability/ProvisionSupport/States/Permanent%20Mission%20of%20Lithuania.docx> (Skatīts: 18.05.2018.)

¹⁰⁷ Guoda Vaičekauskaitė. Ministry of social security and labour Social inclusion department Social services division. Npublicēts materiāls. Year: 2018.

2. Individuālā budžeta ieviešanas salīdzinošā analīze

Individuālā budžeta definīcija, mērķis:

- Skaidrojot individuālā budžeta definīciju, analizētās valstis visbiežāk norāda, ka tā ir valsts subsīdija, ar kuras palīdzību persona var brīvi izvēlēties savām vajadzībām visvairāk atbilstošo pakalpojumu sniedzēju un apmaksāt tā pakalpojumu.
- individuālā budžeta piešķiršanas mērķis visbiežāk ir personas autonomijas sekmēšana un tiesību pašam izvēlēties savām vajadzībām atbilstošāko pakalpojumu.

Personas, kas var pretendēt uz individuālā budžeta saņemšanu:

- Bērni ar invaliditāti un viņu ģimenes.
- Pamatā personas ar invaliditāti, visbiežāk – personas ar garīgās un psihiskās attīstības traucējumiem.
- Vecāka gadagājuma personas, kam nepieciešama aprūpe, kopšana.
- Personas ar nopietnām, ilgtermiņa saslimšanām, kam nepieciešama aprūpe, kopšana.
- Parasti visu vecumu personas, tomēr ir valstis, kas individuālo budžetu piešķir tikai pilngadīgām personām, kā arī valstis, kuras budžetu nepiešķir personām virs 65 gadu vecuma.

Individuālā budžeta piešķiršanas nosacījumi:

- Atbildīgā iestāde par individuālā budžeta politiku valstī lielākoties ir attiecīgā sociālo lietu ministrija. Piešķirēj organizācija lielākoties pašvaldība, atsevišķās valstīs (Nīderlande) arī personas apdrošinātāj kompānija.
- Individuālā budžeta saņemšanai, personai parasti jāvērsas pašvaldībā. Atsevišķās valstīs (Nīderlande) papildus arī – reģionālajos centros vai apdrošināšanas kompānijās (gadījumos, ja no budžeta tiek apmaksāta kopšana, medicīniska aprūpe mājās).
- Pašvaldībām lielākoties ir tiesības katrai izvirzīt arī papildus individuālā budžeta piešķiršanas nosacījumus.
- Samērā atšķirīgs ir pašvaldību izvēlētais pamats individuālā budžeta piešķiršanai – ir valstis, kur pašvaldības pirms budžeta piešķiršanas aicina personu uz interviju (Nīderlande, Kanāda). Ir valstis (Lielbritānija), kur pašvaldība pati pēc saviem kritērijiem veic personas sākotnējo izvērtēšanu. Var arī būt gadījumi, kad persona pati (vai trešā persona) var lūgt veikt tās novērtēšanu individuālā budžeta saņemšanai (Lielbritānija). Nereti personai ir jā sastāda individuālais plāns/budžeta plāns, kur personai jāizvirza savi mērķi, jāizstrādā sagaidāmie rezultāti, jāapraksta pakalpojumi un pakalpojumu sniedzēji, arī jā sastāda budžeta izlietojuma plāns (prasība izstrādāt šādu plānu var būt gan pirms budžeta piešķiršanas (Nīderlande, Kanāda), gan pēc budžeta piešķiršanas (Lielbritānija)).
- Atsevišķās valstīs, kā pamats individuālā budžeta piešķiršanai, tiek ņemta vērā personas finanšu situācija (Lielbritānija).
- Persona var izvēlēties veidu, kā saņemt subsīdiju:
 - Tiešā veidā, kad nauda tiek pārskaitīta uz personas kontu.

- Netiešā veidā, kad budžeta piešķirēj organizācija personai paredzēto budžetu pārskaita tās izvēlētajam pakalpojumu sniedzējam.
- Pastarpināti, kad budžeta piešķirēj organizācija pārskaita budžetu trešajai pusei (sociālās apdrošināšanas banka (Nīderlande), izglītības iestāde (Lielbritānija), brokeris (Lielbritānija), Aģents (Kanāda)), kuru persona izvēlējusies kā sava budžeta administrētāju vai, kad pati (piemēram, pašvaldība) uzņemas budžeta administrēšanu personas vietā (ja persona izsaka tādu vēlēšanos) (Lielbritānija).
- Ir valstis (Nīderlande), kur tiek izvirzīts nosacījums, ka individuālā budžeta summa nedrīkst pārsniegt līdzvērtīga pašvaldības nodrošināta pakalpojuma cenu (attiecas uz gadījumiem, kad personas izvēlētais pakalpojuma sniedzējs ir ģimenes loceklis vai privāts pakalpojuma sniedzējs). Ir valstis, kur tiek noteikti maksimālie budžeta griesti vai atšķirīgi nosacījumi gadījumos, kad individuālā budžeta apmērs pārsniedz noteiktu limitu (Kanāda). Ir valstis (Zviedrija), kur ir noteikta pakalpojuma sniedzēja stundas likme (piemēram, aprūpes, kopšanas, asistenta pakalpojumiem), kuras pārsniegšanas gadījumā personai starpība jāsedz no saviem līdzekļiem. Tāpat ir valstis, kur piešķirtais individuālā budžeta apmērs laika gaitā var tikt mainīts, mainoties personas vajadzībām (Lielbritānija).
- Ir valstis, kur sākotnēji individuālais budžets tika maksāts tieši uz personas kontu, vai skaidras naudas izteiksmē, bet lai novērstu krāpnieciskas darbības, šāda prakse tika pārtraukta (Nīderlande).

Individuālā budžeta izmantošanas kārtība, attiecināmie pakalpojumi:

- Individuālā budžeta saņēmējs var izvēlēties veidu, kā administrēt sev piešķirto budžetu:
 - Administrēt budžetu pati, nodrošinot attiecīgās juridiskās formalitātes (līgumslēgšana, nodokļu maksāšana, finanšu darījumi, uzskaitē, atskaitīšanās budžeta piešķirējorganizācijai u.c.).
 - Deleģēt budžeta administrēšanu trešajai pusei (tuvinieki, pati budžeta piešķirēj organizācija, īpaši šim nolūkam izveidots pakalpojumu sniedzējs, NVO, valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra/banka).
 - Izvēlēties kombinēto variantu, kad individuālā budžeta ietvaros kādu no pakalpojumiem tā administrē pati, bet citu uztic administrēt trešajai pusei (Lielbritānija).
- Individuālais budžeta finansējums var būt piešķirts avansā, vai pēc fakta.
- Ir valstis, kur atsevišķas pašvaldības ir noteikušas individuālā budžeta līdzmaksājumus, kas jāsedz personai no saviem līdzekļiem (Lielbritānija).
- Starp inovatīvām iniciatīvām jāmin Lielbritānijas vienas pašvaldības piedāvājums, kad no 2017.gada individuālie budžeti ir piesaistīti tiešo maksājumu kontiem, kas ir priekšapmaksas kartes konti. Tas nozīmē, ka visi individuālā budžeta tiešo maksājumu saņēmēji individuālo budžetu lieto, izmantojot šādas debetkartes (vienlīdzīgas parastajām bankas maksājumu kartēm), kuras persona var saņemt uzreiz pēc budžeta piešķiršanas un var ar tām norēķināties par attiecināmajiem individuālā budžeta pakalpojumiem vai precēm. Konta darījumi jebkurā brīdī ir apskatāmi internetbankā vai izmantojot mobilās bankas pakalpojumus. Internetbankā iespējams arī veikt pārskaitījumus un norēķināties par precēm vai pakalpojumiem un saņemt ziņojumus un brīdinājumus, kas palīdz budžeta vadības procesā. Tāpat šīs kartes turētājiem nepieciešamības gadījumā ir iespēja no kartes caur

bankomātiem izņemt arī skaidru naudu. Persona var arī pārskaitīt no sava privātā konta līdzekļus arī uz individuālā budžeta kontu (ja, piemēram, attiecināmā prece vai pakalpojums ir dārgāks, nekā iespējams nosegt ar individuālo budžetu).

- Ar pakalpojumu sniedzējiem, kuru sniegtie pakalpojumi personai tiek segti no individuālā budžeta (vai tās deleģētajai personai) jāslēdz līgums.
- Lielākoties visās valstīs no individuālā budžeta attiecināmie pakalpojumu sniedzēji var būt arī ģimenes locekļi.
- No individuālā budžeta visbiežāk tiek attiecināti aprūpes un kopšanas pakalpojumi mājās, asistenta pakalpojumi personas mājās, sabiedrībā, skolā, darba vietā. Tomēr nereti tiek apmaksāti arī tādi pakalpojumi, kā, piemēram:
 - Individuālās konsultācijas, atbalsts grupās.
 - Transporta pakalpojumi.
 - Atelpas brīža pakalpojumi.
 - Dzīvesvietas pielāgošana.
 - Tehniskie palīglīdzekļi.
 - Atbalsta pakalpojumi ģimenei.
 - Grupu dzīvoklis, pusceļa māja.
 - Sociālās un brīvā laika pavadīšanas aktivitātes.
- Atsevišķi no individuālā budžeta attiecināmi pakalpojumi ir minēti tikai vienā no analizētajām valstīm, piemēram:
 - Lielbritānijā - fitness, kultūras pasākumi.
 - Kanādā – atbalsta personāls, ja persona ar invaliditāti dzīvo pie vecākiem, atbalstītā darba vieta/prakse/darbnīca, atbalsts līdz 24h, lai dzīvotu ar draugiem.
 - Zviedrijā – asistenta pakalpojumi ceļošanas laikā (asistenta ceļa un uzturēšanās izmaksas ir attiecināmas no individuālā budžeta).

Individuālā budžeta sistēmiskais vērtējums:

- Kopumā lielākā daļa no individuālā budžeta saņēmējiem ir apmierināti ar iespēju saņemt individuālo budžetu, atzīstot, ka individuālā budžeta saņemšana palielinājusi to autonomiju, kontroles iespējas pār savu ikdienas dzīvi. Arī ģimenes locekļi izjūt lielu atbalstu no valsts/pašvaldību puses, jo daudzi ir varējuši atgriezties darba tirgū, ieguvuši brīvo laiku sev, atslogojuši savu ikdienas budžetu (Kanāda).
- Pēdējos gados valstu valdības sāk diskutēt par nepieciešamību pēc individuālā budžeta maksimālā vai noteiktā apmēra samazināšanu, ņemot vērā, ka individuālā budžeta pieejas nodrošināšanai nepieciešami apjomīgi līdzekļi (Nīderlande, Zviedrija).
- Ir valstis, kur tiek apšaubīta pakalpojuma sniegšanas uzticēšana ģimenes locekļiem, kas nav ne apmācīti, ne profesionāli, kas savukārt noved pie zemākas kvalitātes pakalpojuma, kā arī ģimenes locekļi tiek pārslogoti, nav aizsargāti no darba ņēmēja tiesību aspekta un “izdeg”, ņemot vērā, ka nav iespējams ievērot profesionālās robežas starp pakalpojuma sniedzēju un saņēmēju (Nīderlande, Lielbritānija).
- Ir valstis, kuras norāda, ka, lai gan individuālais budžets personai piedāvā brīvas izvēles iespējas pirkt sev nepieciešamos pakalpojumus, ne vienmēr attiecīgie pakalpojumi

pašvaldībās ir pieejami, kas būtiski var ierobežot personas tiesības brīvai pakalpojuma izvēlei (Lielbritānija, Kanāda).

- Daļa valstu atzīst, ka to izvēlētie individuālā budžeta izmantošanas nosacījumi ir ļoti sarežģīti un birokratizēti, pamatojot to ar nepieciešamību nodrošināt personas izvēlēto pakalpojumu atbilstību kvalitātes prasībām, kā arī nepieciešamību kontrolēt valsts budžeta līdzekļu izlietojumu, kas ir individuālā budžeta pamatā (Nīderlande, Lielbritānija).

3.Latvijā DI projekta ietvaros veiktās bērnu ar funkcionāliem traucējumiem izvērtēšanas analīze

Saskaņā ar Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" specifiskā atbalsta mērķa 9.2.2. "Palielināt kvalitatīvu institucionālai aprūpei alternatīvu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā un ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti un bērniem" 9.2.2.2. pasākumu "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide" (turpmāk – pasākums 9.2.2.2.), viens no mērķiem ir pilnveidot sociālo pakalpojumu sistēmu, izstrādājot un aprobējot sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu finansēšanas mehānismus¹⁰⁸. Pamatojoties uz minēto, izmēģinājumprojektā tiks aprobēta jauna veida sociālo pakalpojumu finansēšanas mehānisma ieviešana – IBM SBS pakalpojumu nodrošināšanai bērniem.

Kvalitatīva IBM izstrādei bija nepieciešama dažāda informācija - kādi SBS pakalpojumi bērnu sociālajai rehabilitācijai un aprūpei nepieciešami, kādi SBS pakalpojumi šobrīd Latvijā ir pieejami, kā arī, kādas ir SBS pakalpojumu izmaksas un to finansēšanas avoti.

Lai iegūtu iepriekš minēto informāciju, LM projekta vadības komanda pieprasīja no plānošanas reģioniem informāciju par DI projekta ietvaros veikto bērnu izvērtēšanas rezultātiem, kurā norādīta informācija par bērniem piešķirtajiem dažādajiem pakalpojumiem, t.sk., SBS pakalpojumiem. IBM izstrādātāji apkopoja un analizēja šo informāciju par bērniem nepieciešamajiem pakalpojumiem.

Saskaņā ar Rīcības plānā deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.-2020.gadam norādīto, "deinstitucionalizācija ir vērsta uz neatkarīgas dzīves veicināšanu un sabiedrības radīto šķēršļu mazināšanu cilvēku ar invaliditāti pašnoteikšanās, līdzdalības un iekļaušanas iespējām. Līdz ar to personām ar invaliditāti ir jānodrošina iespēja vadīt un izvēlēties savu dzīvesveidu un dzīvesvietu, piekļuve pakalpojumiem, ko izmanto pārējā sabiedrība un individuāls atbalsts, ja tāds ir nepieciešams, bet bērniem – iespēja izaugt ģimenē. [...] DI ir pakalpojumu sistēmas izveide, kas sniedz personai, kurai ir ierobežotas spējas sevi aprūpēt, nepieciešamo atbalstu, lai tā spētu dzīvot mājās vai ģimeniskā vidē. DI ir jānovērš situācija, ka personai ir jāpārceļas uz

¹⁰⁸ Ministru kabineta 2016.gada 9.februāra noteikumi Nr.91 Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" specifiskā atbalsta mērķa 9.2.2. "Palielināt kvalitatīvu institucionālai aprūpei alternatīvu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā un ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti un bērniem" 9.2.2.2. pasākumu "Sociālo pakalpojumu atbalsta sistēmas pilnveide" īstenošanas noteikumi, 2.punkts, Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/280189-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-9-2-2-specifiska-atbalsta-merka-palielinat-kvalitativu-institucionalai-aprupei> (29.03.2018.).

dzīvi ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā, jo tai nav pieejams nepieciešamais atbalsts dzīvesvietā jeb sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi”¹⁰⁹.

DI tiek īstenots visos Latvijas reģionos, un tajā piedalās 115 pašvaldības¹¹⁰. Pasākuma DI ietvaros, laika posmā no 2016.gada novembra līdz 2017.gada jūnijam, tika veikta bērnu individuālo vajadzību izvērtēšana un individuālo atbalsta plānu izstrāde, kuros iekļauti bērnam nepieciešamie atbalsta pakalpojumi ilgtermiņā un īstermiņā. Izvērtēšana tika organizēta visos piecos plānošanas reģionos, un to veica 11 speciālistu komandas, kopumā izvērtējot 1811 bērnus¹¹¹.

Lai izmēģinājumuprojekta ietvaros aprobētu jaunu SBS pakalpojumu finansēšanas modeli, plānojot IBM darbības principus un struktūru, nepieciešama SBS pakalpojumu bāze, kas ļautu plānot un piesaistīt izmēģinājumuprojektā iesaistītajiem bērniem individuāli nepieciešamos SBS pakalpojumus. Līdz ar to izmēģinājumuprojekta īstenošanai ir izmantoti DI projekta ietvaros iegūtie dati par nepieciešamajiem SBS pakalpojumiem bērniem, kā arī ir apskatīta izvērtēšanas metodika.

IBM izmēģinājumuprojektā ir būtiski veikt bērnu atkārtotu izvērtējumu un nepieciešamo SBS pakalpojumu noteikšanu:

- ņemot vērā to, ka DI projekta ietvaros bērnu izvērtēšana tika veikta laika posmā no 2016.gada novembra līdz 2017.gada jūnijam, savukārt, izmēģinājumuprojektu plānots uzsākt 2018.gada augustā, un IBM izstrādes, procesā konsultējoties ar pakalpojumu sniedzējiem, dažādiem ekspertiem, tika secināts, ka bērnu vajadzību izvērtēšana ir jāveic vismaz vienu reizi pusgadā, tad izmēģinājumuprojektā arī tiek veikta bērnu vajadzību izvērtēšana;
- jo to nosaka arī Ministru kabineta 2017. gada 13.jūnija noteikumi Nr.338 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem”, kuros noteikts, ka pakalpojumu sniedzējs ne retāk kā reizi 12 mēnešos un pēc attiecīgā sociālā pakalpojuma sniegšanas beigām novērtē klienta sociālās situācijas izmaiņas un sasniegtos rezultātus”¹¹².

3.1. Izvērtēšanas mērķis, izmantotie instrumenti un kārtība

DI projekta ietvaros veikta personu, tai skaitā bērnu funkcionālo spēju izvērtēšana un individuālo vajadzību novērtējums, kā arī ģimenes iespējas rūpēties par bērnu. Balstoties uz izvērtējuma rezultātiem un sadarbībā ar vecākiem, sastādīti individuālie atbalsta plāni, kuros noteikti katram bērnam nepieciešamie pakalpojumi un atbalsta apjoms.

Lai nodrošinātu vienotu pieeju izvērtēšanas procesā un atbalsta plānu sastādīšanā visos PR, izvērtēšanas speciālistu komanda izmantoja vienotu pieeju, tā bija, LM izstrādātā funkcionālo

¹⁰⁹ Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.-2020.gadam. Iegūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf (29.03.2018.).

¹¹⁰ LM mājas lapa; Iegūts no: <http://www.lm.gov.lv/news/id/7243> (29.03.2018.).

¹¹¹ PR iesniegtie dati LM.

¹¹² Ministru kabineta 2017. gada 13.jūnija noteikumi Nr.338 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem”, 5.6. punkts, Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=291788> (29.03.2018.).

spēju vērtēšanas kritēriju un individuālā izvērtējuma metodika¹¹³, kas pieejama LM tīmekļvietnē, kā tas noteikts Ministru kabineta 2015. gada 16.jūnija noteikumos Nr.313.¹¹⁴

LM sadarbībā ar valsts, pašvaldības un nevalstisko institūciju speciālistiem izstrādāja “Bērna ar funkcionāliem traucējumiem attīstības vērtēšanas kritēriju un individuālā izvērtējuma metodiku”, balstoties uz starptautiskas neatkarīgo ekspertu grupas ARK izstrādātajām vadlīnijām “Vadlīnijas bērnu institucionālās aprūpes pakalpojumu deinstitutionalizācijai”, Stara Zagora, Bulgārija, 2006 – 2009, kurās ir iekļauti bērnu vērtēšanas kritēriji, kurus eksperti izmantoja īstenojot DI procesu Bulgārijā. Vērtēšanas metodiku darba grupa adaptēja atbilstoši Latvijas situācijai.¹¹⁵

Tālāk detalizētāk aplūkots LM izstrādātā vērtēšanas metodika. Vērtēšanas metodika ir strukturēta sekojoši:

- izvērtējuma uzbūve, kurā ir izdalītas četras bērna attīstības izvērtējuma jomas, – bērna fiziskā un intelektuālā attīstība, sociālās prasmes un uzvedība;
- izvērtēšanā iesaistītie speciālisti, viņu atbildība un uzdevumi. Izvērtēšanā tika iesaistītas speciālistu komandas, kuru sastāvā ietilpa sociālais darbinieks, psihologs (vēlams, klīniskais psihologs), fizioterapeits vai ergoterapeits. Vērtēšanas metodikā tika noteikts, ka sociālais darbinieks, psihologs un ergoterapeits piedalās katra bērna attīstības izvērtēšanā, savukārt bērna ar funkcionāliem traucējumiem, kurš atrodas ģimenē, individuālo vajadzību izvērtēšanai fizioterapeitu piesaista, ņemot vērā bērna vecumu, briedumu, vai citus pamatotus argumentus, atbilstoši bērna vajadzībām;
- izvērtēšanas norise, nosakot, bērna izvērtēšanas procesa ilgumu, sagatavošanos vērtēšanai, pirms tās aizpildot noteiktu informatīvo veidlapu kopā ar vecāku, kurā norādīta informācija par bērna FT veidu, tehnisko palīgīdzekļu nepieciešamību, izglītību u.c., nepieciešamību iepazīties ar bērna līdzšinējiem izvērtējumiem (piemēram, individuālajiem rehabilitācijas plāniem), ja tādi ir to, ka pamata informācijas sniedzēji izvērtēšanas procesā ir bērns, vecāki u.c. personas, kuru viedoklis ir nepieciešams kvalitatīva atbalsta plāna izveidei, ņemot vērā bērna vecumu, briedumu un konkrētā bērna vajadzības;
- ieteicamās izvērtēšanas pieejas un metodes, piemēram, ikdienas komunikācija, padziļināta intervija, zīmēšana, spēles, novērošana u.c.;
- ieteicamie bērnu izvērtēšanas instrumenti, atbilstoši bērna vecumam un funkcionālā traucējuma veidam (Minhenes funkcionālās attīstības diagnostika (MFAD) bērniem no 0-3 gadiem; bērnu prasmju novērtējums (PEDI) bērniem no 4-7 gadiem; Vudkoka – Džonsona

¹¹³LM mājas lapa, Iegūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/berni_c/bernu_metodika_ft_gala_220716.pdf (29.03.2018.)

¹¹⁴ Ministru kabineta 2015.gada 16.jūnija noteikumi Nr.313 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 9.2.2.specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt kvalitatīvu institucionālai aprūpei alternatīvu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā un ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti un bērniem” 2.2.1.pasākuma “Deinstitutionalizācija” īstenošanas noteikumi”, 32.2. punkts, Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/274957-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-9-2-2-specifiska-atbalsta-merka-palielinat-kvalitativu-institucionalai-aprupei> (29.03.2018.)

¹¹⁵ LM mājas lapa, Iegūts no: http://www.lm.gov.lv/upload/berni_c/bernu_metodika_ft_gala_220716.pdf (29.03.2018.)

kognitīvo spēju tests bērniem no 3-18 gadiem; ABAS-II Adaptīvo spēju un prasmju izvērtējums bērniem no 4-18 gadiem; Bartela skala bērniem no 0-18 gadiem);

- ieteicamie atbalsta plāna izstrādes galvenie principi, nosakot atbalsta plānā ietveramās sadaļas (bērna sociālo vajadzību raksturojums, veselības un funkcionēšanas spēju raksturojums; bērna problēmu un vajadzību pēc pakalpojumiem definējums; atbalsta plāna mērķis un uzdevumi; saņemtie, pieejamie un nepieciešamie resursi; veicamie pasākumi (gan plānošanas reģionam, gan pašvaldībai, kurā bērns atrodas, gan arī bērna likumiskajiem pārstāvjiem vai audžuģimenei); individuālā izvērtējuma sagatavošanai notikušo konsultāciju skaits un ilgums; individuālā izvērtējuma procesuālais apraksts).

Bērnu izvērtēšanai tika noteikts šāds vecuma grupu sadalījums:

- bērni no 0-1 (līdz 11 mēnešiem 30 dienām ieskaitot);
- bērni no 1 – 3 gadiem (ieskaitot);
- bērni no 4-6 gadiem (ieskaitot);
- bērni no 7-11 gadiem (ieskaitot);
- bērni no 12-17 gadiem (ieskaitot);

Katras jomas (fiziskās, intelektuālās attīstības, sociālo prasmju un uzvedības) izvērtēšanai, atbilstoši vecumposmu sadalījumam, sniegtas vadlīnijas, kurās noteikti kritēriji bērna attīstības novērtēšanas instrumenta aizpildīšanai.¹¹⁶

Izvērtējot bērnu, speciālistu komanda sastādīja atbalsta plānu, kurā tika noteikts, kādas funkcionālās spējas bērnam ir jāpilnveido, pakalpojumi, kas bērnam ir nepieciešami, mērķi bērna attīstībai ilgtermiņā un īstermiņā. Atbalsta plānā tika norādīti pakalpojumi, ko bērns saņem, kā arī pakalpojumi, kas ģimenei ir zināmi dzīvesvietas pašvaldībā (tuvākajā apkārtnē), ko bērns potenciāli varētu saņemt, bet dažādu šķēršļu dēļ nesaņem un pakalpojumi, kas nav pieejami, bet ir nepieciešami bērna attīstības nodrošināšanai.

Tāpat, atbalsta plānos tika norādīti uzdevumi, kas jāveic gan plānošanas reģionam, gan pašvaldībai, kurā bērns dzīvo, gan arī bērna vecākam. Ar atbalsta plānā iekļautajiem pasākumiem tika iepazīstināti vecāki, kā arī viņiem tika izskaidrota atbalsta plānā noteikto uzdevumu/pasākumu būtība un tālākie soļi, ko vecāki apliecināja ar savu parakstu.

Izvērtēšanā iesaistītās speciālistu komandas apkopoja izvērtēšanas laikā iegūto informāciju un nodeva to PR

3.2. Bērnu ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta plānos iekļauto pakalpojumu apkopojums un analīze

PR apkopoja izvērtēšanas speciālistu komandu iesniegtos datus par katra novada individuālajos atbalsta plānos norādītajiem atbalsta pakalpojumiem, speciālistiem, terapiju veidiem.

¹¹⁶ LM mājas lapa, Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/3147> (29.03.2018.);

Izmēģinājumprojekta speciālisti apkopoja saņemtos datus no visiem PR un noskaidroja, ka kopumā izvērtēti 1811 bērni ar FT. KPR 15 novados ir izvērtēti 277 bērni ar FT, VPR 26 novados - 296 bērni ar FT, LPR 18 novados - 392 bērni ar FT, ZPR 21 novadā - 356 bērni ar FT un RPR 29 novados - 490 bērni ar FT.¹¹⁷

Analizējot PR sniegto informāciju par atbalsta plānos iekļautajiem pakalpojumiem, izmēģinājumprojekta speciālisti secināja, ka kopumā norādīti 243 dažāda veida atbalsta pakalpojumi, tai skaitā, sociālie, veselības aprūpes, rehaabilitācijas, izglītības un cits atbalsta pakalpojumi, dažādu speciālistu konsultācijas, kā arī sniegti ieteikumi brīvā laika pavadīšanai (skatīt 3. pielikumu).¹¹⁸ Tikai LPR iesniegtajos datos bija norādīti nepieciešamie pakalpojumi ilgtermiņā un īstermiņā, kā tas bija norādīts atbalsta plānos, pārējo reģionu apkopotie dati sniedza informāciju tikai par nepieciešamajiem pakalpojumiem kopumā.

Sagrupējot plānošanas reģionu norādītos pakalpojumus, var izdalīt sekojošas atbalsta pakalpojumu jomas un skaitu (skatīt 4. pielikumu)¹¹⁹:

- (1) Sociālie, sociālās rehabilitācijas un aprūpes pakalpojumi – 30 pakalpojumu veidi.
- (2) Citi ar rehabilitāciju saistīti pakalpojumi – 71.
- (3) Veselības aprūpes pakalpojumi – 56.
- (4) Izglītības pakalpojumi – 27.
- (5) Mājokļa un vides pieejamības, tehniskie palīg līdzekļi un transporta pakalpojumi – 9.
- (6) Speciālistu, profesionālās rehabilitācijas un nodarbinātības pakalpojumi -13.
- (7) Brīvā laika pavadīšanas ieteikumi – 31.
- (8) Ģimeniskai videi pietuvināti aprūpes pakalpojumi – 6.

No sociālajiem pakalpojumiem atbalsta plānos visbiežāk atzīmētie ir asistenta pakalpojums (gan skolā, gan pēc skolas), atbalsta un izglītojošās grupas vecākiem, atelpas brīža pakalpojums, dienas aprūpes centra pakalpojums, ģimenes asistenta pakalpojums, kā arī sociālā darbinieka konsultācijas un sociālā rehabilitācija.

Visvairāk atzīmētie pakalpojumi ir ar rehabilitāciju saistītajā jomā. Pieprasītākie ir ergoterapeita, fizioterapeita, logopēda un psihologa pakalpojumi, kanisterapija, reitterapija, mākslas terapija, t.sk., mūzikas terapija, silto smilšu terapija, nodarbības baseinā. Visos plānošanas reģionos ir norādīta nepieciešamība pēc ABA terapijas pakalpojuma, audiologopēda, deju un kustību terapijas, kā arī delfīnterapijas.

No veselības aprūpes speciālistu pakalpojumiem visbiežāk norādīta nepieciešamība pēc neirologa un psihiatra pakalpojuma, kā arī nepieciešamība pēc ortopēda, oftalmologa, uztura speciālista. LPR, izvērtējot 392 bērnus, 377 gadījumos norādīta nepieciešamība pēc ģimenes ārsta, kas varētu liecināt, ka sadarbība ar ģimenes ārstiem vai nu nav vai ir epizodiska. Tas ir signāls veselības aprūpes sistēmai par pakalpojumu sakārtošanu, jo nav pieļaujams, ka ģimenes ārsta pakalpojums bērniem nav pieejams.

No izglītības jomas pakalpojumiem visvairāk norādīta nepieciešamība pēc Montesori pedagoga, prasmju apmācību nodarbībām, speciālā/attīstošā pedagoga pakalpojumiem interešu

¹¹⁷ PR sniegtā informācija LM.

¹¹⁸ Visu PR sniegto datu apkopojums, ietverot visus atbalsta plānos norādītos pakalpojumu veidus.

¹¹⁹ Norādīto pakalpojumu veidi sagrupēti atbilstoši pakalpojumu jomām.

izglītības, kā arī norādīta iekļaujošās izglītības nepieciešamība, kas sniegtu iespēju bērniem ar FT iegūt izglītību dzīvesvietai tuvākajā mācību iestādē, nevis specializētās izglītības iestādēs, kas nereti ir tālu prom no dzīvesvietas un ir iemesls tam, ka bērns dzīvo internātā. LPR no 392 izvērtētiem bērniem ar FT, 208 gadījumos norādīta nepieciešamība pēc mājniecības, 108 gadījumos - pēc tālmācības.

Vides, tehnisko palīgīdzekļu un transporta pakalpojumu jomā norādīta nepieciešamība saņemt specializētā transporta pakalpojuma – LPR no 392 izvērtētiem bērniem nepieciešams šis pakalpojums 336 bērniem, kā arī norādīta nepieciešamība pēc palīgīdzekļiem un vides pielāgojamības.

No speciālistu pakalpojumiem vislielākais skaits ir norādīts klīniskā psihologa psiholoģiskās izpētes pakalpojumam, kā arī ar nodarbinātību un profesionālo izvēli saistītiem pakalpojumiem.

Nepieciešamo pakalpojumu klāstā ir norādīti arī ģimeniskai videi pietuvināti aprūpes pakalpojumi - jauniešu māja, grupu dzīvoklis, servisa dzīvoklis.

Atbalsta plānos norādītas dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas, arī tādas, kā radio klausīšanās un TV skatīšanās, pastaigas ārā – LPR. Visos plānošanas reģionos atzīmēta nepieciešamība pēc nometnēm.

3.3. Speciālistu, kas veica izvērtēšanu, viedokļi un ieteikumi

Lai noskaidrotu izvērtēšanā iesaistīto speciālistu viedokli par atbalsta plānos norādīto SBS pakalpojumu nepieciešamību, kā arī izvērtēšanas procesā gūtajām atziņām par bērnu ar FT vajadzībām un situāciju reģionos, izmēģinājumuprojekta speciālisti organizēja domnīcas “Ekspertu viedoklis par DI projekta ietvaros veikto izvērtējumu bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, kas dzīvo ģimenē”, kuras notika 19.12.2017. un 29.12.2017. Domnīcās piedalījās izvērtēšanā iesaistīto speciālistu komandu pārstāvji no visiem PR. Speciālisti abās domnīcās sniedza atbildes uz dažādiem jautājumiem par izvērtēšanas procesu.

No domnīcās sniegtajām atbildēm, kā arī izvērtēšanas procesā gūtajām atziņām, būtiskākie ir sekojoši speciālistu ierosinājumi:

- (1) Bērnu izvērtēšanai nepieciešams organizēt speciālistu darbu komandā, ieteicams būtu, ja pārī strādātu ergoterapeits ar fizioterapeitu un sociālais darbinieks ar psihologu, vai citi, atbilstoši bērna FT veidam nepieciešamie speciālisti. Bērna funkcionalitātes izvērtēšanu būtu jāveic dzīvesvietā, jo bērna funkcionalitāte ir atkarīga no sociālajiem apstākļiem, vides pielāgotības, vecāku informētības par pieejamajiem resursiem.
- (2) Bērnu sociālās funkcionēšanas nodrošināšanai būtiski sniegt ne tikai sociālās jomas pakalpojumus, bet arī veselības aprūpes un izglītības pakalpojumus, veidojot kompleksu, individuālu pakalpojumu grozu, jo minētās jomas ir savstarpēji cieši saistītas, ietekmējot bērna funkcionēšanas spējas.
- (3) Vecāku informētības palielināšanai par atbalsta iespējām bērnam, sociālajiem dienestiem būtu ieteicams veidot sadarbību ar ģimenes ārstiem, izvietojot, piemēram, informatīvus bukletus par pakalpojumiem. Speciālisti vērta uzmanību arī uz sociālo dienestu, īpaši

attāļajos reģionos, informētības trūkumu par pieejamajiem SBS pakalpojumiem, tai skaitā, valsts nodrošinājumiem.

- (4) Izvērtējot bērnu, kuram ir autiskā spektra traucējumi, kā arī organizējot šādam bērnam nepieciešamo pakalpojumu saņemšanu, jāņem vērā, ka bērnam nepieciešams papildus laiks speciālistu akceptēšanai un sadarbības uzsākšanai.
- (5) Nepieciešams pilnveidot asistenta pakalpojumu (nokļūšanai līdz skolai, skolā, kā arī pēc skolas), trūkst pakalpojumu sniedzēji, jo ir zemi samaksas tarifi.
- (6) Nav iespējams noteikt, kādi būtu nepieciešamie pakalpojumi pēc bērna FT veida, jo katram bērnam ir individuālas vajadzības, kas atkarīgas no bērna diagnozes, attīstības, sociālajiem apstākļiem.
- (7) Svarīgi ir nodrošināt transporta pakalpojumu, jo konstatēts, ka bieži (LPR) bērnam nepieciešamie pakalpojumi netiek izmantoti vai izglītības ieguve tiek nodrošināta mājniecībā tieši transporta trūkuma dēļ. Tas būtiski ietekmē bērna socializāciju un funkcionēšanas spēju attīstību.
- (8) Bērnam svarīgākā atbalsta sistēma ir ģimene, līdz ar to, nepieciešams stiprināt bērna ģimeni, sniedzot atbalsta pakalpojumus vecākiem, piemēram, izglītojošas un atbalsta grupas, vecāku apmācības, mākslas terapiju, kā arī iespēju piedalīties kopā ar bērnu nometnēs.
- (9) Novados vērojams speciālistu un pakalpojumu trūkums, bet ir pakalpojumi, kuriem būtu jābūt pieejamiem katrā novadā, piemēram, fizioterapeita, ergoterapeita, psihologa, logopēda un transporta pakalpojumiem. Pārējiem pakalpojumiem būtu jābūt pieejamiem vismaz reģionu līmenī.
- (10) Nosakot bērnam nepieciešamos atbalsta pakalpojumus, vecāka viedoklis jāņem vērā, tomēr noteicošajam viedoklim pakalpojumu piešķiršanai un saņemšanai jābūt speciālistu (speciālistu komandas) viedoklim.
- (11) Ņemot vērā, ka sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšanai daudzi pakalpojumi ir saistīti ar veselības aprūpes jomu, būtu nepieciešama sadarbība ar atbildīgajām institūcijām, jaunu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu vadlīniju izstrādē.

Analizējot atbalsta plānos norādīto pakalpojumu klāstu, terapiju un speciālistu nepieciešamību, kā arī uzklusot domnīcās pausto izvērtēšanas speciālistu viedokli un gūtās atziņas, izmēģinājumu projekta speciālisti secināja, ka bērnu sociālās rehabilitācijas nodrošināšanai būtiski ir saņemt atbalstu ne tikai sociālajā jomā, bet rehabilitācijā, kurā ietverti arī bērnam individuāli nepieciešamie veselības aprūpes un izglītības pakalpojumi. Minēto jomu mijiedarbība tiešā veidā ietekmē bērna sociālo funkcionēšanu un tas ir svarīgs potenciāls bērna attīstībai, jo, ir vienlīdz svarīgi saņemt nepieciešamos pakalpojumus kompleksi un tādā apmērā un laikā, kādā tie bērnam ir nepieciešami. Tāpat, būtiski ir stiprināt ģimenes resursus, nodrošinot atbalsta pieejamību un izglītošanās iespējas. Vienlīdz svarīgi ir iesaistīt vecākus lēmumu pieņemšanā un atbildības dalīšanā par bērnam nepieciešamo pakalpojumu nodrošināšanu.

Lai veiktu aktuālo SBS pakalpojumu sniegšanas un finansēšanas sistēmas analīzi Latvijā, pasākuma 9.2.2.2. ietvaros tika veikts Pētījums, analizējot datus trīs gadu griezumā – no 2014.-2016.gadam, t.sk., statistikas datus par visās 119 pašvaldībās pieejamajiem valsts un pašvaldību

finansētajiem sociālajiem pakalpojumiem un klientu grupām, kurām sociālie pakalpojumi tiek nodrošināti. Pētījuma ietvaros arī veikta padziļināta statistikas datu analīze par 38 pašvaldībās pieejamajiem SBS pakalpojumiem un šo pakalpojumu saņēmējiem. Pētījuma Gala ziņojuma 1.sējuma¹²⁰ esošajos secinājumos un ieteikumos par SBS pakalpojumu stratēģisko plānošanu norādīts, ka “šobrīd esošā SBS pakalpojumu piešķiršanas un saņemšanas kārtība neveicina uz personas vajadzību izzināšanu un apmierināšanu orientētu SBS pakalpojumu sniegšanu, plānošanu un attīstību. Nepieciešama pakāpeniska virzība uz tādu SBS pakalpojumu nodrošināšanas modeli, kas ļautu plānot SBS pakalpojumu sniegšanu atbilstoši katras personas individuālajām vajadzībām [..]. Tāpat secināts, ka “nav attīstīti SBS pakalpojumi cilvēkiem, kuriem ir konstatēti FT jau no dzimšanas brīža. Nepieciešams izveidot atbalsta sistēmu, iesaistot dažādu nozaru profesionāļu sniegtos pakalpojumus, kas nodrošinātu secīgu un pēctecīgu atbalstu personai ar FT no dzimšanas brīža un visā viņa dzīves laikā, tai skaitā, nodrošinot atbilstošus un katram indivīdam nepieciešamus SBS pakalpojumus, kas uzlabotu viņu dzīves kvalitāti”.

Nemot vērā DI projektā veiktās bērnu izvērtēšanas rezultātus un noskaidrotās vajadzības, izmēģinājumuprojekta mērķis ir izveidot atbilstošu finansēšanas modeļa mehānismu un individuālā budžeta veidošanas principus, lai nodrošinātu bērnam nepieciešamos SBS pakalpojumus, ietverot sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšanai bērnam nepieciešamos pakalpojumus, kā arī nodrošinot vecāka līdzdalību un atbildību pakalpojumu nodrošināšanas procesā.

¹²⁰ Pētījuma “Gala ziņojums “Sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu sniegšanas un finansēšanas analīze”” I sējums 58.lpp. (7.ieteikums) un 63.lpp. (25.ieteikums). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/projekts/faili/gala_nodevums_i_sejums.pdf (04.2018.).

PIELIKUMI

1.1.pielikums DI projekta ietvaros veikto bērnu ar FT izvērtējuma rezultātā apkopoto pakalpojumu saraksts

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
SR	ABA sistēmas nodarbības	25	71	8	27	22	
M	Adatu terapija				5		
B	Adīšana					1	1
M	Alergologs				1		
SR	Alternatīvas izglītības un/vai nodarbinātības programmas					29	15
SR	Alternatīvā un augmentatīvā komunikācija					15	1
SR	Alternatīvās komunikācijas palīgierīces					1	73
SR	Alternatīvās komunikācijas speciālistu konsultācija/apmācības/līdzekļi	29					
A	Aprūpes mājās			7		10	
SR	Asistenta pakalpojums (no 5 g. vecuma)					292	25
SR	Asistenta pakalpojums pēc skolas	5			48	125	8
SR	Asistents izglītības iestādē	51	2		48		
SD	Atbalsta grupa vecākiem	95		172	20		
SD	Atbalsta vai pašpalīdzības grupa		3			29	5
SR	Atbalsta-saskarsmes treniņgrupas			50			
I	Atbalsts mācību procesā			92			
R	Atelpas brīdis	56	8	63		12	6
SR	Atelpas brīža pakalpojums līdz 30 diennaktīm gadā					213	41
R	Audio logopēda nodarbības			14	140		

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
R	Audio logopēda nodarbības dzīvesvietā				6		
A	Audžuģimene terapeitiskā					1	
A	Aukles pakalpojums	1					
R	Autisma speciālistu konsultācijas	27	1				
B	Avīžu lasīšana						2
M	Ārstnieciskā vingrošana			19	98		
M	Ārstnieciskā vingrošana izglītības iestādē				45		
M	Ārstu speciālistu konsultācijas - dažādu				33		
M	Balneoterapija				7		
SP	Bāriņtiesas konsultācijas	2					
T	Bezmaksas transports				244		
M	Biofeedback	1	1				
M	Biorezonanses terapija				1		
M	Bobota terapija		2		4		
R	Brīvā laika aktivitāšu dažādošana neverbālās attīstības un uzmanības noturības veicināšanai		1				
M	Citi medicīniskās aprūpes pakalpojumi					49	51
N	Darbs pie pašnodarbināta meistara/speciālista					2	
N	Darbs sociālajā uzņēmumā					8	
N	Darbs uzņēmumā					3	
N	Datorprasmju apguve				1		
B	Dārza darbi						1
M	Defektologs					13	5
B	Dejas					23	8
R	Deju un kustību terapija	57	73	39	23	115	17
R	Deju un kustību terapija mātei	5					
R	Delfīnu terapija	3	14		33	53	17
M	Dermatologs				1		
SR	Dienas aprūpes centrs		9			71	10
SR	Dienas centra pakalpojums	51		72	211		
R	Drāmas terapija				6		
M	Dūņu terapija	1					

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
B	Dziedāšana					8	
I	Dzīmbas drošības skoliņa			4			
B	Ekskursija ar ģimeni				31		
B	Ekskursijas, pārgājieni					42	7
M	EMDR metodes konsultācijas	1					
M	Endokrinologs		2	5	2		
R	Ergoterapeita nodarbības dzīvesvietā				26		
R	Ergoterapeita nodarbības izglītības iestādē				7		
R	Ergoterapeits		327	64		372	366
R	Ergoterapija	204		112	254		
R	Ergoterapija vecākiem	1					
I	Ēdiena gatavošana					2	5
R	Fizikālā terapija				3		
R	Fizikālās un rehabilitācijas medicīnas ārsts			107			
R	Fizioterapeita nodarbības				282		
R	Fizioterapeita nodarbības dzīvesvietā				14		
R	Fizioterapeita nodarbības izglītības iestādē				7		
R	Fizioterapeits		414	64		384	375
R	Fizioterapija	271		166			
R	Fizioterapija mātei / aprūpes personai	20					
R	Fiziskās sagatavotības attīstīšana			6			
B	Galda spēles					2	8
B	Grāmatu lasīšana						2
ĢVPA	Grupu dzīvoklis					16	
ĢVPA	Grupu māja (dzīvoklis) bērniem ar funkcionālajiem traucējumiem					8	
SR	Grupu nodarbības	12			7		
M	Ģenētikas speciālistu konsultācijas				7		
SR	Ģimenes asistenta pakalpojums	29	14	7	1	213	3
M	Ģimenes ārsts			11		381	377

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
SD	Ģimenes sociālās situācijas, vajadzību un nepieciešamo resursu apzināšanai sadarbība ar sociālo darbinieku	3					
R	Ģimenes terapija					36	1
SD	Ģimenes uzraudzība	8					
R	Hidroterapija		52	174	113		
M	Homeopāta konsultācija	2			9		
I	Iekļaujošā izglītības programma					171	
B	Iešana ciemos					1	
GVPA	Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija (mazā institūcija)					2	
M	Imunologa konsultācija				5		
I	Individuālā mācību plāna izstrāde			7			
M	Individuālā uztura plāna izveide			5			
SD	Informācija par pakalpojumiem, kas attiecināmi ģimenei ar bērnu ar funkcionāliem traucējumiem	1					
R	Intelektuālās attīstība pārbaude un psiholoģiskā izpēte				11		
I	Interesu izglītības nodarbības	40		15	157		
I	Izglītības iegūšana/iekļaujošā izglītība				33		
I	Izglītības psihologa konsultācijas	5					
I	Izglītības psihologs		1				
I	Izglītības tiflopedagogs		1				
SR	Izglītojošās atbalsta grupas					144	54
B	Izšūšana					1	
R	Jauniešu grupu nodarbības			13			
GVPA	Jauniešu māja				21	3	
B	Joga			3			
SP	Juridiskā konsultācija						

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
R	Kanisterapija	80	95	140	116	242	53
M	Kardiologs				1		
I	Karjeras konsultants			20	42		
M	Kegela vingrojumi	1					
B	Keramika		1				1
B	Kino apmeklēšana					1	4
R	Kognitīvi biheiviorāla terapeita konsultācijas	22					
R	Kognitīvi biheiviorālā terapija		24			30	1
R	Kognitīvo un funkcionālo spēju novērtējums ar MFAD				1		
R	Komunikatīva vokalizācija				1		
M	Ķirurgs				2	14	15
B	Literārais pulciņš					1	
R	Logopēda konsultācijas; Logopēds	177	277	44	95	201	84
R	Logopēda nodarbības izglītības iestādē				49		
R	Logoritmika				4		
R	Marte Meo terapija	3	4	4	3	38	4
M	Masāžas bērnam	23	8	93	74		
M	Masāžas mātei	27					
I	Mājaspmācība					208	3
R	Mākslas terapija		148	124	154	242	38
R	Mālu terapija			6			
M	Medicīniskā rehabilitācija (2 x gadā)				169		
R	Mentors				1		
M	Mikrologopēds		2		8		
A	Mīļā aukle	4					
R	Mobilā brigāde				19	4	
SA	Mobilās aprūpes pakalpojums					1	
I	Montesori pedagoga nodarbības	147	200	109	133		
M	Motomed trenāžieris		1				
R	Mūzikas terapija	210	255	109	191	275	84
R	Mūzikas terapija dzīvesvietā				6		

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
M	Naturopāts		1				
M	Neirologs			13		312	309
M	Neiropsiholoģiskā sensomotorā smadzeņu funkcionālās darbības atjaunošanas un stabilizācijas korekcijas metode		1				
R	Nodarbības baseinā	170	261		197		
R	Nodarbības baseinā mātei	29					
I	Nodarbības prasmju apmācībai					239	13
B	Nometnes			135	148	192	151
B	Nūjošanas apmācība	7		4			
M	Oftalmologs		2	14	6		
M	Ortopēds	3	5	37	37		
M	Osteopāta pakalpojumi	4	1	4	39		
M	Otolaringologs				2		
N	Pakalpojumi nodarbinātības iespēju nodrošināšanai jauniešiem, pēc profesionālās izglītības/darba prasmju apguves	1					
I	Pakalpojumi profesionālās izglītības ieguves, jaunu darba prasmju apguves iespēju nodrošināšanai (pēc pamatskolas beigšanas)						
P	Palīgīdzekļi mājāsaimniecībai un telpu pielāgošanai	1				6	212
SD	Pasākumi, kuri vērsti uz ģimeņu kompetenču attīstību bērnu aprūpē un/vai atgriešanai ģimenē					2	1
B	Pastaigas ārā					366	56
P	Pašaprūpes palīgierīces					5	185
R	Pārējie ar rehabilitāciju saistītie pakalpojumi					33	25
R	Pārējo ar rehabilitāciju saistīto speciālistu konsultatīvie pakalpojumi					27	43

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
R	PECS un cita veida alternatīvās komunikācijas metode		5			61	1
I	Pedagoģiski medicīniskā komisija			17			
I	Peer buddies: vienaudžu atbalsta programma					91	0
R	Pērļu vannas	9					
M	Podologs				1		
M	Podometrists				5		
R	Portridžas programmas nodarbības	21	27				
N	Prakses vietas				3		
SD	Preventīvas un agrīna riska novēršanas programma jauniešiem ar deviantu un vardarbīgu uzvedību un/vai pašdestrukciju					2	2
I	Profesijas apguve			6			
ĢVPA	Profesionālās ievirzes jauniešu māja (dzīvoklis)					2	
I	Profesionālās izglītības programmas apguve					36	
M	Protezēšanas – ortozēšanas palīgierīces					2	24
M	Psihiatra konsultācijas		3			181	82
M	Psihiatrijas māsas konsultācijas/vizītes		3				
M	Psihiatrs			22	24		
R	Psihologa / psihoterapeita konsultācijas citiem ģimenes bērniem	12					
R	Psihologa izvērtējums / izpēte bērnam	31					
R	Psihologa konsultācijas	100	141	87	197	377	367
R	Psihologa konsultācijas mātei / vecākiem	123					
R	Psihoterapeita konsultācijas vecākiem	46					
R	Psihoterapeits		15	10		26	23
R	Psihoterapija			19	16		
M	Pulmonologs		1		6		

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
R	Pusaudžu grupas nodarbības	4					
B	Puzles likšana					66	62
B	Radio klausīšanās					319	337
B	Radošās darbnīcas			3			
R	Radošās darbnīcas					206	37
R	Radošās nometnes	16					
R	Rehabilitētājs		1				
M	Rehabilitologs		1	5			
M	Rehabilitologs dzīvesvietā				5		
M	Reimatologs				1		
R	Reitterapija	125	251	153	193	287	81
M	Rekreācijas speciālista konsultācija				4		
I	RĪGA BRAIN				4		
T	Sabiedriskais transports					23	22
SR	Sadarbība ar Sociālo dienestu	14					
B	Saimniecības darbi						6
R	Saskarsmes treniņgrupas BF					51	4
R	Saziņas un komunikācijas prasmju attīstīšana			5			
M	Sāls istaba		5	6	19		
M	Seksologa konsultācijas				1		
R	Sensorā istaba	34	9	34	25		
SA	Servisa dzīvoklis				7		
R	Silto smilšu terapija				71		
T	Skolas transports	3					
V	Skolas vides pieejamība	3					
B	Slidošana					2	
R	Smilšu terapija	53	127	96	62	126	261
SD	Sociālā darbinieka konsultācijas (t.sk. karitatīvā sociālā darbinieka) individuālās konsultācijas t.sk. psihosociālais darbs	80	19		40	20	3
SR	Sociālā rehabilitācija					55	27
SR	Sociālā rehabilitācija mājās				22		
SR	Sociālā rehabilitācija pēc traumatisma programmas					39	38

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
SR	Sociālā rehabilitētāja pakalpojums	21	1		1	322	26
GVPA	Sociālās korekcijas aprūpes māja (agresijas un deviantās uzvedības bērniem atbilstoši vecuma grupām) iestāde					3	
SD	Sociālo prasmju attīstības treniņš			34			
T	Specializētais transports	14	4	15	16	336	333
SA	Specializētā aukle, aprūpētājs, asistents	69					
PR	Specializētās darbnīcas			7		40	1
I	Specializētās mācību programmas apguve					165	3
R	Speciālais logopēds				4		
I	Speciālais pedagogs dzīvesvietā				9		
I	Speciālais pedagogs izglītības iestādē				2		
I	Speciālais/ attīstošais pedagogs	22	98		94	189	15
I	Speciālā pedagoga pakalpojums	42					
R	Spēļu terapija				23		
B	Sporta spēļu pulciņi				30		
B	Sportošana		1			83	25
B	Stikla darbnīca					1	
M	Šrota terapija		1				
B	Tamborēšana						1
I	Tālmācība					113	
R	TEACCH pieeja (daudz uzmanības pievērš vides pielāgošanai, vizuālajam atbalstam un vizuālajai informācijai)		2			60	1
B	Teātris					8	
R	Tera spēle		22	6	3	42	
R	Terapija sāpju mazināšanai				1		
R	TOMATIS metode			5	5		
M	Traumatologs			4			

Pakalpojuma jomas saīsinājums*	Pakalpojuma nosaukums	KPR	RPR	VPR	ZPR	LPR (ilgtermiņā)	LPR (īstermiņā)
R	Trenažierzāles nodarbības	11					
B	TV skatīšanās					322	333
M	Uztura speciālists	9	6	18	36		
R	Uzvedības un saskarsmes korekcijas nodarbības	4	2			21	8
R	Vecāku apmācības grupas "Ceļvedis audzinot pusaudzi" nodarbības	16					
B	Veidošana					50	15
M	Veselības aprūpes un rehabilitācijas speciālistu konsultācija	1					
M	Veselības sporta speciālists				2		
V	Vides pieejamība skolā				8		
V	Vides pielāgošana dzīvesvietā				21		
A	Viesģimene				1		
M	Vingrojumi slingā (NEURAC principi)		1				
I	Vispārējās izglītības programmas apguve					1	
R	Vizuālās mākslas terapija	92					
R	Voita terapija				7		
B	Zīmēšana					91	9

Datu avots: plānošanas reģionu Labklājības ministrijai iesniegtā informācija

***Pakalpojumu jomu uzskaitījums un to saīsinājumi**

Saīsinājumi	Jomas nosaukums	Pakalpojumu skaits
A	aprūpes pakalpojumi	5
S	sociālie pakalpojumi	11
SR	sociālā rehabilitācija	20
M	medicīniskie pakalpojumi	54
I	izglītības pakalpojumi	27
R	rehabilitācija	77
B	brīvais laiks, attīstība	31
SP	speciālisti	2
PR	profesionālā rehabilitācija	1
P	palīgliczekļi	2
N	nodarbinātība	6
V	vides pieejamība	3
T	transports	4

GVPA	ģimeniskai videi pietuvināta aprūpe	6
------	--	---

1.2.pielikums DI projekta ietvaros veikto bērnu ar FT izvērtējuma rezultātā apkopoto pakalpojumu sadalījums pa jomām

1. Sociālie un sociālās aprūpes un aprūpes pakalpojumi

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
1.	Asistenta pakalpojums (no 5 g. vecuma)
2.	Asistenta pakalpojums pēc skolas
3.	Asistents izglītības iestādē
4.	Atbalsta grupa vecākiem
5.	Atbalsta vai pašpalīdzības grupa
6.	Atbalsta-saskarsmes treniņgrupas
7.	Atelpas brīža pakalpojums līdz 30 diennaktīm gadā
8.	Dienas aprūpes centrs
9.	Dienas centra pakalpojums
10.	Grupu nodarbības
11.	Ģimenes asistenta pakalpojums
12.	Ģimenes sociālās situācijas, vajadzību un nepieciešamo resursu apzināšanai sadarbība ar sociālo darbinieku
13.	Ģimenes uzraudzība
14.	Informācija par pakalpojumiem, kas attiecināmi ģimenei ar bērnu ar funkcionāliem traucējumiem
15.	Izglītojošās atbalsta grupas
16.	Mobilās aprūpes pakalpojums
17.	Pasākumi, kuri vērsti uz ģimeņu kompetenču attīstību bērnu aprūpē un/vai atgriešanai ģimenē
18.	Preventīvas un agrīna riska novēršanas programma jauniešiem ar deviantu un vardarbīgu uzvedību un/vai pašdestrukciju
19.	Sadarbība ar Sociālo dienestu
20.	Servisa dzīvoklis
21.	Sociālā darbinieka konsultācijas (t.sk. karitatīvā sociālā darbinieka) individuālās konsultācijas t.sk. psihosociālais darbs
22.	Sociālā rehabilitācija
23.	Sociālā rehabilitācija mājās
24.	Sociālā rehabilitācija pēc traumatisma programmas
25.	Sociālā rehabilitētāja pakalpojums
26.	Sociālo prasmju attīstības treniņš
	Specializētā aukle, aprūpētājs, asistents
27.	Aprūpe mājās

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
28.	Aukles pakalpojums
29.	Mīļā aukle
30.	Audžuģimene terapeitiskā

No nosauktajiem pakalpojumiem visbiežāk atbalsta plānos atzīmētie ir - asistenta pakalpojums bērnam no 5 gadu vecuma, piemēram, LPR 317 reizes, asistents pēc skolas, piemēram, LPR - 186 reizes, kā arī asistents izglītības iestādē, atbalsta grupas vecākiem, atelpas brīža pakalpojums, dienas aprūpes centrs, dienas centrs, ģimenes asistenta pakalpojums, izglītojošās atbalsta grupas, sociālā darbinieka konsultācijas, sociālā rehabilitācija.

2. Citi ar rehabilitāciju saistīti pakalpojumi

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
1.	ABA sistēmas nodarbības
2.	Alternatīvas izglītības un/vai nodarbinātības programmas
3.	Alternatīvā un augmentatīvā komunikācija
4.	Alternatīvās komunikācijas palīgierīces
5.	Alternatīvās komunikācijas speciālistu konsultācija/apmācības/līdzekļi
6.	Atelpas brīdis
7.	Audio logopēda nodarbības
8.	Audio logopēda nodarbības dzīvesvietā
9.	Autisma speciālistu konsultācijas
10.	Brīvā laika aktivitāšu dažādošana neverbālās attīstības un uzmanības noturības veicināšanai
11.	Deju un kustību terapija
12.	Deju un kustību terapija mātei
13.	Delfīnu terapija
14.	Drāmas terapija
15.	Ergoterapeita nodarbības dzīvesvietā
16.	Ergoterapeita nodarbības izglītības iestādē
17.	Ergoterapeits
18.	Ergoterapija
19.	Ergoterapija vecākiem
20.	Fizioterapeita nodarbības
21.	Fizioterapeita nodarbības dzīvesvietā
22.	Fizioterapeita nodarbības izglītības iestādē
23.	Fizioterapija
24.	Fizioterapija mātei / aprūpes personai
25.	Fiziskās sagatavotības attīstīšana

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
26.	Ģimenes terapija
27.	Hidroterapija
28.	Jauniešu grupu nodarbības
29.	Kanisterapija
30.	Kognitīvi biheiviorāla terapeita konsultācijas
31.	Kognitīvi biheiviorālā terapija
32.	Komunikatīva vokalizācija
33.	Logopēds
34.	Logopēda nodarbības izglītības iestādē
35.	Logoritmika
36.	Marte Meo terapija
37.	Mākslas terapija
38.	Mālu terapija
39.	Mentors
40.	Mūzikas terapija
41.	Mūzikas terapija dzīvesvietā
42.	Nodarbības baseinā
43.	Nodarbības baseinā mātei
44.	PECS un cita veida alternatīvās komunikācijas metode
45.	Pērļu vannas
46.	Portidžas programmas nodarbības
47.	Psihologa / psihoterapeita konsultācijas citiem ģimenes bērniem
48.	Psihologa konsultācijas
49.	Psihologa konsultācijas mātei / vecākiem
50.	Psihoterapeita konsultācijas vecākiem
51.	Psihoterapija
52.	Pusaudžu grupas nodarbības
53.	Radošās darbnīcas
54.	Radošās nometnes
55.	Reitterapija
56.	Saskarsmes treniņgrupas BF
57.	Saziņas un komunikācijas prasmju attīstīšana
58.	Sensorā istaba
59.	Silto smilšu terapija
60.	Smilšu terapija
61.	Speciālais logopēds
62.	Spēļu terapija
63.	TEACCH pieeja (daudz uzmanības pievērš vides pielāgošanai, vizuālajam atbalstam un vizuālajai informācijai)
64.	Tera spēle

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
65.	Terapija sāpju mazināšanai
66.	TOMATIS metode
67.	Trenažierzāles nodarbības
68.	Uzvedības un saskarsmes korekcijas nodarbības
69.	Vecāku apmācības grupas "Ceļvedis audzinot pusaudzi" nodarbības
70.	Vizuālās mākslas terapija
71.	Voita terapija

Pieprasītākie pakalpojumi ir ergoterapeits, fizioterapeita, logopēda un psihologa pakalpojumi. Atbilstoši atbalsta plānos norādīts ergoterapeits – 1129 reizes, gan kā ergoterapija - 570 reizes, fizioterapeits – 1519 reizes un fizioterapija – 437 reizes, kā arī atzīmēta nepieciešamība pēc fizioterapeita pakalpojuma dzīvesvietā – 14 reizes un izglītības iestādē – 7 reizes. Logopēda pakalpojums atzīmēts 878 reizes, psihologa pakalpojums – 1269 reizes.

Kā pieprasītākos pakalpojumus visos plānošanas reģionos var minēt arī kanisterapiju – 726 reizes, reitterapiju – 1090 reizes, mākslas terapiju – 706 reizes, mūzikas terapija – 1124 reizes, smilšu terapiju – 725 reizes un nodarbības baseinā – 628 reizes.

Tāpat visos plānošanas reģionos ir norādīta nepieciešamība pēc šādiem pakalpojumiem kā ABA terapijas pakalpojums -153 reizes, atelpas brīža pakalpojums – 145 reizes, audiologopēds – 154 reizes, deju un kustību terapija - 324 reizes, delfīnterapija –120 reizes.

3. Veselības aprūpes pakalpojumi

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
1.	Adatu terapija
2.	Alergologs
3.	Ārstnieciskā vingrošana
4.	Ārstnieciskā vingrošana izglītības iestādē
5.	Ārstu speciālistu konsultācijas - dažādu
6.	Balneoterapija
7.	Biofeedback
8.	Biorezenanses terapija
9.	Bobota terapija
10.	Citi medicīniskās aprūpes pakalpojumi
11.	Defektologs
12.	Dermatalogs
13.	Dūņu terapija
14.	EMDR metodes konsultācijas
15.	Endokrinologs
16.	Fizikālā terapija
17.	Fizikālās un rehabilitācijas medicīnas ārsts
18.	Ģenētikas speciālistu konsultācijas
19.	Ģimenes ārsts

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
20.	Homeopāta konsultācija
21.	Imunologa konsultācija
22.	Individuālā uztura plāna izveide
23.	Kardiologs
24.	Kegela vingrojumi
25.	Ķirurgs
26.	Masāžas bērnam
27.	Masāžas mātei
28.	Medicīniskā rehabilitācija (2 x gadā)
29.	Mikrologopēds
30.	Motomed trenāžieris
31.	Naturopāts
32.	Neirologs
33.	Neiropsiholoģiskā sensomotorā smadzeņu funkcionālās darbības atjaunošanas un stabilizācijas korekcijas metode
34.	Oftalmologs
35.	Ortopēds
36.	Osteopāta pakalpojumi
37.	Otolaringologs
38.	Podologs
39.	Podometrists
40.	Protezēšanas – ortozēšanas palīgierīces
41.	Psihiatra konsultācijas
42.	Psihiatrijas māsas konsultācijas/vizītes
43.	Psihiatrs
44.	Pulmonologs
45.	Rehabilitologs
46.	Rehabilitologa konsultācija dzīvesvietā
47.	Reimatologs
48.	Rekreācijas speciālista konsultācija
49.	Sāls istaba
50.	Seksologa konsultācijas
51.	Šrota terapija
52.	Traumatologs
53.	Uztura speciālists
54.	Veselības aprūpes un rehabilitācijas speciālistu konsultācija
55.	Veselības sporta speciālists
56.	Vingrojumi slingā (NEURAC principi)

No veselības aprūpes speciālistu pakalpojumiem visbiežāk ir minēts neirologs – 634 reizes, psihiatrs – 266 reizes, medicīniskās rehabilitācijas nepieciešamība 2x gadā – 198 reizes, kā arī biežāk norādītie speciālisti ir ortopēds, oftalmologs, uztura speciālists.

Jāatzīmē, ka LPR norādīta ģimenes ārsta nepieciešamība – 769 reizes, kas liecina par ģimenes ārsta pieejamības problemātiku.

4. Izglītības pakalpojumi

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
1.	Atbalsts mācību procesā
2.	Dzīmbas drošības skoliņa
3.	Ēdiena gatavošana
4.	Iekļaujošā izglītības programma
5.	Individuālā mācību plāna izstrāde
6.	Interesu izglītības nodarbības
7.	Izglītības iegūšana/iekļaujošā izglītība
8.	Izglītības psihologa konsultācijas
9.	Izglītības psihologs
10.	Izglītības tiflopedagogs
11.	Karjeras konsultants
12.	Mājamācība
13.	Montesori pedagoga nodarbības
14.	Nodarbības prasmju apmācībai
15.	Pakalpojumi profesionālās izglītības ieguves, jaunu darba prasmju apguves iespēju nodrošināšanai (pēc pamatskolas beigšanas)
16.	Pedagoģiski medicīniskā komisija
17.	Peer buddies: vienaudžu atbalsta programma
18.	Profesijas apguve
19.	Profesionālās izglītības programmas apguve
20.	RĪGA BRAIN
21.	Specializētās mācību programmas apguve
22.	Speciālais pedagogs dzīvesvietā
23.	Speciālais pedagogs izglītības iestādē
24.	Speciālais/ attīstošais pedagogs
25.	Speciālā pedagoga pakalpojums
26.	Tālmācība
27.	Vispārējās izglītības programmas apguve

No augstākminētajiem pakalpojumiem visvairāk atzīmētie ir nepieciešamība pēc Montesori pedagoga nodarbības – 589 reizes, nodarbības prasmju apmācībai – 252 reizes, mājamācība – 211 reizes un tālmācība – 113 reizes (mājamācība un tālmācība norādītas tikai LPR), speciālais/attīstošais pedagogs – 418 reizes, interešu izglītība – 212 reizes, iekļaujošā izglītība – 204 reizes.

5. Mājokļa un vides pieejamība, tehniskie palīgīdzekļi, transporta pakalpojumi

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
1.	Bezmaksas transports
2.	Palīgīdzekļi mājtsaimniecībai un telpu pielāgošanai
3.	Pašaprūpes palīgierīces
4.	Sabiedriskais transports
5.	Skolas transports
6.	Skolas vides pieejamība
7.	Specializētais transports
8.	Vides pieejamība skolā
9.	Vides pielāgošana dzīvesvietā

No minētajiem pakalpojumiem pieprasītākais ir specializētā transporta pakalpojums – 718 reizes un visvairāk tas ir pieprasīts ir LPR, kā arī palīgīdzekļi mājtsaimniecībai un telpu pielāgošanai un pašaprūpes palīgierīces ir norādītas tikai LPR, attiecīgi, 219 un 190 reizes

6. Speciālistu, profesionālās rehabilitācijas un nodarbinātības pakalpojumi

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
1.	Bāriņtiesas konsultācijas
2.	Darbs pie pašnodarbināta meistara/speciālista
3.	Darbs sociālajā uzņēmumā
4.	Darbs uzņēmumā
5.	Datorprasmju apguve
6.	Intelektuālās attīstība pārbaude un psiholoģiskā izpēte
7.	Juridiskā konsultācija
8.	Kognitīvo un funkcionālo spēju novērtējums ar MFAD
9.	Pakalpojumi nodarbinātības iespēju nodrošināšanai jauniešiem, pēc profesionālās izglītības/darba prasmju apguves
10.	Prakses vietas
11.	Psihologa izvērtējums / izpēte bērnam
12.	Specializētās darbnīcas
13.	Nodarbinātība

No minētajiem pakalpojumiem vislielākais pieprasījums ir pēc psihologa izpētes bērniem, kā arī ar nodarbinātību un profesionālo izvēli saistītiem pakalpojumiem.

7. Ģimeniskai videi pietuvināti aprūpes pakalpojumi

N.P.K.	Pakalpojuma nosaukums
1.	Grupu dzīvoklis
2.	Grupu māja (dzīvoklis) bērniem ar funkcionālajiem traucējumiem
3.	Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija (mazā institūcija)
4.	Jauniešu māja
5.	Profesionālās ievirzes jauniešu māja (dzīvoklis)
6.	Sociālās korekcijas aprūpes māja (agresijas un deviantās uzvedības bērniem atbilstoši vecuma grupām) iestāde

Minētos pakalpojumus izvērtētāji ir norādījuši bērnu atbalsta plānos, piemēram, ZPR jauniešu mājas pakalpojums.

8.Brīvā laika pavadīšanas iespējas

Atbalsta plānos norādītas 31 dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas, arī tādas, kā radio klausīšanās un TV skatīšanās, pastaigas ārā. Visos plānošanas reģionos norādīta nepieciešamība pēc nometnēm.